

PostMethodika

№3 (122), 2015

ISSN 1815-3194

ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО: КРОК ДО «ПОЛТАВІКИ»

Postmethodika

«Постметодика» представляє шостий том «Освіта і наука» «ПОЛТАВІКИ. Полтавської Енциклопедії» – спільний історико-краєзнавчий проект ПОІППО та Центру дослідження історії Полтавщини

2015 року Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського спільно із Центром дослідження історії Полтавщини Полтавської обласної ради розпочато підготовку видання шостого тому «Освіта і наука» першої в Україні регіональної енциклопедії «ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія» (головний редактор О. А. Білоусько). Том побачить світ 2016 року і

міститиме основні історичні відомості про навчальні заклади та наукове життя нашого краю.

До участі у виданні тому «Освіта і наука» «Полтавіки» запрошуються вчителі, вихователі, директори та заступники директорів закладів освіти, студенти, магістранти, учені, працівники органів управління освіти, представники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськості – усі зацікавлені у здійсненні історико-краєзнавчих досліджень освіти і науки у Полтавській області.

У статтях цього номера «Постметодика» анонсує шостий том «Освіта і наука» «ПОЛТАВІКИ», надає майбутнім авторам рекомендації щодо написання енциклопедичних статей до нього та популяризує краєзнавчі дослідження полтавських учених і освітян, розглядаючи їх здобутки як вагомий крок до «ПОЛТАВІКИ».

«ПОЛТАВІКА» є наймасштабнішим і найамбітнішим проектом з усіх, що здійснювалися на Полтавщині. Вона містить синтез досягнень сучасної науки, замкнену цілість знання і водночас є показником рівня культурності й лідерської компетентності спільноти, що називає себе полтавською. Том «Освіта і наука» найбільше прислужиться популяризації досягнень педагогів Полтавщини, збереже у пам'яті покоління історію становлення й розвитку освіти на теренах краю та локальної шкільної організації, увічнить імена людей, причетних до цих процесів».

Олександр БІЛОУСЬКО

«Безперечно, новий том «ПОЛТАВІКИ» потрібен для поліпшення освіти в області, бо шляхом його укладання буде впорядковано і здобутки, і недоліки та проблеми освіти регіону. А головне – видання сприятиме збереженню знань про освіту Полтавщини, багато з яких швидко зникає і втрачається безповоротно».

Сергій КЛЕПКО; Людмила ЛИТВИНЮК

«Станом на 15 листопада 2015 року в оргкомітет у Полтавський ОІППО надійшло понад 1 300 гасел статей від 1 200 авторів із районів (міст) області».

Зоя РЕЗНІЧЕНКО

«Зініційований нами Інститут педагогічної україністики в складі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в основі діяльності має збереження національного і європеїзацію українського народознавства».

Алла БОЙКО

«Документи свідчать про те, що рід Чайковських, який подарував світові одного з найвизначніших композиторів, бере свій початок від українського козацького роду Чайок, рід якого походив із-під Кременчука, з Омельника».

Віталій ГРИГОР'ЄВ

Про це та інше ми пропонуємо вам дізнатися, читаючи журнал «Постметодика» № 3 за 2015 рік. Усі номери журналу знаходяться у вільному доступі (<http://poippo.pl.ua/pm/postmethod.html> на сайті ПОІППО).

ВИДАВЦІ:

Департамент освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелюк (голова),
А.І.Бардаченко,
Н.М.Барболіна, М.В.Гриньова,
С.Ф.Клепко, І.О.Кіптілий,
Г.О.Сиротенко

РЕДКОЛЕГІЯ:

Г.Є.Аляев, О.А.Білоусько,
А.М.Бойко, Т.О.Бондар, Б.П.Будзан,
Б.В.Год, В.В.Громовий, К.Ж.Гуз,
М.Б.Свтух, В.В.Зелюк,
В.Р.Ільченко, С.Ф.Клепко,
С.В.Королюк, В.Г.Кремень,
М.Д.Култаєва, Л.В.Литвинюк,
В.С.Лутай, О.О.Мамалуй,
В.Ф.Моргун, Л.І.Нічуровська,
Н.В.Радонова, О.В.Садоха,
І.В.Степаненко, Н.М.Тарасевич,
М.В.Тривняк, Г.Хіллів

Головний редактор:

С.Ф. Клепко

Перший заступник головного редактора:

Н.В.Радонова

Заступники головного редактора:

Т.О.Бондар, Л.В.Литвинюк

Редакційний директор:

І.О.Кіптілий

Відповідальний секретар:

Н.Ю.Землякова

Літературний редактор:

Стоцька О. В.

Арт-директор, верстальник:

А.В.Дружиніна

Перекладач:

Л.М.Максименко

Відповідальність за підбір і
виклад фактів у підписаних стат-
тях несуть самі автори.
Висловлені в цих статтях думки
можуть не збігатися з точкою
зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не
повертаються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава, вул. Жовтнева, 64 ж
тел./факс: (05322) 7-26-08;
e mail: redpm@pei.poltava.ua
http://www.poippo.pl.ua

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ №12233-1117 ПР
від 23 січня 2007 р.

© ПОІППО

Підписано до друку 17.12.2015
Формат 60x90/8 .
Ум. друк. арк. 9,6.
Тираж 300.

ТОВ "АСМІ"
вул. Міщенка, 2,
м. Полтава, 36011
тел. (0532) 56-55-29, 61-50-69

Постановою Президії ВАК України
від 31.05.2011, №1-05/5
"ПМ" включено у перелік наукових
видавць, у яких можуть
публікуватися основні результати
дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 3 (122), 2015 р.
підписано до друку за рішенням
вченої ради ПОІППО
(протокол № 6 від 24.12.2015 р.).

ISSN 1815-3194

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Філософування мислителя. Про Івана Зязюна

Усатенко Т. П.2

УКРАЇНСЬКЕ КОЛО

Інститут педагогічної україністики як системотвірний
компонент національного дослідницького університету

Бойко А. М.5

Освітнє краєзнавство: проект енциклопедичного тому
«ПОЛТАВІКИ»

Клепко С. Ф., Литвинюк Л. В.12

Створення полтавської енциклопедії «ПОЛТАВІКА»

Білоусько О. А.17

Рекомендації з написання статей до тому «Освіта і
наука» енциклопедії «ПОЛТАВІКА»

Резніченко З. В.20

МЕТОДИЧНІ ОСВІТИ

Досвід інноваційного управління методичним процесом
(на прикладі роботи Хорольського районного
методичного кабінету)

Глуценко Л. А.25

РЕГІОНАЛЬНА

Загальноосвітні навчальні заклади Полтавщини
напередодні Української революції. Частина І

Булава Л. М., Мащенко О. М.32

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ

Креативна педагогіка засобами інноваційних технологій:
у ПОІППО презентовано електронне видання з
вивчення творчості Григора Тютюнника

Стоцька О. В.40

«Мені нема суперника у світі»: мовностилістичний
аналіз інтимної лірики Михайла Шевченка

Халчанська О. В.43

ХРОНІКА

До 80-річчя Б. І. Олійника. Поет і земляки-новосанжарці

Романець Г. О.49

Геніальний композитор П. І. Чайковський – онук
України

Григор'єв В. М.54

ДОБІДКИ

Освітня Полтавщини у Книзі педагогічної

слави України57

ФІЛОСОФУВАННЯ МИСЛИТЕЛЯ. ПРО ІВАНА ЗЯЗЮНА

Т. П. Усатенко

Розкрито багатогранність постаті І. А. Зязюна – доктора філософських наук, професора, академіка Національної академії педагогічних наук України, першого Міністра освіти і науки України, директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (1993–2014 рр.). Висвітлено джерела формування та сутність його філософсько-антропологічних ідей.

Ключові слова: І. А. Зязюн, філософування, кордоцентризм, мудрість, людина, педагогічна майстерність, добро.

Усатенко Т. Ф. Философствования мыслителя. Об Иване Зязюне

Раскрыта многогранность личности А. Зязюна – доктора философских наук, профессора, академика Национальной академии педагогических наук Украины, первого Министра образования и науки Украины, директора Института педагогического образования и образования взрослых АПН Украины (1993–2014 гг.). Освещены источники формирования и сущность его философско-антропологических идей.

Ключевые слова: А. Зязюн, философствование, кордоцентризм, мудрость, человек, педагогическое мастерство, добро.

Usatenko T. P. The Thinker's Philosophy. About Ivan Ziaziun

This paper tells about many-sided personality of Ivan Ziaziun, Ph.D., professor, academician of the National Academy of pedagogical sciences of Ukraine, the first minister of the education on Ukraine director of the Institute of pedagogical education and adult education NAPS Ukraine (1993–2014). Sources of the forming and essence of his philosophical and antropological ideas are described, too.

Keywords: I. A. Ziaziun, philosophizing, cordocentrism, wisdom, human, pedagogical art, good.

Величне бачиться здалеку, коли, на превеликий жаль, немає можливості почути силу живого слова, потужної енергетики творчої думки академіка І. А. Зязюна про такі важливі нині соціальні, політичні, освітні, філософські, наукові проблеми. Посилюється бажання осягнути, зрозуміти смисли, якими так щедро ділився академік на семінарах, конференціях, у дискусіях під час захисту дисертацій. Як дарунок долі зберігається пам'ять обговорення з Іваном Андрійовичем конкретних науково-філософських питань. У новому осмисленні постає наукова, філософська спадщина вченого, але «скільки б ми не пізнавали людину та її творчу діяльність, у ній завжди залишається те, про що ми не відаємо і навіть не самоусвідомлюємо. Людина принципово не вичерпується, жодного конкретного моделювання не існує. Людська екзистенція – бездонна, невичерпна, меонічна, виявом чого і є таїна» [1, с.41].

У невичерпності, потужності філософування як найважливішої потреби думки академіка І. А. Зязюна перетинаються всі кола буття, особливі реальності, що не сто-

ять в одній мережі з іншими реальностями, а разом становлять цілісність. У філософії спостерігається, що часто одні і ті ж проблеми, які піддаються рахунку, з давніх часів розглядають інтелектуали. На висвітлення конкретних питань впливають індивідуальні особливості мислителів.

Іван Андрійович Зязюн близький до філософів, яких охарактеризував у IV – III ст. до н.е. Епікур (341–270 рр.): «Варто сміятись і філософствувати та одночасово займатись господарством і користуватись всіма іншими справами, і ніколи не переставати ректи глаголи філософії» [2, С.306].

Не перерахувати, що вміла, хотіла, робила обдарована природою людина. Можна лише подивовуватися працездатності та невтомній допитливості Івана Андрійовича впродовж усього життя.

Можливо, на багатогранну обдарованість академіка-філософа І. А. Зязюна вплинула глибина укоріненості в рідній мові, своїй землі, культурі, родинності української спільноти. Зв'язок людини з місцевістю, де вона народилася, прожила деякий час, яку вона вважає своєю Батьківщиною, – незри-

мий, але наявний.

Академік – тип філософа, який схильний від природи до філософствування, який філософствує так, як живе і живе так, як філософствує. Його екзистенціалізм ґрунтується на непозбутній прив'язаності до рідної землі, культури українського народу, його долі, спадщини і прийдешнього.

Народився Іван Андрійович у сіверсько-му селі Пашківка, що для нього було «центром світу», «своєю першою і єдиною й довічно сповіданою і завжди бажаною Батьківщиною».

У дитинстві, яке припало на воєнні та повоєнні роки, він всотував мудрість народу, яка допомогла йому вижити, зберегти людяність, не втратити потягу до прекрасного. Не могла не вплинути на формування особистості філософа, вченого інтелектуально-духовна спадщина сіверсько-чернігівських геніїв українського народу Лазаря Барановича, Іоанна Величковського, Олександра Довженка, Михайла Жука, Іоанна Максимовича, Павла Тичини та інших. Правічна історія з часів мізенської культури, героїчна історія «нерабського» (за висловленням Олесея Гончара) поліського «зачарованого» краю. До слова, Іван Андрійович закінчив школу з відзнакою у відомому в державотворчих процесах України селі Крути.

Через усе життя проніс академік пам'ять про свій рід, про бабусю Клавдію, у виконанні якої слухав малим хлопчиком «сотні казок, оповідань про життя і її, і життя родини, про те, що орди чужинців колись полонили нашу землю, а мужні воїни боронили» [3, С 7].

І своєму внукові, Романові, співав Іван Андрійович тих самих пісень, розповідав про ті ж доблесті українського народу. «Життєві труднощі з дитинства примусили мене пізнавати всі види сільської праці, необхідні для виживання, – писав І. А. Зязюн. – Батьки навчили мене мудрості вести домашнє господарство: вирощувати овочі і фрукти, теслярувати, слюсарювати, малярувати». Хату, яку батько власноруч вибудував, Іван Андрійович зберіг, оновив, з неї пішов у вічність. Як писав О. Довженко, батьківська хата «подарована... законом новим навіки у вічне, в обов'язкове вічне користування, себто в обов'язок неухильний і неодмінний»⁴.

Розумний, волелюбний на генетичному рівні І. А. Зязюн поєднував у собі неймовірні якості європейського інтелектуала і селянина з сіверського Полісся. З аспірантських років опрацьовував майбутній академік усі теоретичні джерела з естетики, які були у бібліотеках Академії наук України та Київського університету імені Тараса Шевченка. «Я просто був закоханий, – пише він пізніше, – у таких знаменитих теоретиків естетики, як Платон, Аристотель, Леонардо да Вінчі, Пікко делла Мірандола, Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро,

Ф. Шеллінг, Л. Фейер-бах, Ф. Шіллер, Л. Толстой, І. Франко, О. Лось. Опанувавши в університеті великі за обсягом курси психології, фізіології, соціології, я підходив до естетичної проблематики з власною інтерпретацією».

Опанування значних масивів світових філософських знань «було приводом для висловлення моїх власних оцінок і бачень естетичного світу моди», – пише пізніше І. А. Зязюн [4].

Академік І. А. Зязюн – філософ, мудрість якого панує у всьому: у наукових працях, створенні й розбудові інститутів, ставленні до людей і навіть тоді, коли він співає свої улюблені пісні. Учений-педагог володів найвищою досконалістю прищеплювати свої знання іншим людям, пропагував, розвивав психологію, педагогіку, етику, естетику.

У визначенні філософсько-педагогічних смислів поряд із сучасними гуманістичними, акмеологічними, культурологічними особистісно-діяльними, системно-цілісними підходами академік І. А. Зязюн спирався на основні положення морально-антропологічної теорії про пріоритет духовно-моральних начал у людині, етнопонаціональних, загальнолюдських цінностей. Основою педагогічної концепції І. А. Зязюна є єдність кращої педагогічної, психологічної спадщини науки і практики минулого з новітніми, інноваційними, технологічними пошуками.

Сучасність виявляє нову реальність людини грані тисячоліть, доби психоаналізу та Інтернету, пережитого тоталітарного досвіду, віртуальних практик, сексуальної та гендерної революції, переходу в новий вимір постмодерної культури, постнекласичної науки, виходу із соціоцентристської парадигми. Перехід від соціально-історичної характеристики людиновимірвальних орієнтирів на антропологічні особливо гостро відчуває не лише освітня галузь, а й конкретний учитель, педагог, чутливо реагуючи на кожне сказане, почуте слово, висловлення, текст, відношення «людина – людина», «я – інший», «ми – вони» тощо.

Як мудрий керівник освітньої галузі, І. А. Зязюн разом із однопумцями, зокрема академіком Н. Г. Нічкало, виважено, поступово формував філософсько-антропологічну вісь на морально-етичних, естетичних засадах у період розгубленості багатьох людей, втрати орієнтирів, пошуків нових смислів. Розкриваючи антропо-етико-естетичний аспект педагогічної майстерності, наголошував на безперервному самопізнанні, самовдосконаленні, самосприйнятті й розумінні прекрасного, духовної основи людини. Учений надавав перевагу ірраціональному над раціональним, духовному досвіду (інтуїтивному осягненню над логіко-дискурсивним мисленням). Провідними ідеями українського, філософсько-антропологічного філософствування І. А. Зязюна є почуття, рухи почуттів (або духовного

серця), та різні форми його вияву, насамперед добра, любові, волі, свободи, духу, духовності тощо.

Осмилення філософом ірраціонального, чуттєвого в час тотального панування раціональної, об'єктивістської методології нагадує певною мірою оновленого відродження епікуреїзму – філософсько-етичного вчення Епікура та його послідовників Метродора, Зенона, Лукреція та інших, за якими благо життя – це розумна насолода. Метою життя, за Епікуром, є розумна насолода, свобода від страждань тіла й душі.

У вченні про педагогічну майстерність І. А. Зязюн розвивав етичну, естетичну й раціонально почуттєву реальність – Серце. Ідея домінування Серця (глибин людської духовності, «внутрішньої людини») «над головою» (формальним, логіко-раціональним мисленням) у європейській філософській думці відома в термінології кордоцентризму. У концепції академіка Зязюна кордоцентричні інтенції охоплюють суголосність української та західноєвропейської світоглядної свідомості. Європейська кордоцентрична ідея має джерелом Святе Письмо. У Біблії бачимо посилання на Серце як емоційно-етичний центр глибин людського духу, як морально-практичний «репрезент внутрішньої людини». «Любов Божа вилилася в наші серця Святим Духом, даним нам» [Посилання св. Апостола Павла до римлян 5:4].

У вченні про Серце Іван Андрійович розвиває святоотцівський образ серця (Отці Церкви тлумачили серце як справжнє осердя людини, основу її життя). Святоотцівський образ серця здавна ширився в Україні завдяки входу «умом у серце». У «Слові про Закон і Благодать» введення Християнства мислиться Іларіону як акт, здійснений князем не лише завдяки тому, що «засяяв розум у серці його», а й унаслідок того, що Володимир «забажав серцем і запалав духом», щоб йому стати християнином, а його землі – християнською.

Не лише в релігійних віруваннях, народній мудрості, а й у філософських пошуках, наукових осмиленнях (XVII – XVIII ст.) наскрізно проходить «загадка світу» – Серце людини, багатогранна сутність якого подається в різних інтерпретаціях.

Центральне місце у філософії Г. Сковорода посідала людина, яку мислитель розглядав як «внутрішню» і «зовнішню». «Говорячи про «внутрішню людину», Г. Сковорода зазвичай послуговувався поняттям «Серце», яке можна трактувати як «невидиму природу» психічного життя. Слово трапляється у його творах 1 146 разів. Серце є для Сковорода «корінь усього життя людини, вища сила, що сто-

їть поза межами й душі, й духа – шлях до «дійсної людини» веде через «переображення душі в духа, а духа – в серце». Його можна схарактеризувати і як думку, і як щось схоже на царину підсвідомого, і як найсвітлішу височінь, і як найтемнішу безодню» [5].

Г. С. Сковорода у своїх інтерпретаціях біблійних текстів вів мову лише про духовне Серце; у Т. Г. Шевченка Серце належить до кола найважливіших виражальних засобів, з якими пов'язано багато мотивів, зокрема сну, молитов, самоприниження, розмови із самим собою тощо; у П. Куліша Серце – національна душа, що тягнеться до свого (мови, народу, культури, історії); а П. Юркевич говорив не лише про духовне, а й про фізичне серце. І. А. Зязюн у практичній площині педагогічної майстерності, дотримуються традиції українського кордоцентризму.

Учений поєднав етико-естетичні смисли з емоційно-почуттєвою сферою і на цій основі побудував вчення про педагогічну майстерність. І. А. Зязюн привніс нові ідеї в теорію українського кордоцентризму, у концепції філософії Добра. Не є таємницею, що в часи безперервної, атеїстичної боротьби нелегко було автору відстоювати принципи Добра, хоча в ХХІ ст. вони стають провідними.

Творячи власну «Я-концепцію», академік І. А. Зязюн говорив собі й людям: «Педагогіка – моє життя», а основний смисл свого життя мислитель вбачав у творенні Добра. «Я прошу у Бога одного часу для добра людям... Я Богові завжди дякую за те, що він обрав мене це Добро генерувати і кореспондувати. ...Жодного разу в житті я його не зрадив. ...Я робив і продовжую робити Добро – моє основне і єдине багатство на цій грішній і жорстокій Землі».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С. Кримський. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 367 с. – С. 41.
2. Таранов П. С. 120 філософів: життя, судьба, учение / П. С. Таранов. – Т. 1. – Симферополь : Таврія. – 1996. – 622 с. – С. 306.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали, і реалії / І. А. Зязюн // Наук.-метод. посібник, – К., 2000. – 309 с. – С. 7.
4. Довженко О. Хата / Олександр Довженко // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ с. (у трьох книгах) – кн. друга. – К. : Рось, 1994. – С.68–70.
5. Сковорода Григорій: повна академічна збірка творів / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. – Харків – Торонто : Майдан; Вид-во Канадського ін-ту Українських студій, 2011. – 1400 с. – С.2–11.

Цитувати: Усатенко Т. П. Філософування мислителя. Про Івана Зязюна / Т. П. Усатенко // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 2–4.

© Т. П. Усатенко. Стаття надійшла в редакцію 15.10.2015 ■

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ УКРАЇНІСТИКИ ЯК СИСТЕМОТВІРНИЙ КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

А. М. Бойко

Обґрунтовано доцільність створення Інституту педагогічної україністики як структурного складника інноваційного дослідницького університету. Розроблено методолого-теоретичні засади Інституту на основі творчості видатних педагогів-полтавців, розкрито його зміст та інноваційно-пошукову діяльність, у центрі якої музейно-педагогічний комплекс із 24-х кімнат-музеїв, визначено наукові центри і науково-практичні лабораторії Інституту.

Ключові слова: Україна, педагогічна україністика, інститут, народ, молодь, патріотизм, національна самосвідомість.

Бойко А. М. Інститут педагогічної україністики як системообразуючий компонент національного дослідницького університету

Обоснована целесообразность создания Института педагогической украинистики как структурной составляющей инновационного исследовательского университета. Разработаны методолого-теоретические основы Института на базе творчества выдающихся педагогов-полтавчан, раскрыты его содержание и инновационно-поисковая деятельность, в центре которой музейно-педагогический комплекс, состоящий из 24-х комнат-музеев, определены научные центры и научно-практические лаборатории Института.

Ключевые слова: Украина, педагогическая украинистика, институт, народ, молодежь, патриотизм, национальное самосознание.

Boiko A. M. Institute of Studies in Ukrainian Pedagogy as Constituent Component of National Research University

This paper describes the reasonability of the foundation of the institute of studies in Ukrainian pedagogy as a constituent component of innovative research university, its innovative and research work. Methodological and theoretical principles of the Institute are worked on the basis of the work of outstanding pedagogues of Poltava region. This paper describes the constitution of the Institute in the core of which there are 24 one-room museums, scientific centres, and research and practices laboratories.

Keywords: Ukraine, studies in Ukrainian pedagogy, institute, nation, youth, patriotism, national identity.

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно...*

Т. Шевченко

У Законі України «Про вищу освіту» наголошено: «Національному вищому навчальному закладу, що забезпечує проривний розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки, може надаватися статус дослідницького університету» (Ст. 30).

На досягнення цього статусу в умовах автономізації освітнього простору університету в газеті «Освіта» (17–24 верес-

ня 2014 р.) надруковано «Концепцію та положення науково-дослідного інституту педагогічної україністики», автором яких є професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка А. М. Бойко.

Унаслідок демократичних перетворень, здійснення в нашій країні Революції гідності в освіті України чітко простежуються дві прогресивні домінувальні тенденції: з одного боку, відродження й розвиток національної самосві-

Бойко Алла Микитівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, член-кореспондент НАПН України

домості на основі досягнень україністики, а з іншого – реальні процеси інтеграції до європейського освітнього співтовариства й полікультурної освіти. Названі тенденції на сучасному етапі становлення педагогічної думки об'єднує зінціпований нами Інститут педагогічної україністики, в основі діяльності якого – збереження національного і європеїзація українського народознавства. «Людство йде до єдності через національну індивідуалізацію», – слушно зауважував свого часу М. Бердяєв [1, с. 172]. «Зостатися без почуття до свого рідного, до своєї мови, культури – це означало б зостатися з пустою душею», – цей духовний посил Олеся Гончара нині набуває виняткової актуальності [5, с. 146].

Педагогічна україністика – це сукупність складників національної культури (мова, література, традиції, національна наука й етнопедагогіка, краєзнавство, пісні, релігія, ремесла тощо), що забезпечують на основі освіти, виховання й науки збереження національної сутності українського народу, найвищих вартостей у його культурі, «людського в людині, природного в природі» [4, с. 34]. Педагогічна україністика – потужний засіб, покликаний виховувати й давати знання про свій народ і причетність до нього кожній молодій людині і формувати патріотичні почуття любові та відданості єдиній незалежній Україні.

Гостра потреба в цьому виявляється у наш особливо складний для миролюбного й високодуховного українського народу час. На основі громадянської позиції нас, українців, нашої єдності й неподільності, шани до всіх народів світу зможемо здобути повагу світу, піднести могутність України, увійти на засадах рівноправності до світової спільноти. Тільки за цих умов «... забудеться срамотня Давня година, І оживе добра слава, Слава України ...» (Тарас Шевченко).

Інститут педагогічної україністики засновано в складі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Його директор – М. І. Степаненко, доктор філологічних наук, професор, академік АН вищої освіти України, керівник і організатор проекту, заступник директора – А. М. Бойко, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, автор ідеї і концепції Інституту.

Координатори проекту: М. В. Гриньова, доктор педагогічних наук, професор, декан природничого факультету; О. Ю. Ільченко, доктор педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки; Н. Д. Карапузова, кандидат педагогічних наук, професор, декан психолого-педагогічного факультету;

В. М. Мокляк, доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки; Н. О. Павленко, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор із виховної роботи; Н. М. Пусепліна, доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки; Л. А. Семеновська, доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки; В. П. Титаренко, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету технологій і дизайну.

Поряд із прагненням членства у Європі, у країні зростає необхідність подальшого розвитку національної традиційної культури, збереження національної сутності українського народу, передусім шляхом використання в науці, навчанні та вихованні можливостей педагогічної україністики.

Із цією метою на основі синергетичного підходу обґрунтовано такі напрями діяльності Інституту педагогічної україністики:

- Дослідження творчості видатних педагогічних постатей, науковою і практичною діяльністю яких творилося освітньо-виховне середовище полтавського краю (Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та багато інших).
- Народні ремесла, декоративно-ужиткове мистецтво (кераміка, гончарство, вишивка, писанкарство, художнє різьблення по дереву).
- Педагогічне краєзнавство Полтавщини (видатні вчені; педагоги; просвітники; громадські діячі та їхня творчість).
- Виховна художньо-естетична спрямованість регіону (народна пісня, хореографія).
- Феномен мови полтавського регіону: джерела і сучасний стан.
- Виховна літературно-краєзнавча база Полтавщини.
- Історико-педагогічне краєзнавство регіону.
- Релігійно-духовний виховний потенціал краю (релігійна традиція, вірування, фольклор).
- Організаційно-етнографічний напрям.
- Дослідно-експериментальна наукова та проектна діяльність. Узагальнення і впровадження у практику результатів дослідження.
- Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду виховання та навчання на традиціях краю.
- Упровадження результатів науково-дослідної роботи у практику.
- Педагогічне традицієзнавство краю (традиції, свята, звичаї, обряди, ритуали).
- Видавнича діяльність інституту.

Щодо першого напрямку пропонуються основні форми і види діяльності, які насамперед становлять методолого-тео-

ретичне підґрунтя Інституту і розкриваються у творчості десятиох відомих у світі українських педагогів-полтавців (Г. Г. Ващенко, В. М. Верховинець, М. В. Гоголь, М. П. Драгоманов, І. П. Котляревський, А. С. Макаренко, М. В. Остроградський, Г. С. Сковорода, В. О. Сухомлинський, П. Д. Юркевич). Усі вони або народилися на Полтавщині, або своєю діяльністю навіки пов'язані із цим регіоном. Їхня творчість свідчить про незрівнянне багатство талантів рідного краю, виховує почуття любові до вітчизни й України, гордості за свою землю, український народ.

Сучасні глобалізаційні процеси, творення світової освітньої мережі вмотивовують підвищення якості науково-освітньої діяльності університету, інтеграції національних традицій та інноватики.

Методолого-теоретичне підґрунтя Інституту педагогічної україністики, його феноменологічний контекст

Форми і види діяльності в системі Інституту: контекстні, дослідницькі уроки, проблемні та бінарні лекції, біографічно-персоніфіковані розповіді, творчі діалоги, диспути з проблем педагогічної україністики.

*Любіть Україну,
всім серцем любіть!..*

В. Сосюра

«ну» – провідна ідея творчості Г. С. Сковороди.

Тема 1.

Г. С. Сковорода – особлення першого розуму нашого. Видатний український філософ, педагог, письменник, просвітитель, духовний діяч XVIII ст. (1722 – 1794). Вважав освіту і виховання «шляхом до справжнього людського щастя». «Пізнай у собі людину»

пізнанні основ педагогіки, великий патріот

Тема 2.

І. П. Котляревський – педагог, зачинатель нової української літератури й нової української літературної мови, українського театру, найвизначніший культурно-освітній діяч свого часу (1769–1838). І. П. Котляревський – новатор у

України, одним із перших довів право України на «імення, мову, віру, вид», потребу виховання молоді на національних ідеях і традиціях. Значення автора безсмертної «Енеїди» полягає в тому, що він створив український педагогічний простір, у основі якого – глибинне вивчення життя народу, його загальнопедагогічного досвіду.

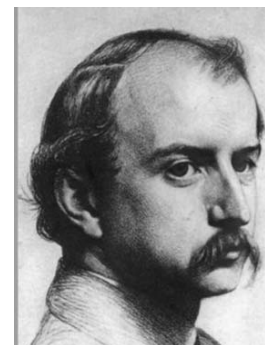
Тема 3.

М. В. Остроградський – геніальний український учений-математик, педагог і громадський діяч XIX ст. (1801–1862). Член Американської (1834), Римської (1853), Паризької (1856) та ін. академії наук. Збагатив національну школу надбаннями європейської педагогічної думки. Європа сприймала його теоретичні праці, раціональну критику, захоплювалася неперевершеним викладанням математики та рисової геометрії.

Тема 4.

М. В. Гоголь – письменник, педагог (1809–1852). Співець найкращих рис українського народу, його характеризує глибоке знання природи рідного краю, фольклору і традицій Полтавщини. М. В. Гоголь – вдумливий викладач історії. На основі узагальнень своєї педагогічної діяльності зробив багато цінних висновків щодо методики викладання історії. Головна ідея творчості – любов до України, захопленість героїчною минувиною.

Тема 5.

П. Д. Юркевич – український філософ і педагог (1826 – 1874). В основі його вчення – погляд на «серце» як «справжню людину в людині», центр духовного життя. «Розум – вершина, а серце – коріння духовності» – провідна ідея філософії

П. Д. Юркевича. «Філософія серця» – квінтесенція його творчості. «Всяке виховання є самовиховання», – стверджував П. Д. Юркевич, возвеличуючи людину.

Тема 6.

М. П. Драгоманов – видатний український учений, педагог, історик, літературознавець, публіцист, громадський діяч (1841– 1895). Педагогічні погляди тісно пов'язані з його ідеологічними й науковими підходами.

Основну педагогічну мету вбачав у вихованні людини з гуманістичним світоглядом, високим рівнем патріотизму, національної свідомості, причетністю до світової культури, універсальних культурних цінностей. Полікультурність – ключовий принцип педагогічної позиції М. П. Драгоманова.

Тема 7.

В. М. Верховинець – видатний педагог, викладач, музикознавець, етнограф, хореограф, диригент і композитор (1880 – 1938). Палкий патріот, закоханий в українську пісню. За спогадами учнів, «музика була його стихією і покликанням... Він працював натхненно, до самозабуття. Захопленість педагога передавалася присутнім – аудиторія жила одним життям, одними думками, підкорена одному творчому пориву». Основна ідея В. М. Верховинця – національне виховання молоді засобами музичного мистецтва.

Тема 8.

Г. Г. Ващенко – основоположник української національної педагогіки (1878 – 1967). Він є глибоким знавцем психічних якостей українців. «... Виховання волі і характеру під високим гаслом: Служба Богові й Батьківщині» – виховний

ідеал української молоді, за Г. Г. Ващенко. Працював професором, завідувачем кафедри педагогіки і педології Полтавського Інституту народної освіти, створив аспірантуру, йому належить значна роль у становленні і популяризації педагогічної системи А. С. Макаренка.

Тема 9.

А. С. Макаренко – класик педагогічної науки, талановитий письменник (1888– 1939), перший випускник Полтавського учительського інституту. Його виховна система увійшла у золотий фонд світової педагогіки. Основне педагогічне

кредо А. С. Макаренка – поєднання вимогливості й поваги до особистості. Оцінка педагогічної діяльності А. С. Макаренка у вітчизняній і світовій педагогічній думці не є однозначною.

Тема 10.

В. О. Сухомлинський – видатний педагог, письменник (1918– 1970). Навчався в Полтавському педагогічному інституті. У світовій педагогічній науці займає визначне місце як педагог-гуманіст, вихователь, філософ у педагогіці, мислитель, дитячий

письменник. Твори В. О. Сухомлинського перекладено російською, англійською, німецькою, французькою, японською, китайською й багатьма іншими мовами світу. Основним у своєму житті педагог вважав «любов до дітей». Підтвердженням цього є сорок одна монографія. Особливо популярною є праця «Серце віддаю дітям».

На конкурсних засадах для викладачів, учителів регіону і студентів пропонується тематика фундаментальних і прикладних інноваційних досліджень, на основі моніторингу їх виконання визначаються призові місця, переможці нагороджуються спеціальними преміями (відповідно до прийнятого Положення).

Тематика досліджень:

- Високий патріотизм «Небесної сотні» в ім'я свободи і незалежності України, піднесення гідності рідного народу.
- Гуманістично-патріотична діяльність молоді в умовах АТО.
- Повага до рідної минувшини – риса, яка відрізняє освіченість від варварства.
- Єдність національних традицій та освітніх інновацій у діяльності Інституту педагогічної україністики.
- Людство виживе тільки тоді, коли

житиме в злагоді.

- Кожна людина повинна виховувати в собі людину.
- Ідеали – як зорі: їх не досягти, але за ними можна звіряти свій шлях.
- Порівняльний аналіз творчості Г. Г. Ващенко, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського в сучасних умовах і освітній перспективі.
- Мюнхенський період життя і творчості Г. Г. Ващенко.
- Зарубіжні студії про творчість А. С. Макаренка.
- М. П. Драгоманов про інтернаціоналізацію освіти і полікультурне виховання.

Полтавщина дала світові значно більше порівняно з іншими регіонами України видатних педагогів, діячів науки і культури, талановитих митців-виконавців, життя і творчість яких є для нас прикладом, вартим дослідження і використання в інноваційній практичній діяльності.

Музейний комплекс університету – ретроспективне відтворення виховання, освіти і науки рідного краю, що слугує їх інноваційному розвитку в сучасних умовах, є одним із напрямів змісту діяльності Інституту педагогічної україністики

Ми єдині й Україна у нас одна!
О. Коноваленко

Музейний комплекс – це могутній засіб формування вчителя; потенціал цього засобу повністю не зrealізовано. Музейний комплекс Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка нараховує 24 кімнати-музеї та музейні аудиторії, що відтворюють його славу історію. Експонати комплексу, зібрані впродовж багатьох десятиріч колективом викладачів і студентів, використовуються для виховання особистості майбутнього педагога, формування інтересу до науково-пошукової роботи, поглиблення знань за фахом, розкривають розвиток педагогічної освіти, внесок видатних діячів науки і культури, імена яких тісно пов'язані з Полтавщиною та університетом, забезпечують формування національної свідомості, виховання духовно-моральної культури, сприяють пізнавальній, науковій і професійній активності майбутніх учителів. Музейний комплекс університету виконує виховну, освітню, науково-пошукову, дослідницьку, ознайомлювальну та середовищну функції (макро- і мікросередовища).

Метою виховної діяльності є забезпечення функції творення особистості май-

бутнього педагога, здійснення патріотичного, морально-духовного, естетичного, екологічного виховання, формування національної свідомості, прагнення до інноваційної творчості, розвиток індивідуальних здібностей майбутніх учителів, забезпечення умов їх реалізації.

Одним із провідних завдань діяльності музеїв у складі ВНЗ є створення музейно-педагогічного середовища на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі співробітництва та співтворчості професорсько-викладацького і студентського колективів.

Освітньо-ознайомлювальна функція музейно-педагогічної діяльності передбачає інформування про тематику музейних експозицій, наявні фондові матеріали, можливості використання потенціалу музею (музейної кімнати, аудиторії) у професійній навчально-виховній і науковій роботі.

Реалізація цієї функції сприяє засвоєнню актуальних знань з історії становлення й розвитку національної освіти краю, теоретичних ідей відомих педагогів, досвіду їх практичного впровадження, допомагає на цій основі формуванню творчого професійно-педагогічного мислення й інноваційної діяльності вчителя.

Науково-дослідницька функція передбачає організацію науково-пошукової діяльності студентів, зокрема роботу різновікових творчих груп у фондах музеїв, підготовку науково-практичних заходів у музеї публікацій і виступів на студентських семінарах, конференціях, інших зібраннях, розроблення тематичних наукових матеріалів, що стосуються життя і творчої діяльності видатних педагогічних постатей, яким присвячено музеї.

У зв'язку із цим активізується значення музейно-педагогічної діяльності як засобу виховання патріота і формування конкурентоздатного фахівця, віднайдення й поширення нового історико-педагогічного досвіду та самотутньої культурної спадщини українського народу.

У контексті науково-дослідницького напряму функціонування музейного комплексу проводиться проектно-експозиційна робота (опрацювання музейних фондів, вивчення експозиції), метою якої є формування наукового світогляду майбутніх учителів, узагальнення кращого педагогічного досвіду краю, цілеспрямована підготовка до застосування набутих знань, умінь, навичок та інших компетентностей у майбутній практичній діяльності.

У системі Інституту педагогічної

україністики відповідно до навчальної, виховної і наукової логіки розроблено й подано послідовні етапи формування особистості майбутнього вчителя на основі музейно-педагогічної діяльності.

I. Курс. Пропедевтичний, ознайомлювально-професійний етап

1. Кімната-музей А. С. Макаренка (проф. М. В. Гриньова, проф. А. В. Ткаченко).

2. Кімната-музей В. О. Сухомлинського (проф. А. М. Бойко, доц. Т. М. Тищенко).

3. Кімната-музей І. А. Зязюна (проф. М. В. Гриньова).

II. Курс. Герменевтичний, пізнавально-патріотичний етап

1. Кімната-музей Г. Г. Ващенко (проф. А. М. Бойко, доц. Н. М. Пусепліна).

2. Музей народних промислів (проф. В. П. Титаренко).

3. Кімната-музей «М. В. Гоголь і Україна» (проф. О. М. Ніколенко).

4. Музей просто неба українського квітництва і садівництва (А. С. Дзюбаненко).

III. Курс. Науково-пошуковий, квазіпрофесійний етап

1. Кімната-музей М. В. Остроградського (ст. викладач М. П. Красницький).

2. Кімната-музей піонера космонавтики Ю. В. Кондратюка (проф. О. П. Руденко).

3. Кімната-музей В. Г. Короленка (проф. О. М. Ніколенко).

4. Кімната-музей І. П. Котляревського (доц. В. А. Мелешко).

IV. Курс. Освітньо-естетичний, людиноцентрований етап

1. Кімната-музей В. М. Верховинця та українського народного хору «Калина» (доц. Н. Ю. Дем'янюк).

2. Музей Раїси Кириченко (доц. Г. О. Кудряшов).

3. Кімната-музей П. Т. Лиманського (ст. викладач С. М. Жмайло).

V. Курс. Контексто-компетентнісний, профільно-креативний етап

1. Кімната-музей історії психолого-педагогічного факультету (доц. О. О. Вашак).

2. Музей історії історичного факультету (проф. П. А. Кравченко).

3. Музей еволюційної зоології.

4. Музей палеозоології хребетних тварин.

5. Музей-лабораторія загальної і регіональної геології імені В. І. Вернадського.

6. Навчальний тераріум природничого факультету.

7. Музей історичного краєзнавства (проф. Л. Л. Бабенко).

8. Музей-кімната етнографії України (доц. Л. І. Шаповал).

9. Постійна виставка «Український рушник» (доц. В. А. Мелешко).

10. Кімната-музей декоративно-ужиткової творчості (ас. Ю. А. Срібна).

11. Кімната-музей декоративно-ужиткового мистецтва (доц. О. М. Кушніренко).

Кожен із визначених етапів має свої мету, зміст, форми і види діяльності, які забезпечують органи самоврядування та куратори академічних студентських груп, до всіх видів музично-педагогічної діяльності запрошуються і залучаються вчителі Полтавщини.

Координатори організації і функціонування музейно-педагогічного комплексу в системі Інституту педагогічної україністики

А. М. Бойко, професор; Л. Л. Бабенко, професор; О. О. Вашак, доцент; М. В. Гриньова, професор; Н. Ю. Дем'янюк, доцент; А. С. Дзюбаненко, доцент; С. М. Жмайло, старший викладач; П. А. Кравченко, професор; М. П. Красницький, старший викладач; Г. О. Кудряшов, доцент; О. М. Кушніренко, доцент; В. А. Мелешко, доцент; О. М. Ніколенко, професор; Н. О. Павленко, проректор із виховної роботи; І. Г. Павлова, доцент; Н. М. Пусепліна, доцент; О. П. Руденко, професор; Ю. А. Срібна, асистент; В. П. Титаренко, професор; А. В. Ткаченко, професор; Т. М. Тищенко, доцент; Л. І. Шаповал, доцент.

У діяльності Інституту педагогічної україністики повністю реалізується виховний, освітній і науковий потенціал музейного комплексу. Науково-пізнавальний та професійно-виховний напрям його діяльності охоплюють усіх студентів, набувають покурсового керованого процесу.

Дослідницький університет створюється за критеріями, на основі яких йому надається цей статус. Це насамперед визнані наукові школи, центри, лабораторії. Надання вищому навчальному закладу статусу дослідницького здійснюється за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти відповідно до критеріїв, установлених Кабінетом Міністрів України.

Спрямовують науково-природничу, практичну, навчальну, наукову і виховну діяльність в Інституті україністики науково-природничі центри.

Науково-природничі центри Інституту педагогічної україністики

*...вся країна повита красою,
Зеленіє, вмивається дрібною рососою...*
Т. Шевченко

I. Природа – наш рідний дім (Л. Д. Орлова, доктор біологічних наук, професор).

Природа рідного краю в гербаріях і

колекціях. (Л. М. Гомля, кандидат біологічних наук, доцент).

II. Садівництво і квіти Полтавщини (Т. В. Дерев'янка, кандидат біологічних наук, доцент).

III. Здоров'язбережувальний потенціал Полтавщини (О. І. Цебржинський, доктор біологічних наук, професор).

VI. Лікарські рослини Полтавщини – (А. С. Дзюбаненко, доцент).

Центри функціонують здебільшого на основі ботанічного саду природничого факультету. До участі у їх роботі запрошуються всі студенти, керівники шкіл і педагоги регіону.

У контексті інноваційної діяльності науково-педагогічних центрів Інституту педагогічної україністики організуються і проводяться наукові, навчальні та ознайомлювальні екскурсії з метою наукового пізнання, виховання патріотизму і збереження унікальної різноманітної природи Полтавщини.

Координатори проекту: М. В. Гриньова, декан природничого факультету, доктор педагогічних наук, професор; Л. Д. Орлова, доктор біологічних наук, професор; Л. М. Гомля, кандидат біологічних наук, доцент; А. С. Дзюбаненко – завідувач навчальної лабораторії природничого факультету; Т. В. Дерев'янка, кандидат біологічних наук, доцент; О. І. Цебржинський, доктор біологічних наук, професор.

Згідно з Положенням про Інститут педагогічної україністики створюються науково-практичні лабораторії

Народ мій є! Народ мій завжди буде!
В. Симоненко

На цьому етапі розвитку Інституту започатковано три науково-практичні лабораторії: лабораторія народної художньої вишивки – Н. В. Вакуленко, заслужений майстер художньої вишивки; лабораторія національного писанкарства – Л. О. Гриценко, кандидат педагогічних наук, доцент; лабораторія народної кулінарії – українські страви – Ю. А. Срібна, викладач кафедри теорії і методики технологічної освіти.

У системі діяльності лабораторій проводяться майстер-класи, творчі психолого-педагогічні тренінги, узагальнюється й поширюється інноваційний досвід традицій і ремесел рідного краю.

Наприкінці навчального року учасники проекту презентують креативні особистісні результати праці, організуються творчі семінари, вечори, тематичні виставки, презентації, відзначаються переможці.

Координатори проекту: В. П. Титаренко, доктор педагогічних наук, професор; Н. В. Вакуленко, заслужений майстер художньої вишивки; Л. О. Гриценко, кандидат педагогічних наук, доцент; Ю. А. Срібна, викладач кафедри теорії і методики технологічної освіти.

Нами обґрунтовано інноваційний феномен – Інститут педагогічної україністики – як системотвірний компонент дослідницького університету. Критерії, за якими надається статус дослідницького університету, потребують напруженої злагодженої творчої роботи не лише колективу викладачів і студентів університету, а й усіх освітян Полтавщини. Створений Інститут україністики спонукає нас до розв'язання складних питань комерціалізації наукових результатів, створення міжнародних проектів, участі у міжнародних реферованих виданнях тощо. Реалізація вирізнених напрямів потребує базового фінансування за окремою бюджетною програмою.

Насамкінець зазначимо, що видатний мислитель і політичний діяч М. С. Грушевський обґрунтував концепцію вселюдського значення українських національних надбань. За його висновком, національна творчість і надбання українського народу «не має суперників серед народів Європи» [3]. Інститут педагогічної україністики промовисто потверджує цю істину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. Судьба России: опыты по психологии войны и национальности / Н. Бердяев. – М. : Мысль, 1990. – 205 с.
2. Бойко А. Н. Теория и методика формирования воспитывающих отношений в общеобразовательной школе / А. Н. Бойко. – К. : Вища шк., 1991 – 264 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. – К. : Наук. думка, 1991. – Т. 1. – 736 с.
4. Стельмахович М. Г. Джерела вічні і невичерпні / М. Г. Стельмахович // Початкова школа. – 1995. – № 12. – С. 34.
5. Степаненко М. І. Публіцистична спадщина Олеса Гончара (мовні, навколомовні й інші проблеми) / М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, – 2008. – 396 с.

Цитувати: Бойко А. М. Інститут педагогічної україністики як системотвірний компонент національного дослідницького університету / А. М. Бойко // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 5–11.

© А. М. Бойко, 2015. Стаття надійшла в редакцію 10.12.2015. ■

ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО: ПРОЕКТ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО ТОМУ «ПОЛТАВІКИ»

С. Ф. Кленко, Л. В. Литвинюк

Окреслюється бачення змісту тому з освітнього краєзнавства енциклопедії «Полтавіка» в контексті розвитку освітнього краєзнавства в Україні та багатоманітності тлумачення терміна «освіта», уточнюються методологічні засади формування змісту статей енциклопедії.

Ключові слова: освіта, освітнє краєзнавство, енциклопедія, том «Освіта і наука».

Кленко С. Ф., Литвинюк Л. В. Образовательное краеведение: проект энциклопедического тома «Полтавики»

Определяется видение содержания тома по образовательному краеведению энциклопедии «Полтавика» в контексте развития образовательного краеведения в Украине и многообразия толкования термина «образование», уточняются методологические основы формирования содержания статей энциклопедии.

Ключевые слова: образование, образовательное краеведение, энциклопедия, том «Образование и наука».

Klepko S. F., Lytvyniuk L. V. Toward the Project of Volume in Local History of Education, Encyclopedia "Poltavika".

This paper defines the vision of the content of educational local history volume in the encyclopedia "Poltavika" in the context of the development of the local history of education in Ukraine and the diversity of interpretation of the term "education"; clarifies methodological basis of formation of the content of the encyclopedia entries.

Keywords: education, local history of education, encyclopedia, volume "Education and science"

Термін «освітнє краєзнавство» не має значного поширення. Він є ключовим у низці публікацій Т. Ю. Радьо [1–6], Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника проводить наукові конференції із названої тематики, зокрема, у 2011 р. відбулася XII Всеукраїнська науково-краєзнавча конференція «Освітнє краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи».

Поняття «освітнє краєзнавство» потребує чіткості в його розумінні. У «Вікіпедії» зазначений термін тлумачиться як система краєзнавчої освіти в навчально-виховній роботі освітніх закладів, яка проводиться за різними напрямками: літературне, історичне, географічне, природознавче, етнографічне, фольклорне. Його суть полягає у всебічному вивченні, з навчально-виховною метою, свого краю за різними джерелами, переважно на основі попередніх

спостережень [7]. Проте у наведеному визначенні розкривається лише один аспект досліджуваного поняття. Як зазначає Н. С. Побірченко, освітнє чи педагогічне краєзнавство як галузь має широкий спектр неоднозначних тлумачень. Його розглядають і як відносно самостійну галузь історичних і теоретичних знань про особливості різних типів навчально-виховних закладів окремих регіонів, і як галузь педагогічних наук, спрямовану на вивчення освітянської справи краю, і як краєзнавчу діяльність, в основі якої лежить взаємодія вчителя та учнів [8].

У цих замітках ми виходитимемо із розуміння освітнього краєзнавства передусім як сукупності історичних і теоретичних знань про особливості освітянської справи та розвитку освіти окремих регіонів. Прикладом дослідницької діяльності в

Кленко Сергій Федорович, доктор філософських наук, доцент, проректор із наукової роботи, завідувач кафедри філософії і економіки освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Литвинюк Людмила Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і економіки освіти ПОІППО

галузі освітнього краєзнавства може бути ретроспективний аналіз у географічному та хронологічному аспектах розвитку освіти Черкащини, проведений шляхом систематизації інформації про навчальні заклади краю, зокрема, парафіяльні школи, повітові училища, гімназії, ліцеї, університети у книзі «Школи Черкащини у вимірі часу», укладеній О. В. Феценко, Н. С. Побірченко, Л. В. Войтовою [9]. Стан дослідження освітнього краєзнавства на Полтавщині відстежується у статтях В. І. Мирошніченка.

У 2009 р. у Полтаві розпочато публікацію дванадцятитомної регіональної енциклопедії «Полтавіка – Полтавська Енциклопедія», головним редактором якої є заслужений учитель України Олександр Білоусько. Першим побачив світ 12-й том видання – «Релігія і церква», у якому висвітлюється релігійне та церковне життя на Полтавщині від найдавніших часів до сучасності. Він має майже 800 сторінок, 3 726 статей, 1 100 ілюстрацій. У 2015 р. вийшов 9-й том енциклопедії – «Образотворче і декоративне мистецтво» обсягом 2 500 сторінок, що містить близько 15 000 ілюстрацій. Праця полтавських енциклопедистів отримала обласний книжковий «Оскар» – Гран-прі на конкурсі «Краща книга Полтавщини» (2009, 2015).

Новим етапом у роботі з дослідження розвитку регіональної освіти стане створення тому 6 «Освіта і наука» названої вище енциклопедії. Ці замітки спрямовані на попереднє проектування та висловлення побажань щодо його змісту і не претендують на повноту й завершеність.

На нашу думку, колеги «Полтавіки» необхідно передусім дізнатися про очікування майбутніх читачів щодо енциклопедії – які запити та інтереси спонукуватимуть їх звертатися саме до цього тому видання. Не можна відкинути думку-упередження, що в час Інтернету «Освіта і наука» буде зайвим і мало затребуваним виданням, адже і великими енциклопедіями зручніше користуватися «з Інтернету», і на будь-яке питання в ньому віднаходити відповідь.

Безперечно, новий том «Полтавіки» потрібен для поліпшення освіти в області, бо шляхом його укладання буде впорядковано і здобутки, і недоліки та проблеми освіти регіону. А головне – видання сприятиме збереженню знань про освіту Полтавщини, значна частина з яких швидко зникає і втрачається безповоротно, що поменшує нашу культуру, бо, як говорив Л. М. Гумільов, «культура людини прямо пропорційна знанню минулого» [10, с. 326]. За аналогією можна вважати, що культура сучасної освіти прямо пропорційна знанню про її минуле.

Вищезазначене створює передумови для підготовки та видання тому «Освіта і наука» як найвищого узагальнення й систематизації наших знань про освіту та самих себе, як свідчення інтелектуального й культурного потенціалу громади полтавського краю, нашої здатності до самопрезентації в сучасному насиченому інформаційному просторі, спроможності посісти належне місце в українській і світовій культурній взаємодії. Окрім такої прагматичної мети, потрібно розуміти також місце титанічної праці зі створення «Полтавіки» в загальному енциклопедичному русі знання людства.

Як відомо, перший апогей енциклопедичної форми розміщення знань припадає на другу половину XVIII ст., коли універсальна цінність «об'єктивного наукового знання» практично ніким не ставилася під сумнів. Із часом енциклопедичні практики були зараховані до маргіналій утилітарного використання. Постмодерністична епоха актуалізує енциклопедію як спосіб для окремої індивідуальності протистояти глобальному інформаційному просторові. На зміну академічній енциклопедії з претензією «все репрезентувати» приходять персональна (галузева) енциклопедія. Остання звільняється від забобонів неупередженості та спокус універсалізму. Її завдання – надати зняття, за допомогою якого особистість поширює власний персональний світ символів і відносин на соціокультурну царину свого середовища, країни, зрештою, людства. Людина в освіті у наш час тим більше покликана до творення специфічної персональної енциклопедії.

На нашу думку, регіональна енциклопедія «Полтавіка. Полтавська Енциклопедія» має бути принципово іншим виданням, ніж, наприклад, «Енциклопедія сучасної України» чи галузеві енциклопедії, наприклад, «Енциклопедія освіти», видана Академією педагогічних наук України. «Полтавіка» перш за все відрізняється від них своєю метою, підходами, критеріями, діапазоном охоплення матеріалу та масштабністю його відображення. Енциклопедія Сучасної Полтавщини («Полтавіка») у 12-ти томах має відтворити об'єктивний образ Полтавської області в XXI ст. в усіх вимірах, насамперед дати сучасну інтерпретацію історичних подій, соціально-політичних процесів, економіки, культурного життя, висвітлити реальні здобутки українських учених, діячів культури, медиків, господарників, спортсменів тощо; узагальнити інформацію про нові структури та явища життя Полтавської області в контексті України і світу. Відповідно, і том про освіту регіону має представити реальну картину її розвитку, розкриваючи традиційність та інноваційний поступ, досягнення і проблеми, страте-

гії подальшого розвою.

Проте в основу роботи над «Полтавікою» також покладаються чіткі методологічні домовленості, досягнуті з урахуванням світового досвіду створення великих енциклопедій. Щоб «Полтавіка» була надійним, неупередженим, максимально неполітизованим джерелом знань про наш край для його громадян і світу, підготовка видання «Освіта і наука» передбачає кілька етапів: перший – створення головної редакційної колегії та її робочого органу; другий – вироблення робочою групою та обговорення концепції енциклопедії; третій – затвердження концепції видання головною редакційною колегією; четвертий – організація спеціалізованих редакцій; п'ятий – створення словника та його обговорення; шостий – вироблення концепції художнього й ілюстративного оформлення енциклопедії; сьомий – підготовка і випуск необхідного блоку методичних матеріалів та інструкцій; восьмий – організація авторського колективу.

Редколегії «Полтавіки» доведеться розглянути всі пропозиції заголовних слів статей, потрібних в енциклопедії полтавської освіти, і укласти словник «Освіта і наука», встановити допустимий обсяг кожного

матеріалу та визначити авторів у разі їх конкуренції на заголовне слово. Після цього автори отримають методичні матеріали й інструкції щодо укладання статей.

Том «Освіта і наука» висвітлюватиме не лише минуле й сучасне освіти Полтавщини в контексті історії освіти України і всього світу, а й, сподіваємося, стане порадиником і дороговказом учительству та професорсько-викладацькому складу ВНЗ області. Окрім традиційних енциклопедичних статей про історію всіх навчальних закладів (наявних і тих, яких уже немає), біографічних довідок про педагогів, про діяльність органів управління освітою, методичні служби, бажано подати довідки про славетних випускників навчальних закладів, відобразити також педагогічну і методичну термінологію, що використовувалася чи використовується в навчальних закладах області та управлінні освітою, інформацію про освітні методики і технології, які застосовувалися й нині застосовуються у педагогічній діяльності.

Редколегії і авторам «Полтавіки» варто врахувати, що термін «освіта» тлумачиться по-різному. Основні його значення наведені нижче:

Основні значення поняття «освіта»	Компоненти освітнього процесу
а) сукупність установ, що виконують освітні завдання (система освіти);	формальна (офіційно визнана) освіта: охоплює освітні інституції та органи управління ними, які надають загально-визнані посвідчення, атестати, сертифікати, довідки, дипломи, присуджують титули, що мають офіційні міжнародні назви – «освітні кваліфікації» та «наукові ступені»;
б) передача й засвоєння соціально-культурного досвіду, а також формування здатності до його збагачення (освітній процес);	неформальна або «додаткова» освіта: до неї належать усі позашкільні заклади й інституції для дітей, молоді та дорослих, які не надають документів щодо «освітніх кваліфікацій»; освіта в сім'ї, трудовому колективі, суспільній групі тощо;
в) настанови, знання, розуміння, уміння, компетентності, здобуті під час навчальної діяльності і здатність застосовувати їх для виконання пізнавальних і практичних завдань (освіченість);	інформальна освіта: усі інші впливи на особу (з боку оточення і неформальних груп, комплексу засобів масової інформації, бібліотек, музеїв, мережі закладів, що поєднують розваги та отримання інформації, Інтернет), що здійснюються завдяки діяльності різноманітних каналів і засобів створення, обробки та передачі інформації.
г) наявність документа про закінчення початкового, середнього чи вищого навчального закладу (рівень освіти).	–

Ще одним із завдань редколегії енциклопедії «Полтавіка» є пошук відповіді на питання про те, які персоналії будуть представлені в томі видання, присвяченому освіті області. Якщо в ньому передбачається опублікувати 4 тисячі статей, то тисячу із них складатимуть матеріали про навчальні заклади та наукові установи, ще тисячу – про різні явища, процеси та події в історії освіти і науки, решту – персоналії, тобто статті про лідерів і героїв освіти полтавського краю. Проте як зробити відбір серед педагогів, котрі працювали в освіті і науці області і яких щонайменше $500 \times 200 = 100\ 000$ осіб за 200 останніх років історії, урахувавши, що щороку на пенсію виходить 500 людей? Таким чином, із 50 освітян в енциклопедії буде представлена лише 1 особа, яка відповідатиме означеним критеріям. Для визначення критеріїв відбору передусім потрібно з'ясувати, яка інформація про вчителів і науковців, котрі працювали на Полтавщині, збереглася в історичних джерелах, оскільки лише нещодавно розпочали укладати списки освітніх діячів за галузевим принципом, наприклад, довідник «Лектори Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського» (2012) [11], «Лідери освіти Полтавщини» (2009) [12], «Флагмани освіти Полтавщини. Нові адреси педагогічного досвіду» (2006) [13].

Інший аспект – випускники навчальних закладів, кількість яких важко навіть порахувати. При укладанні історії ПОППО за один із критеріїв ефективності роботи системи освіти області було взято її випускників та їхній внесок в історію України. Зокрема, відбулася дискусія щодо випускника однієї із полтавських шкіл, шоу-бізнесового мільйонера А. Данилка, відомого під сценічним псевдонімом «Верка Сердючка», який Л. Кучму змушував піти в танок, із рук якого артист одержав звання «Заслужений». Улюбленою піснею экс-президента України є «Ще не вмерла Україна, якщо ми гуляємо так!». Український співак в одному з інтерв'ю також відверто схарактеризував і оцінив своє навчання у школі. Тому на цей аспект – критерії відбору персоналії в енциклопедію – також варто звернути увагу при укладанні вищезазначеного тому «Полтавіки».

Тут потрібно уточнити методологічні засади формування змісту статей енциклопедії. У книжці Єжи Топольського «Як пишуть і розуміють історію. Таємниці історичної нарації», Розділ XVIII «Загальні поняття в нарації: герої в історії» [14] розглядається проблема відображення в історичній науці внеску в історію лідерів і питання їхньої типології. На нашу думку, аналіз понять «історичний лідер» чи «істо-

ричний герой», мабуть, необхідно розпочинати з укладання класифікації всіх типів людей щодо їх присутності в історії. За цим критерієм усіх можна розподілити на два типи – «люди, які залишають слід в історії» і «люди, котрі безслідно зникають в історії». До останніх можна зарахувати «безіменних героїв». До перших належать «герої в історії» Єжи Топольського, які ним кваліфікуються як інтегратори, ініціатори чи організатори, котрі до того ж здобули статус героя внаслідок якихось неординарних вчинків на межі ризику для власного життя.

У класифікації Єжи Топольського не згадуються так звані лідери, які згідно з визначенням поняття «лідерство» є ініціаторами та організаторами. Лише окремі з перерахованих Єжи Топольським прикладів героїв можуть вважатися лідерами. Герой не завжди буде лідером (наприклад, Івана Сусаніна можна вважати героєм, бо здійснив героїчний вчинок, завівши вороже військо у пастку, але питання про те, чи можна його визнавати лідером, є дискусійним).

Кого в українській історії можна визнати героями, а кого лідерами нації, народу чи лише «рядовими лідерами»? Чи є такі в нашій історії? Г. Сковорода, Т. Шевченко, У. Кармалюк, Г. Котовський, С. Петлюра... – герої чи лідери? Чи є українськими лідерами архітектор В. Городецький, конструктор вертольотів І. Сікорський? Чи були гетьмани та президенти лідерами в історії України? Ці всі питання мають неоднозначні відповіді, які будуть розв'язуватися авторами при застосуванні в дослідженні біографічного методу.

Єжи Топольський вказує на три процеси ідентифікації героїв: героїзація, санктифікація та обожнення. У контексті укладання тому «Освіта і наука» варто до цих процесів ідентифікації додати ще процес «орденізації», коли держава своїх громадян «призначає героями», присвоюючи звання «Герой України» тощо. Процес «орденізації» вчителів Полтавщини розпочав досліджувати Г. О. Сиротенко, завідувач центру педагогічних інновацій та інформації Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, уклавши список учителів області, нагороджених орденами України.

Регіональна енциклопедія «Полтавіка. Полтавська енциклопедія» готується на громадських засадах, на безгонорарній основі, і до авторського колективу зможуть долучитися всі – полтавці та не-полтавці, адміністрація та педагогічні колективи шкіл, позашкільних навчальних закладів, ректори, викладачі й студенти ВНЗ, випускники навчальних закладів області.

Нині багато освітян проводять дослі-

дження в галузі освітнього краєзнавства. «Полтавіка» надає їм шанс включити свої пошуки в загальний контекст історії, сучасності та майбутнього освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радьо Т. Тенденції розвитку вітчизняного освітнього краєзнавства в XIX ст. / Т. Радьо // *Історико-педагогічний альманах*. – 2009. – № 1. – С. 93–95.
2. Радьо Т. Ю. Краєзнавчо-освітня підготовка фахівців у Новоросійському університеті (XIX ст.) / Т. Ю. Радьо // *Наука і освіта : науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. – 2009. – № 7. – С. 176–180.
3. Радьо Т. Ю. До питання тезаурусу термінів (на прикладі з'ясування проблеми краєзнавства) / Т. Ю. Радьо // *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : матеріали доповідей звітно-наукової конференції викладачів ун-ту за 2008 р., 5–6 лютого 2009 р. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова*. – Київ, 2009. – С. 198–199.
4. Радьо Т. Ю. Освітнє краєзнавство як джерело модернізації змісту і підвищення якості освіти / Т. Ю. Радьо // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки : реалії та перспективи : збірник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 18. – С. 218–222.
5. Радьо Т. Ю. Проблема краєзнавства в системі підготовки вчителя в Україні (40–50 ті рр. XX ст.) / Т. Ю. Радьо // *Наукова сесія, присвячена 175-річчю Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : за версією і сприяння ректора університету В. П. Андрущенка / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Кн. 2. – С. 292–297
6. Радьо Т. Освітньо-краєзнавча діяльність професора В. М. Черняєва / Тетяна Радьо // *Гуманітарний вісник. – Переяслав-Хмельницький*, 2008. – Вип. 16. – С. 184–186.
7. Краєзнавство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>
8. Побірченко Н. С. Педагогічне краєзнавство: теоретико-методологічний аспект. – Портал сучасних педагогічних ресурсів [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_33/?print
9. Школи Черкащини у вимірі часу [упор.: О. В. Феценко, Н. С. Побірченко, Л. В. Войтова]. – Умань : СПД Жовтий, 2009. – 206 с.
10. Гумилев Л. Н. *Етносфера людей*.

История людей и история природы / Л. Н. Гумилев. – М. : Экспрос, 1993.

11. Лектори Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського : довідник [укладачі : Т. О. Бондар, Л. В. Литвинюк]. – Полтава : ПОІППО, 2012. – 76 с.

12. Лідери освіти Полтавщини / [упор. В. Зелюк]. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 208 с.

13. Флагмани освіти Полтавщини : нові адреси педагогічного досвіду. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 208 с.

14. Топольський Єжи. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / Єжи Топольський. – К. : К.І.С., 2012. – 400 с.

Цитувати: Клепко С. Ф. Освітнє краєзнавство: проект енциклопедичного тому «Полтавіки» / С. Ф. Клепко, Л. В. Литвинюк // *Постметодика*. – 2015. – № 3. – С. 12–16.

© С. Ф. Клепко, Л. В. Литвинюк, 2015. Стаття надійшла в редакцію 10.12.2015 ■

СТВОРЕННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ «ПОЛТАВІКА»

О. А. Білоусько

Представлено стан і план видання дванадцятитомної енциклопедії «ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія» як спроби впорядкувати й інтегрувати знання про рідний край у зміст шкільної освіти. Наголошено на необхідності участі освітян-краєзнавців Полтавщини в роботі над «ПОЛТАВІКОЮ», зокрема томом «Освіта і наука».

Ключові слова: освітнє краєзнавство, історія Полтавщини, енциклопедія, «ПОЛТАВІКА».

Билоусько А. А. Создание полтавской энциклопедии «ПОЛТАВИКА»

Представлены состояние и план издания двенадцатитомной энциклопедии «ПОЛТАВИКА. Полтавская энциклопедия» как попытки систематизировать и интегрировать знания о родном крае в содержание школьного образования. Акцентировано на необходимости участия представителей образования, краеведов Полтавской области в работе над «ПОЛТАВИКОЙ», в частности томом «Образование и наука».

Ключевые слова: образовательное краеведение, история Полтавщины, энциклопедия, «ПОЛТАВИКА».

Bilousko O. A. Working on the Encyclopedia «POLTAVIKA»

This paper tells about state of fulfillment of the plan to publish encyclopedia «POLTAVIKA» as attempt to sort and integrate knowledge about native land in the content of school education; inspires educators those know well the local history, geography and culture to take part in working on «POLTAVIKA», particularly, the volume “Education and Science”.

Keywords: local history, geography and culture in education, history of Poltava region, encyclopedia, «POLTAVIKA».

Освітнє краєзнавство на Полтавщині має велику і славу історію. Виникнувши наприкінці XIX ст. як самодіяльний громадський рух патріотично налаштованих учених і педагогів, із початку XX ст. краєзнавство розвивається як наука. Освітнянами-краєзнавцями Полтавщини нагромаджено значний досвід вивчення історико-культурної спадщини регіону, впровадження низки масштабних науково-дослідних, навчально-методичних і видавничих проєктів. Краєзнавство як один із напрямів діяльності загальноосвітньої школи стало важливим засобом підвищення якості знань і виховання учнів.

Упродовж 2003–2007 рр. у Полтавській області впроваджено як окрему виховну і навчальну дисципліну курс «Історія Полтавщини» [1]. Зусиллями академічних учених і шкільних учителів створено унікальний навчально-методичний комплекс, який

містить: програму для загальноосвітніх навчальних закладів (6–11 кл.) [2]; поурочне тематичне планування (6–11 кл.) [3]; серію підручників «Історія Полтавщини» для 6–11 кл. загальноосвітньої школи [4], 33-томний «Іменний звід Історії Полтавщини» [5], комплекти кольорових репродукцій «Ілюстрована історія Полтавщини» [6], методичні посібники для викладачів [7]. Маючи в розпорядженні такий комплекс, Полтавська область забезпечила собі пріоритет щодо новітніх технологій упровадження курсу краєзнавства в навчальних закладах [8].

Наступною спробою впорядкувати й інтегрувати знання про рідний край у зміст шкільної освіти стане видання 12-томної тематичної «Полтавіки. Полтавської Енциклопедії», один том якої – «Релігія і церква» – побачив світ у 2009 р. [9], другий – «Образотворче та декоративне мистецтво» (у 2-х книгах) –

Білоусько Олександр Андрійович, історик-краєзнавець, заслужений учитель України, директор науково-редакційного центру по дослідженню історії Полтавщини Полтавської обласної ради

у 2015 р., ще два томи («Мова і література» та «Архітектура») знаходяться в стадії підготовки до друку [10]. Безперечно, «ПОЛТАВІКА» є наймасштабнішим і найамбітнішим проектом з усіх, що здійснювалися на Полтавщині. Вона містить синтез досягнень сучасної науки, замкнену цілість знання і водночас є показником рівня культурності й лідерської компетентності спільноти, що називає себе полтавською.

Полтавська Енциклопедія є великим колективним доробком кращих наукових і освітянських сил краю. Так, серед майже 100 авторів тому «Релігія і Церква» близько чверті – це вчителі області. Ще більша частка освітан залучена до підготовки тому «Освіта і наука», вихід якого заплановано у 2016 р.

Слід наголосити на необхідності зосередження зусиль освітян-краєзнавців області на роботі над «ПОЛТАВІКОЮ», передусім над томом «Освіта і наука». Підготовлений належним чином матеріал найбільше прислужиться популяризації досягнень педагогів Полтавщини, збереже у пам'яті поколінь історію становлення й розвитку освіти на теренах краю та локальної шкільної організації, увічнить імена людей, причетних до цих процесів.

Участь у роботі над «ПОЛТАВІКОЮ» освітяни-краєзнавці Полтавської області зможуть продемонструвати високий рівень наукового та педагогічного мислення, реалізувати на практиці актуальні фахові ідеї, що матимуть всеукраїнський і міжнародний резонанс.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Наукові та технологічні засади шкільного курсу «Історія Полтавщини»* : зб. наук. праць / відп. ред. О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2003. – 140 с., іл. – (Управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації. Полтавський інститут післядипломної освіти педагогічних працівників ім. М. В. Остроградського. Полтавський дер-

жавний педагогічний університет ім. В.Г.Короленка. Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації).

2. *Історія Полтавщини: програма для загальноосвітніх навчальних закладів (6–11 класи)* / Білоусько О. А., Магдик О. О., Матвієнко П. І., Мірошніченко В. І. – Полтава : Оріяна, 2003. – 20 с.

3. Білоусько О. А. *Історія Полтавщини : синхронне календарно-тематичне планування курсів всесвітньої історії, історії України та історії Полтавщини на 2003–2004 н. р. (6–9 класи)* / О. А. Білоусько, О. О. Магдик. – Полтава : Оріяна, 2003. – 32 с.; Білоусько О. А. *поурочно-тематичне планування курсів всесвітньої історії, історії України та історії Полтавщини (5–11 кл.) : для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів* / О. А. Білоусько, О. О. Магдик. – Полтава : ПОІППО, 2005. – 156 с.

4. Білоусько О. А. *Нова історія Полтавщини (друга половина XVI – друга половина XVIII століття) : пробний підручник для 8 класу загальноосвітньої школи* / О. А. Білоусько, В. О. Мокляк. – Полтава : Оріяна, 2003. – 264 с., іл.; Білоусько О. А., Мірошніченко В. І. *Нова історія Полтавщини (кінець XVIII – початок XX століття) : пробний підручник для 9 класу загальноосвітньої школи* / О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2003. – 264 с., іл.; Білоусько О. А., Супруненко О. Б. *Давня історія Полтавщини (XX тисячоліття до н. е. – V століття) : підручник для 6 класу загальноосвітньої школи* / О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2004. – 168 с., іл.; Білоусько О. А. *Середньовічна історія Полтавщини (V – перша половина XVI століття) : підручник для 7 класу загальноосвітньої школи* / Білоусько О. А., О. Б. Супруненко, К. М. Мироненко. – Полтава : Оріяна, 2004. – 200 с., іл.; Білоусько О. А., Єрмак О. П., Ревегук В. Я. *Новітня історія Полтавщини (перша половина XX століття) : підручник для 10 класу загальноосвітньої школи* / Білоусько О. А., Єрмак О. П., Ревегук В. Я. – Полтава : Оріяна, 2005. – 312 с., іл.; Білоусько О. А., Новітня історія Полтавщини (середина XX – початок XXI століття) : підручник для 11 класу загальноосвітньої школи / Білоусько О. А., Киридон П. В., Пустовіт Т. П., Ревегук В. Я. – Полтава : Оріяна, 2006. – 312 с., іл.;

5. *Алфавіт Визначним Полтавцям: Біографії. Історичні портрети* : у 33-х випусках. – Вип. 1: Ааронський – Ашкарєнко / [упоряд. О. А. Білоусько]. – Полтава : Оріяна, 2003. – 104 с., іл.; *Іменний Звід Історії Полтавщини – Алфавіт Визначним Полтавцям: Біографії. Історичні портрети* : у 33-х томах. – Том 1 / упоряд. О. А. Білоусько. – вид. 2-ге, доп. – Полтава : Оріяна, 2005. – 138 с., іл.; *Іменний Звід Історії Полтавщини – Алфавіт Визначним Полтавцям: Біографії. Історичні портрети* : у 33-х томах. – Том 2 / [упоряд. О. А. Білоусько]. – Полтава : Оріяна, 2005. – 320 с., іл.

6. *Глюстрована історія Полтавщини.*

Кінець XVIII – початок XX століття. Суспільство. Господарство. Побут : Комплект репр. / [автор-упоряд. О. А. Білоусько]. – Полтава : ТОВ «АСМІ» [б. д.]. – 34 іл.

7. Іванюк Н. А. Методика навчання історії Полтавщини в 7 класі / Н. А. Іванюк, Н. В. Хлебнікова ; відп. ред. О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2006. – 100 с.; Свиридова О. І. Методика навчання історії Полтавщини у 8 класі / О. І. Свиридова, С. В. Посмітна ; відп. ред. О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2006. – 120 с.; Посмітна С. В. Методика навчання історії Полтавщини в 11 класі / С. В. Посмітна, І. С. Лукич ; відп. ред. О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2008. – 260 с.

8. Посухов В. Перлини краєзнавства / В. Посухов // Полтавський вісник. – 2004. – № 11 (765). – 12 березня. – С. 4. – [Висока оцінка підручників «Історія Полтавщини» для 8 і 9 класів]; Клочко О. Унікальні шкільні підручники «Історія Полтавщини», які не мають аналогів в Україні, кращі науковці краю створювали на ентузіазмі, щоб із сучасних школярів виховати патріотів... / О. Клочко // Вечірня Полтава. – 2004. – № 41 (606) – 7 жовтня. – С. 3. – [Інтерв'ю з головним редактором видавництва «Оріяна», заслуженим вчителем України, керівником авторського колективу і співавтором усіх підручників Олександром Білоуськом]; Ярмоленко Ю. Знати історію рідного краю не тільки корисно, а ще й цікаво. Уперше автори шкільних підручників не наві'язують школярам свої точки зору / Ю. Ярмоленко // Коло. – 2004. – № 40 (121). – 7–13 жовтня. – С. 6. – [Інтерв'ю з автором підручників «Історія Полтавщини», заслуженим вчителем України Олександром Білоуськом]; Баханов К. О. Навчання історії в школі : інноваційні аспекти / К. О. Баханов. – Харків : Вид. група «Основа», 2005. – 128 с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство». – Вип. 3 (15)); Сітарчук Р. На європейському рівні (Книги наших земляків) / Р. Сітарчук // Трудова Полтавщина. – 2006. – № 1 (237). – 13 січня. – С. 7. – [Про шкільний підручник «Історія Полтавщини» для 10 кл.]; Тітков О. Перейти рубікон / О. Тітков // Край. – 2006. – № 25 (31). – Травень. – С. 14–15. [Висока оцінка «взірцевої серії» підручників «Історія Полтавщини»].

9. ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія : у 12 томах. – Том 12 : Релігія і церква / гол. ред. О. А. Білоусько; ред. кол. : Ю. М. Варченко, А. М. Киридон, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт, В. М. Ханко, С. В. Хорев. – Полтава : Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – 756 + XL с., іл., схеми, карти, табл. – [Центр дослідження історії Полтавщини Полтавської облдержадміністрації]; ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія : у

12 томах. – Том 9 : Образотворче і декоративне мистецтво. – Кн. 1–2 / гол. ред. О. А. Білоусько; упоряд. О. А. Білоусько, Ю. О. Самойленко, В. М. Ханко; редакційна колегія: О. А. Білоусько (гол. редактор), О. М. Курчакова, О. М. Петренко, О. М. Пошивайло, Т. П. Пустовіт (заст. гол. редактора), Ю. О. Самойленко, В. М. Ханко. – Кн. 1: А–Л. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. – 756 + ССХVI с., іл., схеми. – [Центр дослідження історії Полтавщини Полтавської обласної ради]; Кн. 2. – М–Я. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. – 804 + ССLXXXVIII с., іл., схеми, табл. – [Центр дослідження історії Полтавщини Полтавської обласної ради].

10. Шебеліст С. Подвижницька праця полтавського енциклопедиста / С. Шебеліст // Рідний край. – 2011. – № 1 (24). – С. 184–188; Степаненко М. Енциклопедія «Полтавіка» про крайові літературні премії. Анонсуємо матеріали про засновані на Полтавщині літературні премії, які ввійдуть до майбутнього 7-го тому енциклопедії «Полтавіка» / М. Степаненко // Рідний край. – 2011. – № 2 (25), – С. 236–246; Соціально значущі книги, видані в Полтавській області у 2008–2011 роках : інформ. видання / відп. за вип. Василець В. Л. – Полтава : Гол. управління інформ. та внутр. політики Полтавської ОДА, 2011. – 24 с.; Корнева В. Олександр Білоусько: «Краєзнавство повинно розглядатися як цілеспрямована політика формування любові до рідного краю» / В. Корнева // Зоря Полтавщини. – 2013. – 12 лютого. – № 22–023 (22119–22120). – С. 1, 4: фото. – [Зустріч для вас].

Цитувати: Білоусько О. А. Створення полтавської енциклопедії «ПОЛТАВІКА» / О. А. Білоусько // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 17–19.

© О. А. Білоусько. Стаття надійшла в редакцію 10.12.2015 ■

РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАПИСАННЯ СТАТЕЙ ДО ТОМУ «ОСВІТА І НАУКА» ЕНЦИКЛОПЕДІЇ «ПОЛТАВІКА»

З. В. Резніченко

Висвітлюються проблематика підготовки та оформлення матеріалів до тому «Освіта і наука» Полтавської Енциклопедії «ПОЛТАВІКА»: вимоги до стилю, чотири типові схеми статей, технічні вимоги до матеріалів. Адресовано майбутнім авторам – учителям, вихователям, директорам та заступникам директорів закладів освіти, студентам, магістрантам, ученим, працівникам органів управління освіти, представникам органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськості – усім зацікавленим у проведенні історико-краєзнавчих досліджень освіти і науки у Полтавській області.

Ключові слова: автор, вимоги, освіта, наука, статті, енциклопедія, «ПОЛТАВІКА».

Reznichenko Z. V. Recommendations on writing articles to the «Education and Science» encyclopedia «POLTAVIKA»

Освещается проблематика подготовки и оформления материалов к тому «Образование и наука» Полтавской энциклопедии «ПОЛТАВІКА»: требования к стилю, четыре типовые схемы статей, технические требования к материалам. Адресовано будущим авторам – учителям, воспитателям, директорам и заместителям директоров учебных заведений, студентам, магистрантам, ученым, работникам органов управления образования, представителям органов исполнительной власти и местного самоуправления, общественности – всем заинтересованным в проведении историко-краеведческих исследований образования и науки в Полтавской области.

Ключевые слова: автор, требования, образование, наука, статьи, энциклопедия, «ПОЛТАВІКА».

Reznichenko Z. V. Reveals the problems of training and the materials to as «Education and Science» «POLTAVIKY» Poltava encyclopedia».

Posted style requirements of articles, four templates, specifications for materials encyclopedias. Addressed to future authors – teachers, educators, directors of educational institutions and their deputies, students, undergraduates, scientists, employees of the Department of Education, representatives of executive authorities and local governments, public – all interested in conducting local historical research education in the Poltava region.

Keywords: author, requirements, education, science, articles, encyclopedia «POLTAVIKA».

«ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія» – це регіональна енциклопедія за характером інформації та науково-популярна – за цільовим і читацьким призначенням. Вона виконує довідково-інформаційну, освітню, культурологічну функції і є своєрідним показником наукових та практичних здобутків у тій чи іншій галузі полтавознавства. Енциклопедія видається під егідою Центру дослідження історії Полтавщини Полтавської обласної ради. (керівник – історик-краєзнавець, педагог, член Національної спілки крає-

знавців України, заслужений учитель України О. А. Білоусько).

Першим із друку 2008 р. вийшов том «Релігія і церква» у Полтаві у видавництві «Полтавський літератор». За задумом авторів ідеї та видавців енциклопедія буде дванадцятитомним ілюстрованим виданням.

Головний редактор видання «ПОЛТАВІКА» О. А. Білоусько у передмові до дванадцятого тому «Релігія і церква» наголошує, що «Полтавська Енциклопедія» – це своєрідна книга, яка дає

Резніченко Зоя Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри педагогічної майстерності Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, координатор історико-краєзнавчого проекту «Історія освіти і науки Полтавщини»

читачеві синтез досягнень сучасної науки, замкнену цілість знання і водночас є показником рівня культурності спільноти, що називає себе полтавською. Безпосереднім поштовхом до видання «ПОЛТАВІКИ» стала публікація серії підручників «Історія Полтавщини з найдавніших часів до початку XXI століття», написаних на поч. 2000-х років полтавськими істориками» [7, с. 3].

Із метою координації в області роботи з видання тому «Освіта і наука» «ПОЛТАВІКИ. Полтавської Енциклопедії» Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського спільно із Центром дослідження історії Полтавщини Полтавської обласної ради та районними (міськими) методичними службами, дошкільними, загальноосвітніми, позашкільними, інтернатними, професійно-технічними навчальними закладами області з 2015 р. здійснюється комплекс заходів із реалізації історико-краєзнавчого проекту «Історія освіти і науки Полтавщини» (2015–2016 рр.) [5, 6].

Із-поміж очікуваних результатів проекту:

- зростання рівня корпоративної культури вчителів як потужного стратегічного інструменту розвитку освітньої галузі краю;

- збереження й систематизація результатів історико-краєзнавчих досліджень історії освіти і науки на теренах Полтавщини;

- підтримка та розвиток кращих, ґрунтованих на класичних педагогічних цінностях зразків професійної діяльності, педагогічної майстерності освітян області;

- підготовка матеріалів до Словника шостого тому «Освіта і наука» «ПОЛТАВІКИ. Полтавської Енциклопедії», які стануть його основою;

- привернення уваги державних органів влади, засобів масової інформації, широких кіл громадськості до історії та сьогодення освітньої галузі Полтавської області.

У вересні 2015 р. призначено районних та міських координаторів зазначеного проекту із кола завідувачів (директорів) та заступників директорів методичних кабінетів (центрів) органів управління освіти райдержадміністрацій та міськвиконкомів (8 осіб), методистів районних методичних кабінетів (17 осіб), учителів історії (5 осіб).

У рамках проекту 29 жовтня 2015 р. у Полтавському ОІППО відбулася інструктивно-методична нарада «Про підготовку до реалізації історико-краєзнавчого проекту «Історія освіти і науки Полтавщини» у 2015–2016 рр.». У заході взяли

участь координатори з районів (міст) Полтавської області, науковці, співробітники архівних установ, методичні працівники, представники органів управління освіти та засобів масової інформації.

На нараді розглянуто: відомості про архівні джерела, що стосуються розвитку освіти на Полтавщині, порядок користування документами архівних фондів [1, 4]; основні вимоги щодо підготовки статей до Словника шостого тому «Освіта і наука» видання «ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія»; питання координації діяльності з реалізації у 2015–2016 рр. у районах (містах) області історико-краєзнавчого проекту «Історія освіти і науки Полтавщини».

На нараді ухвалено рішення: 1) узгальнити й направити начальникам органів управління освіти райдержадміністрацій та міськвиконкомів, керівникам методичних служб у районах (містах) області методичні рекомендації з підготовки матеріалів до видання «ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія : у 12 т., Т. 6 : Освіта і наука» (Лист ПОІППО від 6.11.2015 р. № 1189); 2) ініціювати створення робочих груп із виконання історико-краєзнавчих досліджень у районах (містах) області. До підготовки енциклопедичних статей необхідно долучити всіх зацікавлених осіб: науковців, аспірантів, магістрантів, студентів, учителів, учнів та громадськість.

За станом на 15 листопада 2015 р. в оргкомітет проекту з підготовки тому «Освіта і наука» енциклопедії «ПОЛТАВІКА» у Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського надійшло більше ніж 1 300 гасел статей від 1 200 авторів із районів (міст) області.

Наразі триває наукова експертиза гасел словникових статей, поданих авторами до шостого тому «ПОЛТАВІКИ. Полтавської Енциклопедії», після чого автори схвалених гасел працюватимуть над написанням та оформленням енциклопедичних статей.

Важливо окреслити основні рекомендації з написання статей до тому «Освіта і наука» енциклопедії «ПОЛТАВІКА»: вимоги до їх стилю, типові схеми побудови статей, технічні вимоги до подання матеріалів і відомостей про авторів.

Вимоги до стилю енциклопедичних статей. При написанні енциклопедичної статті потрібно неухильно дотримуватися **вимог наукового стилю** (зокрема його підвиду – науково-довідкового): *об'єктивності, лаконічності, аргументованості, конкретності; неприпустимості емоційних, оцінних, суб'єктивних суджень, епітетів, відхилень від основної теми.* Щоб зрозуміти нюанси цього стилю, перед

початком роботи над статтею варто ознайомитися з аналогічними публікаціями, вміщеними в інших енциклопедіях чи довідкових виданнях. Рекомендується переглядати вміст аналогічних джерел, зокрема в Інтернеті (користуватися веб-сайтом «ПОЛТАВІКА» [8]).

У статтях повинні бути дотримані **принципи** достовірності, науковості, стислості, ясності.

Якісні зміни у будь-якій сфері обов'язково супроводжуються переглядом її **термінологічного апарату**. Не є винятком і «ПОЛТАВІКА». Тому авторам статей необхідно особливу увагу звертати на правильність застосування тих чи інших термінів. При цьому слід орієнтуватися на чинні закони України з питань освіти і науки, у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, інші нормативно-правові акти, у яких наводяться переліки й тлумачення тих чи інших термінів (гlossарій).

Авторам необхідно застосовувати лише сучасну термінологію й уникати застарілої. Перед написанням статті варто ознайомитися з фаховими науковими публікаціями за останні роки, виокремити в них ключові терміни та проаналізувати їх. Водночас потрібно уникати перевантаження тексту вузькоспеціальною термінологією.

Типові схеми будови статей. Для однорідних за характером тематичних статей «ПОЛТАВІКИ» розроблено типові схеми їх написання. Необхідно якомога ретельніше дотримуватися порядку наведення відомостей у статтях, що сприятиме прискоренню редакційного опрацювання матеріалу.

Тематична стаття ПРО РАЙОН (МІСТО, ОБЛАСТЬ)

1. Назва адміністративно-територіальної одиниці. Наприклад, **ПИРЯТИНСЬКИЙ РАЙОН, ПОЛТАВА, КРЕМЕНЧУК, ЛУБНИ, МИРГОРОД, КОМСОМЛЬСЬК**.

2. Коротка історична довідка: коли утворено район (місто), населення, площа.

3. Мережа освітніх закладів району (міста, області): статистичні дані про всі заклади, що діяли в територіальних межах району (міста). Про освітні заклади, що припинили своє функціонування, відомості варто подавати в історичному нарисі (якщо немає змоги підготувати окремі енциклопедичні статті).

4. Додатки (документи, фотоматеріали). Кількість фото – не більше ніж п'ять.

5. Джерела.

Тематична стаття ПРО ЗАКЛАД ОСВІТИ

Назва закладу освіти. Текст статті про навчальний заклад необхідно починати з переліку усіх офіційних назв за весь період функціонування закладу. Зразок назви загальноосвітніх навчальних закладів: у містах – **школа № 1, загальноосвітня школа № 1 м. Полтави, школа № 2, гімназія № 3, лицей № 4, школа № 5** тощо; у селах – **Хитцівська школа**. Отже, спочатку назва закладу в гаслі подається скорочено, а потім – актуальна на 1.01.2016 р. або остання офіційна назва на час закриття.

Наприклад, **ХИТЦІВСЬКА ШКОЛА, 1914–1917** Хитцівська земська початкова школа, 1922–1932 Хитцівська початкова школа, 1932–1959 Хитцівська семирічна школа, 1959–1989 Хитцівська восьмирічна школа, 1989–2002 Хитцівська початкова школа.

2. Історія навчального закладу: для діючих закладів – час заснування, для тих, що припинили діяльність – роки функціонування; етапи реорганізації; фундатори; будівля; керівники; вчителі (знакові постаті); вчительські династії; учні, видатні випускники.

3. Сучасна характеристика навчального закладу: кадрове забезпечення, особливості роботи, досягнення.

4. Джерела.

5. Додатки (документи, фотоматеріали). Кількість фото – не більше ніж п'ять.

Стаття БІОГРАФІЧНА

1. Прізвище, ім'я, по батькові. Дата і місце народження (для тих, хто відійшов у засвіти, – дата і місце смерті).

Наприклад, **ХОДОСОВ Карпо Остапович (26.10.1912, с. Совине Хорольського повіту Полтавської губернії – 12.12.1983, м. Хорол) – учитель української мови і літератури, педагог, кандидат педагогічних наук, заслужений учитель Української РСР.**

2. Освіта.

3. Трудова діяльність.

4. Досягнення та нагороди.

5. Друковані праці.

6. Публікації про нього (неї).

7. Джерела.

8. Додатки (документи, фотоматеріали).

Стаття ПРО ПЕДАГОГІЧНУ (НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНУ) ДИНАСТІЮ

Прізвище засновника у множині,

район (місто) Полтавської області, кількість поколінь династії та сумарний педагогічний стаж.

Наприклад, **РУДАКОВИ** – педагогічна династія Чутівського району, складається із трьох поколінь, сумарний педагогічний стаж – 200 років.

Прізвище, ім'я, по батькові засновника. Інформація подається згідно з вимогами до біографічних статей.

Прізвища, ім'я та по батькові представників династії. Інформація подається згідно з вимогами до біографічних статей.

Технічні вимоги щодо оформлення матеріалів тому «Освіта і наука» енциклопедичного видання «ПОЛТАВІКА». Найбільшими за обсягом будуть **тематичні статті**, присвячені становленню й розвитку освіти і науки в області та її окремих районах (містах).

Обсяг тематичних статей – до дев'яти повних сторінок тексту формату А-4 українською мовою в текстовому редакторі MS Word for Windows (версія не нижча від 6.0); шрифт Times New Roman (кегель 14 пунктів); міжрядковий інтервал – 1,5.

Інформація про **навчальні заклади** освіти розкриватиметься в тематичних статтях. Обсяг тексту таких статей – до дев'яти повних сторінок тексту формату А-4 українською мовою в текстовому редакторі MS Word for Windows (версія не нижча від 6.0); шрифт Times New Roman (кегель 14 пунктів); міжрядковий інтервал – 1,5. Текст урізноманітнюватимуть ілюстрації, схеми, мапи, таблиці.

Значна увага в енциклопедії приділятиметься відображенню явищ, процесів та подій в освіті і науці Полтавщини; педагогічній термінології, що використовувалася чи використовується в навчальних закладах та управлінні освітою; основним методикам і технологіям, що застосовувалися і нині застосовуються у педагогічній діяльності.

Енциклопедія міститиме статті про різні напрями навчально-виховної та методичної роботи в області. Докладно будуть висвітлені основні види і напрями наукової діяльності на Полтавщині.

Значну частину загальної кількості статей становитимуть біографічні матеріали. «Перепусткою» в енциклопедію для **персоналій** є конкретний вагомий внесок тієї чи іншої особистості у сферу її діяльності: лідери і заслужені працівники освіти (вчителі) України, педагоги, які є авторами окремих видань, учителі – кандидати наук, учителі – члени Національних спілок (письменників, художників, краєзнавців, творчих спілок), учителі – майстри спорту України та ін., а також провідні фахівці галузі –

наші сучасники, котрі здобули науковий ступінь доктора наук, працювали або працюють у закладах освіти Полтавської області [3, с. 19–20].

Обсяг тексту статей – до трьох повних сторінок тексту формату А-4 українською мовою в текстовому редакторі MS Word for Windows (версія не нижча від 6.0); шрифт Times New Roman (кегель 14 пунктів); міжрядковий інтервал – 1,5.

Усі статті подаватимуться за алфавітом, а їх назви – у формі, що якнайшвидше визначає тему, предмет інформації. Якщо назва статті складається з кількох слів, то на перше місце ставиться, як правило, те слово, яке несе логічний наголос і виражає специфічний зміст статті. Наприклад, ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА на Полтавщині.

Прізвища, які згадуються у статті, наводяться з іменами та по батькові (або ж з іменами, якщо немає історичної традиції вживання форми по батькові), які ставляться перед прізвищем.

Автори енциклопедичних статей несуть відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, автентичність цитат, посилань на джерела. Зміст проблемної статті відображає, головним чином, позицію автора.

Посилання на джерела необхідно оформлювати згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» [2].

Оскільки окремі статті «ПОЛТАВІКИ» передбачається доповнювати документами чи фотографіями, то до статей, що стосуються персоналій, історії і діяльності окремих установ, організацій, фахових періодичних видань, бажано додавати ілюстративні матеріали (портрети освітян, обкладинки часописів, фото фасадів будівель навчальних закладів, їх інтер'єрів, логотипи чи емблеми установ тощо). Зображення можуть бути і кольоровими, і чорно-білими.

Електронні версії цих матеріалів подаються у вигляді окремих файлів у форматах TIFF/JPG/JPEG із роздільною здатністю не менше ніж 300 dpi. До всіх фотозображень необхідно зробити підписи за схемою: назва файлу з ілюстрацією, лаконічні пояснення до неї, а саме: хто/що зображений/-но (якщо група осіб – додати перелік зліва направо); де саме й коли відбувалася зафіксована подія; рік, коли зроблено знімок (якщо бракує точних відомостей, зазначається орієнтовна дата, напр.: 1950-ті роки).

Список «Підписи до ілюстрацій» уміщують після статті, до якої вони нале-

жать. Назви файлів у списку мають відповідати назвам зображень.

Тексти статей для «ПОЛТАВІКИ» подаються в друкованому та електронному варіантах (обидва мають бути повністю ідентичними) українською мовою, без скорочень.

Текст статті друкується на аркушах білого паперу формату А-4 українською мовою в текстовому редакторі MS Word for Windows (версія не нижча від 6.0); шрифт Times New Roman (кегель 14 пунктів); міжрядковий інтервал – 1,5. Усі береги – по 20 мм без відступів зліва. Слова мають бути розділені лише одним проміжком (інтервалом) без використання примусового чи ручного переносу. Нумерація сторінок не виставляється автоматично, бажано пронумерувати кожну сторінку внизу у правому куті олівцем вручну. Скановані матеріали не приймаються.

Електронні варіанти статей направляти у ПОІППО на e-mail: root@pei.poltava.ua з позначкою «ПОЛТАВІКА». Назва файлу подається відповідно до назви енциклопедичної статті та її автора кирилицею із заміною «і» на «и», наприклад «ХИТЦИВСЬКА ШКОЛА Неживий» у редакторі MS Word for Windows (версія не нижча від 6.0) із розширенням *.doc, *.docx.

Завірені підписом автора друковані копії надсилати поштою у Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти за адресою: вул. Жовтнева, 64-ж, Полтава, Україна 36029.

Довідка про автора/авторів статті. Наприкінці кожної статті, незалежно від її обсягу, обов'язково слід подавати: прізвище, ім'я, по батькові (повністю) автора статті, посаду і офіційну назву установи, де він працює, а також підпис автора з обов'язковим зазначенням дати (число, місяць, рік). Якщо авторів декілька, то всі ці дані вказуються і щодо кожного з них.

ЛІТЕРАТУРА

1 Анотований реєстр описів фондів Державного архіву Полтавської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poltava.archives.gov.ua/page/arkhivnizibrannya-ukraini>.

2 Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Текст] : (ГОСТ 7.1 – 2003, IDT) : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. – Чинний з 2007-07-01. – К. :

Держспоживстандарт України, 2007. – III, III, 47 с.

3 Клепко С. Ф. До проекту тому з освітнього краєзнавства енциклопедії «Полтавіка» // С. Ф. Клепко, Л. В. Литвинюк / Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності у сучасній школі [укладачі : Т. О. Бондар, Л. В. Литвинюк]. – Полтава : ПОІППО, 2012. – 120 с.

4 Лист Державного архіву Полтавської області від 08.12.2015 року № 06-10/645 «Документи Державного архіву Полтавської області, що стосуються історії освіти на Полтавщині» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poippo.pl.ua/pp/proekty-poippo-istoryko-kraieznachyji-proekt-istoriia-osvity-i-nauky-poltavshchynu>.

5 Наказ Департаменту освіти і науки Полтавської облдержадміністрації від 16.07.2015 № 277 «Про затвердження історико-краєзнавчого проекту «Історія освіти і науки Полтавщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poippo.pl.ua/pp/proekty-poippo-istoryko-kraieznachyji-proekt-istoriia-osvity-i-nauky-poltavshchynu>.

6 Наказ Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського від 22.09.2015 № 250 «Про затвердження плану заходів щодо реалізації історико-краєзнавчого проекту «Історія освіти і науки Полтавщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poippo.pl.ua/pp/proekty-poippo-istoryko-kraieznachyji-proekt-istoriia-osvity-i-nauky-poltavshchynu>.

7 Полтавіка. Полтавська Енциклопедія [Текст] : у 12 т. – Т. 12. Релігія і церква / гол. ред. О. А. Білоусько. – Полтава : Полтавський літератор, 2009. – 756+XL с. – (схеми, карти, табл.)

8 Центр дослідження історії Полтавщини Полтавської обласної ради [Електронний ресурс] : [Веб-сайт «Полтавіка»]. – Режим доступу : <http://history-poltava.org.ua>.

Цитувати: Резніченко З. В. Рекомендації з написання статей до тому «Освіта і наука» енциклопедії «ПОЛТАВІКА» / З. В. Резніченко // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 20–24.

© З. В. Резніченко, 2015. Стаття надійшла в редакцію 12.11.2015 ■

Від редакції «ПМ»: Рішенням колегії Департаменту освіти і науки Полтавської ОДА (протокол від 25.11.2015 р. № 3/2) затверджено Концепцію розвитку методичної служби Полтавської області на 2016–2020 рр., яка визначає ключові проблеми, мету, завдання функціонування й розвитку методичної служби Полтавської області, етапи реалізації поставлених завдань та очікувані результати (<http://roipro.pl.ua/images/FILES/holovna/aktualno/koncers.doc>).

Метою Концепції є оновлення чинної моделі методичної служби Полтавщини як один зі шляхів ефективного забезпечення якісного науково-методичного супроводу процесу реформування освітнього простору області.

Зокрема, у Концепції приділено увагу проблемі збереження та оновлення однієї зі складових методичної служби Полтавщини – методичних кабінетів (центрів), оскільки можливе зникнення цієї ланки призведе до руйнації всієї методичної системи області.

Про досвід Хорольського районного методичного кабінету з упровадження інноваційних тенденцій у методичну роботу навчальних закладів району читайте в поданому матеріалі.

УДК 37.07

ДОСВІД ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ МЕТОДИЧНИМ ПРОЦЕСОМ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ ХОРОЛЬСЬКОГО РАЙОННОГО МЕТОДИЧНОГО КАБІНЕТУ)

Л. А. Глущенко

Описано інноваційні тенденції в управлінні методичним процесом навчальних закладів в умовах оновлення змісту шкільної освіти.

Ключові слова: інноваційні тенденції, системний підхід, адаптивне управління, оновлення змісту освіти, форми і методи, люди, мета, умови, модель методичної роботи.

Глущенко Л. А. Опыт инновационного управления методическим процессом (на примере работы Хорольского районного методического кабинета)

Описаны инновационные тенденции в управлении методическим процессом учебных заведений в условиях обновления содержания школьного образования.

Ключевые слова: инновационные тенденции, системный подход, адаптивное управление, обновление содержания образования, формы и методы, люди, цель, условия, модель методической работы.

Hlushchenko L. A. Experience of Innovative Management of Methodological Work: Experience of the Khorol Methodological Department

This paper describes innovative tendencies in management of the methodological work in educational establishments in the time of modernization of the school education content.

Keywords: innovation tendencies, system approach, adaptive management, modernization of the school education content, forms and methods, people, aim, conditions, model of the methodological work.

Актуальність і постановка проблеми

Розвиток освіти на сучасному етапі характеризується впровадженням нового змісту навчання і виховання. Завдання освіти – розвивати в учнів уміння і здатність бути суб'єктами, а не об'єктами навчання; формувати в них критичне ставлення до дійсності і створювати такі умови навчання, щоб кожен максимально зміг розвинути свої здібності та був гото-

вий відчутти себе „дизайнером“ власного й суспільного життя [1].

Допомогти керівникам навчальних закладів і педагогам виконати це завдання покликані методичні служби, діяльність яких спрямована на підвищення професійного рівня педагогічних працівників у міжкурсовий період шляхом формування в них потреби у безперервній освіті, постійному професійному вдоско-

Глущенко Любов Анатоліївна, завідувача методичним кабінетом відділу освіти Хорольської районної державної адміністрації

наленні, виробленні інноваційного стилю діяльності. Досягнення мети можливе за умови впровадження інноваційних підходів до оновлення змісту, методів і форм методичної роботи.

Ураховуючи складність фінансового становища в країні, відділ освіти, молоді та спорту Хорольської райдержадміністрації змушений зменшувати видатки на утримання районного методичного кабінету. Так, за попередні роки скорочено посаду секретаря РМК, бібліотекаря РМК, методиста з бібфондів, методиста із загальноосвітніх дисциплін (на кінець 2014 р. згідно зі штатним розписом у Хорольському РМК працюють 12 осіб).

Із 1 лютого 2015 р. з метою скорочення видатків на утримання районної методичної служби штат Хорольського РМК зменшено до 9 працівників.

Зважаючи на описану оптимізацію мережі методичних кабінетів у галузі освіти, скорочення видатків на їх утримання та недостатній фонд оплати праці, з лютого 2015 р. відділом освіти, молоді та спорту Хорольської райдержадміністрації здійснено моніторинг діяльності методичної служби, у результаті якого встановлено, що той штат, який збережено на час дослідження, повною мірою виконує обов'язки, покладені на методистів чинним законодавством. Понад те, кожен методист працює в режимі напруги, виконуючи обов'язки за двома-трьома посадами.

За зверненням начальника відділу освіти, молоді та спорту РДА І. М. Потерайло до районної ради з пропозицією збереження Хорольського районного методичного кабінету та виділення фінансування на його утримання на засіданні постійної комісії районної ради з питань освіти, культури, туризму, спорту та молодіжної політики вирішено на утримання методичного кабінету сесією районної ради виділити додаткові кошти з районного бюджету.

Інноваційні тенденції у методичному процесі

Ураховуючи пропозиції педагогічної громадськості щодо реформування методичного кабінету у сучасну науково-методичну установу, колектив Хорольського РМК працює над створенням сервісного інформаційно-консультативного центру, який би забезпечував надання якісних методичних послуг педагогам дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів району у міжкурсовий період; реалізував адаптивну систему управління методичним процесом навчальних закладів; сприяв оновленню змісту, форм і методів методичної роботи в закладах освіти; забезпечував співпра-

цю з громадськими організаціями, навчальними закладами на засадах партнерства.

Такий підхід до управління методичним процесом забезпечує запровадження особистісно орієнтованого підходу до організації методичної роботи, надання адресної допомоги керівникам та педагогам ЗНЗ відповідно до їх потреб і запитів. Методистам Хорольського районного методичного кабінету дедалі частіше доводиться виконувати роль менеджера, тьютора, модератора, експериментатора, рівноправного партнера, здатного забезпечити інформаційну та консультативну допомогу педагогічним працівникам.

Інформаційні технології у методичному процесі

Інформаційно-консультативний центр – це одна з дієвих і доцільних форм методичної роботи. Так, упровадження здобутків педагогічної науки в освітню практику вчителів району забезпечують електронна бібліотека; робота «методичних вітрин»; здійснення адресної допомоги; видання інформаційно-методичного бюлетеня «Методичний вісник»; методичних посібників і розробок; надання педагогам доступу до Інтернет-ресурсів; наповнення сайту відділу освіти, молоді та спорту РДА методичними матеріалами Хорольського районного методичного кабінету.

Ефективність системи управління методичним процесом на районному рівні зумовлюється не лише інформаційним забезпеченням, а перш за все перетворенням інформаційно-методичного центру на сервісний центр, що здатен працювати на замовлення і вирішувати такі завдання, як створення умов для творчого зростання керівників і педагогічних працівників дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, формування в них потреби у самовдосконаленні, готовності до зміни ролі вчителя на роль керівника пізнавальною діяльністю учнів, розвиток у педагогів мотивації щодо підвищення професійної майстерності [2].

Передумови створення адаптивної системи управління методичним процесом

Діяльність районного методичного кабінету має бути узгодженою із вимогами Державних стандартів освіти, максимально задовольняючи замовлення педагогів на методичні послуги та забезпечуючи можливість вибору вчителем змісту, форм і методів методичної роботи [4].

Виконання цих завдань здійснюється за допомогою системи адаптивного управління методичним процесом, тобто управління, заснованого на діалогічній

адаптації та кооперації дій керівної та керованої підсистем методичного процесу.

Адаптивне управління характеризується відкритістю взаємодії учасників зазначених підсистем [5]. Відкритість практично виключає стресові моменти, зближує та взаємно наповнює членів методичного процесу, передбачає модифікацію посадових повноважень, створює умови для вільного розвитку творчих здібностей особистості.

Причини появи адаптивного управління методичним процесом стають зрозумілими з огляду на об'єктивну потребу суспільства в узгодженні стану освітньої системи із новими суспільними вимогами; необхідність урахування в освітньому процесі мети людини, цілей суспільства, держави.

Важливою рисою адаптивного управління методичним процесом є спрямування його на саморозвиток педагога, розкриття його творчого потенціалу, створення умов для самовизначення та застосування талантів і можливостей кожної особистості. Це робить адаптивну систему відкритою, демократичною.

Визначення першочергових завдань адаптивного управління методичним процесом проведено на основі кваліметричного підходу, розробленого Г. В. Єльніковою [6]. На основі кваліметричної моделі професійної діяльності керівників шкіл здійснено комп'ютерну діагностику заступників директорів із навчально-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів Хорольського району, за результатами якої зроблено висновок: створення такої структури управління методичним процесом, яка б урахувала адаптивний характер діяльності закладу, давала б змогу залучити у методичний процес представників наукових установ, розширити сферу творчої співпраці з громадськими організаціями, вищими навчальними закладами з метою сприяння науково-дослідницькій діяльності учнів, педагогів, керівників закладу, методистів, є необхідним.

Суть адаптивного управління науково-методичною роботою

Принципи адаптивного управління (за Г. В. Єльніковою): пріоритетне визнання розвитку людини; управління через самоуправління, резонанс, наскрізно-рівневу адаптацію і діалогічну узгодженість, мотивацію; постійне підвищення компетентності, спрямована самоорганізація; кооперація; поточне саморегулювання; спільне прогнозування подальшого розвитку за аналізом результату.

Основними компонентами системи

адаптивного управління методичним процесом є: люди, мета, умови, методи. Управління методичним процесом ґрунтується не лише на функціональних вимогах, а й на особистих потребах, можливостях, орієнтаціях. Науково-методична робота повинна бути мотивованою і стимулювальною, базованою на можливостях та інтересах її учасників. При плануванні науково-методичної роботи на навчальний рік районний методичний кабінет, навчальні заклади, виходячи з наявних проблем, конкретизують загальну мету та завдання своєї роботи. Обсяг методичної роботи визначають умови: інформаційні, кадрові, матеріальні, часові ресурси.

Це не раз і назавжди затверджена схема науково-методичної роботи, а окремі напрацювання, які методисти обирають, організовуючи науково-методичну роботу з урахуванням особливостей напрямів діяльності (зміст певної освітньої галузі, особливості структурних підрозділів навчальних закладів, залучення керівників і педагогів до участі у професійних конкурсах та розробках і захистах власних проєктів тощо). Ці напрацювання ведуть до раціонального використання ресурсів і підвищення результативності науково-методичної роботи. І це є основним методом здійснення адаптивного управління методичним процесом.

Модель адаптивного управління методичною роботою

Перед початком переходу на адаптивну модель управління методичним процесом Хорольським РМК здійснено моніторингові дослідження щодо забезпечення педагогічними кадрами навчальних закладів району. Встановлено, що в дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах району працюють 56 % педагогів, які закінчили педагогічні училища та інститути до 90-х рр. XX ст. Здобутий ними досвід є цінним надбанням, проте недостатнім для роботи за оновленим змістом освіти та розв'язання проблем виховання сучасного молодого покоління. Тому в діяльності РМК поряд із традиційними видами роботи – освітньою, навчально-методичною, загальнокультурною, організаційною, інформаційно-консультативною, координувальною – важливе місце посіли такі види методичної діяльності, як діагностична, аналітична, моделювально-випереджальна, інноваційна, проєктна.

Ураховуючи те, що компонентами системи адаптивного управління методичним процесом є люди, мета та завдання, умови і методи, Хорольським РМК ство-

рено модель методичної роботи.

Люди. Особистість як найвища цінність суспільства – ключова фігура методичного процесу. Оновлення змісту освіти і виховання відповідно до сучасних вимог громади потребує особистої готовності вчителів до професійного зростання, прагнення до постійного самовдосконалення, максимального використання свого творчого потенціалу, формування авторитетного іміджу сучасного педагога. Потребу у постійному методичному вдосконаленні вирішуємо на діагностичній основі, що передбачає запити на пошук нових підходів до методичних практик через компетентісно зорієнтований підхід.

Мета та завдання. Ефективність методичної роботи з педагогічними кадрами залежить від якості послуг, які надає методична служба району. Тому в сучасних умовах районний методичний кабінет ставить за мету стати сервісним центром із підвищення професійної майстерності педагогів у міжкурсовий період. Дієвість такого центру забезпечуватиметься розв'язанням завдань: розширення інформаційного простору з питань сучасних підходів в освіті; нормативно-правовий, інструктивно-методичний, соціально-психологічний супровід навчально-виховного процесу; організація, аналіз і координація діяльності всіх ланок методичної роботи; оперативна трансформація сучасних видань науково-методичного супроводу професійного зростання педагогів, зокрема видань всеукраїнського та регіонального рівнів (Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського).

Умови. Однією з головних є кадрові ресурси. Забезпечення дієвості кадрових ресурсів пов'язане із суттєвим зростанням вимог до методичної служби в системі неперервної освіти педагогічних і керівних кадрів. Методисти Хорольського районного методичного кабінету працюють під гаслом „Від творчого методиста – до творчого вчителя“. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у методичний процес спонукало кожного методиста до моделювання досвіду трансформації методичних ідей, інноваційних та особистісно зорієнтованих технологій управління, методики, навчання і виховання у практику навчальних закладів району для якісного впровадження нового змісту освіти.

На другому місці – матеріально-технічні ресурси. Формування достатньої бази сучасних навчально-методичних матеріалів, створення баз комп'ютерних даних методичного процесу, забезпечення безпе-

ребійного функціонування локальної мережі – усе це забезпечує оперативність і гнучкість моделі методичної роботи, веде до впровадження дистанційної форми методичної роботи, оптимізує використання часових ресурсів.

Методи. Основним методом здійснення адаптивного управління методичним процесом є науково-методичний комплекс багатовекторної допомоги педагогічним кадрам у міжкурсовий період, який базується на гнучкій системі методичної роботи у районі.

Відповідно до мети, завдань і змісту методичної роботи на кожному рівні управління методичним процесом проєктуються постійні і тимчасові структурні підрозділи.

Постійними структурними підрозділами є: методичні групи, районні методичні об'єднання, постійні семінари, ініціативні групи, творчі групи, базові заклади для роботи інституту післядипломної педагогічної освіти та районного методичного кабінету, опорні заклади за пріоритетними напрямками розвитку освіти в районі, школи передового педагогічного досвіду, школи молодих спеціалістів, школи резерву керівних кадрів.

Тимчасові структурні підрозділи: динамічні групи керівних кадрів, педагогічних працівників, класних керівників, вихователів дошкільних навчальних закладів, керівників гуртків позашкільних навчальних закладів; експериментальні майданчики; творчі вітальні; майстер-класи; експертні групи; семінари з тих чи тих методичних проблем; фестивалі (марафони) методичних ідей; педагогічні вітальні тощо.

Залежно від методичних проблем, які необхідно вирішувати в тому чи іншому закладі освіти, структурні підрозділи в рамках усіх рівнів управління методичною роботою (район – група – навчальний заклад) змінюються, переорієнтовуючи свою діяльність; об'єднуються, використовуючи її різноманітні форми.

Обраний шлях проєктування організаційної структури управління методичним процесом ґрунтується на принципах доцільності, врахуванні особливостей, можливостей та потреб педагога і навчального закладу, що дає змогу застосувати особистісно орієнтований підхід до організації методичної роботи з педагогічними працівниками.

Запровадження вищеописаної моделі адаптивного управління методичною роботою доводить, що рівень методичної компетентності педагога має прямий вплив на рівень організації навчально-виховного процесу та його результат.

Результати доцільності переходу до

адаптивного управління методичною роботою вивчено шляхом анкетування заступників директорів із навчально-виховної роботи загальноосвітніх шкіл району, яким охоплено 19 респондентів. Встановлено збільшення кількості осіб, котрі виявили готовність працювати в сучасному інформаційному просторі (19 осіб, або 100 %); які мають високий рівень управлінської компетентності та культури сучасного керівника (9 осіб, або 47 %); які сприймають експериментальні дослідження (8 осіб, або 42 %); виявили локально-моделюючий рівень практичної діяльності (6 осіб, або 31 %). Вони активно включаються в науково-методичну діяльність, виявляють інтерес до інноваційних процесів в освіті, перевіряють на практиці нові педагогічні ідеї, вносять елементи новизни у практику, створюють та захищають власні проекти, апробують їх і пропагують на рівні району.

Є група заступників директорів із навчально-виховної роботи (6 осіб, або 31 %), члени якої виявили бажання розробити власні адресні програми методичного вдосконалення педагогів. Ці дані свідчать про позитивну динаміку рівнів методичної компетентності і методичної культури. Отже, удосконалення методичної роботи із керівниками та педагогами навчальних закладів району – це перш за все створення умов для безперервної освіти у міжкурсовий період.

Управлінські технології в загальноосвітніх навчальних закладах району

Керівнику сучасного загальноосвітнього закладу для ефективнішого управління педагогічним колективом, організацією навчально-виховного процесу, навчанням та розвитком усіх учасників освітнього простору допомагає запровадження системного підходу. Система – це певна цілісність, що складається із взаємопов'язаних частин, кожна з яких долучає свій внесок до характеристик цілого [7].

Усі загальноосвітні навчальні заклади є відкритими системами. Вони характеризуються взаємодією із зовнішнім середовищем. Виживання будь-якого навчального закладу залежить від зовнішнього світу. Тому зовнішнє середовище є важливою змінною в управлінні.

Мета діяльності освітнього закладу визначає зміст педагогічної системи, який, своєю чергою, передбачає різноманітність форм і методів його реалізації. Рівень досягнутих результатів характеризує дієвість і результативність системи.

Ефективне управління передбачає уміння керівників шкіл, учителів, органів учнівського самоврядування визначати завдання і на кожному етапі співвідносити їх із загальною метою, регулюючи

і корегуючи досягнення визначених результатів.

Системоутворювальні фактори, соціально-педагогічні й тимчасові умови визначають особливості структурних компонентів педагогічної системи. Структурні компоненти представлені двома підсистемами – керівною (адміністрація, педагогічний колектив) і керованою (учнівський колектив), а також змістом, формами, методами і засобами педагогічної діяльності.

Вирішальна роль належить керівній підсистемі. Структура цієї підсистеми більшості загальноосвітніх навчальних закладів має чотири рівні управління:

- директор школи, керівники рад школи, учнівського парламенту, громадських об'єднань (цей рівень визначає стратегічні напрями розвитку школи);
- заступники директора школи, соціальний педагог, шкільний психолог, педагогічні організатори, заступник директора школи з господарської частини, а також органи та об'єднання, які беруть участь у самоуправлінні;
- учителі, вихователі, класні керівники, які виконують управлінські функції стосовно учнів і батьків, дитячих об'єднань, гуртків у системі позакласної роботи;
- органи класного й загальношкільного учнівського самоврядування.

У цій схемі кожен зазначений рівень суб'єкта управління слугує водночас об'єктом управління відносно тих рівнів, що знаходяться вище.

У підсистемі, що управляється, основне місце належить учнівському колективу. У ньому також виділяють два рівні управління по вертикалі: загальношкільний колектив і класні колективи. По горизонталі керована підсистема представлена учнівськими громадськими організаціями, творчими об'єднаннями, гуртками, клубами, спортивними секціями тощо. Керована підсистема відображає різноманітність і єдність видів учнівської діяльності (навчальної, дослідницької, суспільної, художньої, спортивної). Важливим є застосування інтерактивних методів управління навчанням – системи способів діалогічної взаємодії суб'єктів управління [8].

Розуміння того, що школа є складною відкритою системою і об'єктом управління, допомагає зосереджувати увагу керівників загальноосвітнього навчального закладу, учителів, учнів на визначенні цілей і способів досягнення результату, на створенні умов належного функціонування педагогічного процесу, відборі змісту і використанні форм, методів і засобів навчально-виховної роботи. У такому разі управління педагогічною системою дає змогу зберегти її цілісність і

одночасно її змінювати, впливати на дію її окремих компонентів.

Хорольським районним методичним кабінетом створено каталог інноваційних проектів та інновацій, де важливе місце серед інноваційних практик сьогодні відведено таким ключовим ініціативам, як інновації у сфері управління [9].

До інновацій у сфері управління відносимо: хмарні технології, адаптивне управління, які впроваджують усі дошкільні, загальноосвітні, позашкільні навчальні заклади Хорольського району. У загальноосвітніх навчальних закладах району існує декілька моделей місцевого управління освітою: державна, державно-громадська, громадсько-державна [10]. Серед них особливо актуального значення набуло державно-громадське управління. Позитивний приклад такого управління демонструє Хорольська гімназія. Лідером району як громадсько активний заклад є Штомпелівська загальноосвітня школа I–III ступенів. Інновації у ній впроваджуються на обласному рівні. Науково-методичне керівництво здійснюється кафедрою менеджменту освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського.

На сучасному етапі не втрачає актуальності управління навчально-виховним процесом за В. Сухомлинським. Позитивні приклади такого управління є у Хорольській спеціалізованій школі I–III ступенів № 1, Ялосовецькій загальноосвітній школі I–III ступенів. Ця інновація впроваджується на локальному (районному рівні).

Основним принципом роботи закладів освіти є гуманізація, яка забезпечує демократизацію в управлінні навчально-виховним процесом. Елементи управлінських технологій оцінювання діяльності закладу впроваджено в Хорольській спеціалізованій школі I–III ступенів № 3.

Велику роль у сфері управління мають інформаційно-комунікаційні технології, що застосовуються практично у всіх навчальних закладах району. «Флагманами» є Вишняківська та Андріївська загальноосвітні школи I–III ступенів.

Співпраця методичного кабінету з громадськими організаціями

Колектив Хорольського районного методичного кабінету співпрацює з Полтавською обласною молодіжною організацією „Твій світ”, Хорольською районною молодіжною громадською організацією „Молодіжний парламент Хорольщини”, волонтерами Корпусу Миру США в Україні.

Спільно з ними та психологічною

службою освіти району проведено заходи, присвячені Всесвітньому дню боротьби зі СНІДом; учасників проекту (методистів, психологів, вчителів) забезпечено ресурсами для проведення просвітницької роботи з учнями, організовано майстер-класи з впровадження просвітницьких програм; поглиблено знання учнів з англійської мови; реалізовано виховні проекти „Червона стрічка змін”, „Зупинимо СНІД разом”; учнів залучено до участі у Всеукраїнських турнірах, конкурсів та масових заходах.

Ураховуючи аксіологічний аспект у вихованні учнівської молоді на сучасному етапі, методисти надають особливу увагу організаційно-методичному забезпеченню вдосконалення форм і методів національно-патріотичного виховання. Із цією метою налагоджено співпрацю з органами місцевого самоврядування, громадською організацією „Гостромисл”, військово-патріотичним клубом „Гвардія”. Спільно проводяться військово-патріотичні змагання, велопробіги, вечори відпочинку, „круглі столи”, учнівські конференції.

Хорольський районний методичний кабінет співпрацює із центральною районною бібліотекою. Результатами є проведення заходів до ювілейних дат українських письменників; літературних конкурсів; педагогічних віталень; подання до друку у місцевій пресі інформацій про творчі доробки методистів, учителів, учнів; проведення дослідницької роботи з педагогічного краєзнавства.

Також є приклади співпраці Хорольського районного методичного кабінету з органами місцевого самоврядування. Спільно зі СТОВ „Мусіївське”, за активної участі депутата обласної ради М. В. Стеценка проведено конкурс художньої самодіяльності „Мое село”, у якому взяли участь колективи загальноосвітніх навчальних закладів Хорольського (Вишняківська, Мусіївська, Покровськобагачанська, Шишаківська загальноосвітні школи I–III ступенів), Лубенського (Вовчинський лицей, Засульська гімназія, Войнихівська, Орхівська, Новоорхівська загальноосвітні школи I–III ступенів) та Оржицького (Староіржавецька і Чайківщинська загальноосвітні школи I–III ступенів) районів.

Висновки

У методичній роботі з педагогами, що її здійснює Хорольський районний методичний кабінет, переважають інтерактивні методи; консультативна робота; методи, засновані на впровадженні ІКТ та партнерстві (адміністратор – методист; учитель – методист; учень – методист; представник громадської організації –

методист).

Аналіз форм методичної роботи свідчить про те, що поряд із традиційними колективними її формами дедалі більш популярними є такі, як динамічні групи, епізодичні семінари, що об'єднують учителів не лише за фахом, а й за напрямками роботи, досягненнями і проблемами, творчими здобутками.

Сучасний методичний процес району характеризується впровадженням таких форм методичної роботи із навчальними закладами, як авторські методичні проекти; інформаційно-ресурсні банки; методичні акції; зустрічі; фестивалі методичних ідей; екскурсії; постійні виставки. Методисти Хорольського районного методичного кабінету проводять відкриті уроки, тренінги; майстер-класи; заняття шкіл олімпійського резерву для вчителів та обдарованих учнів; здійснюють дистанційну методичну допомогу з використанням ІКТ-технологій. Методичні напрацювання поширюються за допомогою підготовки і поширення методичних розробок, буклетів, методичних вісників, рекомендацій, публікацій у періодичній пресі та фахових виданнях.

Шляхи подальшого впровадження інновацій у методичній роботі вбачаємо у створенні умов для ознайомлення педагогів із постійно оновлюваним змістом освіти, починаючи з усвідомлення стратегії розвитку освіти в Україні, концепцій шкільних наук, нових стандартів, програм, підручників, навчально-методичних комплексів і завершуючи сприянням формуванню готовності освітян до роботи у період інноваційних процесів у сучасній освіті; у розвитку готовності працівників методичного кабінету до забезпечення педагогам району доступності до якісних методичних послуг на замовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зелюк В. В. Завдання школи – навчити дітей мислити / В. В. Зелюк // *Постметодика*. – 2013. – № 6 (115). – С. 2.
2. Пеняєв С. Методичний „Титанік“ / Сергій Пеняєв // *Методист*. – 2015. – №1(37). – С. 78.
3. Ющук Л. М. Фасилітативне управління школою: пошуки та знахідки / Л. М. Ющук, І. В. Тулюлюк // *Управління школою*. – 2014. – № 31–33(367–369). – С. 34.
4. Тюрікова О. Основні гравці на полі осві-

ти / Ольга Тюрікова // *Методист*. – 2014. № 2(26). – С. 19.

5. *Адаптивне управління навчальним закладом / матеріали семінару-практикуму директорів шкіл; м. Хмельницький, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ht-rmk.ucoz.ru/Skarbnuchka/adaptivne_upravlinnja.ppt*

6. Єльнікова Г. В. *Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти / Г. В. Єльнікова. – Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : referatu.com.ua*

7. *Школа як педагогічна система й об'єкт управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : readbookz.com*

8. Королюк С. *Управлінські технології навчання та розвитку педагогічного колективу / Світлана Королюк // Управління освітою. – 2014. – № 4(328). – С. 27.*

9. Кленко С. Ф. *Філософія освіти у європейському контексті / С. Ф. Кленко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.*

10. *Пастовенський О. Місцеві моделі управління освітою / Олександр Пастовенський // Управління освітою. – 2015. – № 1(349). – С. 6.*

Цитувати: Глущенко Л. А. Досвід інноваційного управління методичним процесом (на прикладі роботи Хорольського районного методичного кабінету) / Л. А. Глущенко // *Постметодика*. – 2015. – № 3. – С. 25–31.

© Л. А. Глущенко, 2015. Стаття надійшла в редакцію 23.03.2015 ■

ЗАГАЛЬНООСВІТНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ПОЛТАВЩИНИ НАПЕРЕДОДНІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. Частина I

Л. М. Булава, О. М. Мащенко

Схарактеризовано систему закладів освіти на Полтавщині в останні роки існування Російської імперії. Особливу увагу звернено на аналіз кадрового забезпечення загальноосвітніх закладів освіти.

Ключові слова: система закладів освіти, типи освітніх закладів.

Булава Л. Н., Мащенко О. Н. Образовательные заведения на Полтавщине накануне Украинской революции. Часть I

Охарактеризована система образовательных заведений на Полтавщине в последние годы существования Российской империи. Особое внимание обращается на анализ кадрового обеспечения общеобразовательных заведений.

Ключевые слова: система образовательных заведений, типы образовательных заведений.

Bulava L. M., Mashchenko O. M. Educational Institutions in the Poltava Province before Ukrainian Revolution. Part I

This paper describes the system of educational institutions of Poltava province at the latest years of the Russian empire. The special attention is paid on the analysis of the personnel providing for educational establishments.

Постановка проблеми та її актуальність

Нинішня система закладів освіти в Україні функціонує, у багатьох відношеннях, інерційно ще з радянських часів, а деякі традиції збереглися ще з дорадянського періоду. Система закладів освіти в

царській Росії була багатоступінчастою. На рис. 1 відображено основні типи навчальних закладів наприкінці існування Російської імперії, а в табл. 1 подається коротка характеристика системи закладів освіти у Полтавській губернії на початку XX ст.

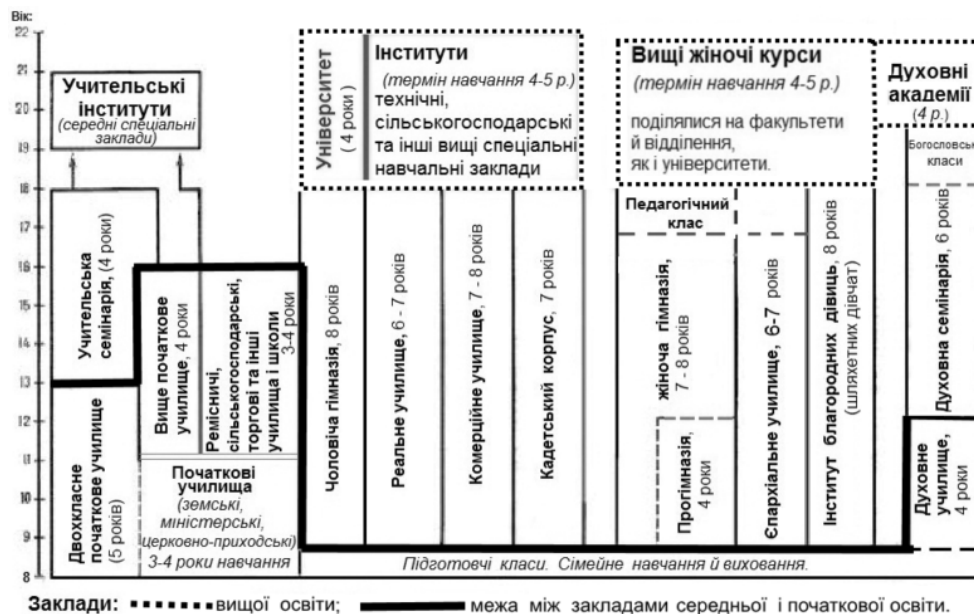

Рис. 1. Основні типи навчальних закладів Російської імперії на початку XX ст.

Булава Леонід Миколайович, кандидат географічних наук, професор, завідувач кафедри географії та краєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (ПНПУ)

Мащенко Ольга Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та краєзнавства ПНПУ

Типи закладів освіти на Полтавщині початку ХХ ст. (напередодні 1917 р.)

Тип закладу	Базова підготовка	Років навчання	Кваліфікація випускників, базова для...
Середні загальноосвітні		6–8	Середня загальна освіта
Чоловіча гімназія	Підготовчі класи, домашня освіта	8	Базова для вступу до університетів
Кадетський корпус		7	Офіцерський чин. Базова для вищої освіти
Реальне училище		7	Базова для вступу до інститутів
Жіноча гімназія		7–8	Базова для вступу на вищі жіночі курси
Інститут шляхетних дівчат (пансіон)		8	+ вчителька для домашньої освіти та різних типів початкових шкіл
Жіноче єпархіальне училище		6–7	
Середні спеціальні	Незакінч. середня	7–10	Середня спеціальна освіта
Духовна семінарія	Духовне училище + 6 р.		Церковнослужитель і (чи) священнослужитель. Базова для духовних академій і деяких університетів
Комерційне училище	1-й клас реального училища + 6–7 р.		Торгівля, фінанси + базова для вступу до інститутів
Середні технічні й промислові училища	5 класів реального училища + 4 р.		Технік із певної спеціальності
Середні сільськогосподарські училища	2 класи реального училища + 6 р.		Молодший агроном
Фельдшерська школа	Вступні випробування + 4 р.		Фельдшер
Учительський інститут	Вище початкове училище + 3 р.		Учитель вищого початкового училища
Учительська семінарія	Двокласне училище + 3...4 р.		Учитель нижчого початкового училища
Неповні середні загальноосвітні заклади			Неповна середня освіта
Вищі початкові училища (жіноче, чоловіче)	Нижчі початкові училища + 4 р. (разом 7–8 років).		Вступали в середні спеціальні навчальні заклади, зокрема семінарії, після стажу – в учит. інститути
Неповні середні спеціальні навчальні заклади			Неповна середня спеціальна освіта
Нижчі технічні училища	Нижчі початкові училища + 3–4 р.		Майстри – керівники робітників
Нижчі сільськогосподарські училища			Садівники, інструктори із садівництва
Церковно-учительські школи	Двокласна вчительська школа + 3 р.		Учителі церковнопарафіяльних шкіл
Початкові спеціальні навчальні заклади			Початкова спеціальна освіта
Духовне училище	—	4	Духовна освіта, базова для духовної семінарії
Другокласна (двокласна) вчительська школа	Початкова освіта + 3 р.		Учителі для шкіл грамоти. Крайні учні мали право вступу до вчительських семінарій

Продовження табл. 1

Ремісничі училища, школи	Початкова освіта +1...3 р.	Ремісники, фабричні й заводські робітники	
Сільськогосподарські, садівничі школи	Початкова освіта +1...3 р.	Сільськогосподарські робітники	
Початкові народні училища	Починаючи з 8 років	Початкова загальна освіта (<i>Географія для учнів початкових класів була запроваджена в навчальних програмах, починаючи з 1907 р.</i>)	
Двокласні початкові училища			2–6
Міські однокласні початкові училища			5–6
Міські однокласні початкові училища			3–4
Міністерські початкові училища - двокласні - однокласні			5 3
Однокласні народні училища (земські школи в сільській місцевості)			4
Церковні початкові школи:			2–6
- церковнопарафіяльні двокласні			5–6
- церковнопарафіяльні однокласні			3–4
- школи грамоти			2

Загальний рівень освіти населення

На 1914 р. у Полтавській губернії в школах усіх типів нараховувалося 164 836 учнів. За межами школи залишалося 130 000 дітей шкільного віку (100 000 дівчаток і 30 000 хлопчиків). Освітою було охоплено близько 56 % дітей. У церковнопарафіяльних школах навчалася 45 % дівчаток, у земських удвічі менше – 22 %. Через брак приміщень у губернії було зареєстровано 20 173 відмови (а це 1/5 загальної кількості учнів) у прийомі на шкільне навчання [7, с. 61].

Вищих навчальних закладів до революції 1917 р. у Полтавській губернії не було. Випускники університетів (здебільшого Харківського, Київського, Казанського), рідше – духовних академій і вищих жіночих курсів викладали в середніх навчальних закладах (гімназіях, кадетському корпусі, реальних училищах).

У Російській імперії існувало правило: закінчив навчальний заклад початкової освіти, отримав педагогічну підготовку на його базі – можеш повертатися в цей заклад уже в ролі вчителя. Так, випускники шкіл грамотності отримували право викладати в них після закінчення другокласної вчительської школи; церковнопарафіяльних шкіл – після церковно-учительських шкіл; випускники нижчих початкових народних училищ (земських, міністерських) могли стати їх учителями після закінчення вчительської семінарії, а випускники вищих початкових училищ і прирівняних до них – після вчительського інституту.

При цьому зміст спеціальної підготовки у педагогічних закладах здебільшого відповідав програмі тих закладів, куди направлялися випускники. Додавалися дисципліни педагогічної і методичної підготовки та різні практики.

Інші підходи до типології навчальних закладів, що існували на Полтавщині
Загальноосвітні заклади:

1. Середні: а) «класичні», гуманітарні (чоловічі й жіночі гімназії); б) гуманітарні з ухилом на естетичне виховання й «сімейні цінності» (інститут шляхетних панянок, жіноче єпархіальне училище); в) фактично «військові гімназії» (кадетський корпус); г) ті, що поєднували загальноосвітню підготовку з орієнтацією на працю в різних галузях господарства (реальні й комерційні училища). Повними середніми беззаперечно вважалися заклади з 8-річною освітою.

2. Проміжні між середньою і початковою освітою (вищі початкові училища).

3. Початкові школи (переважно однокласні, рідше – двокласні, що відрізнялися за джерелами фінансування: міністерські, міські, сільські, народні, земські, церковні, залізничні, приватні).

Спеціальні (професійні):

1. Середні (комерційні, технічні, промислові, сільськогосподарські, духовні, учительські, фельдшерські тощо).

2. Проміжні між середніми та початковими (технічні, сільськогосподарські, землемірні, церковно-учительські).

3. Початкові (духовні, вчительські, сільськогосподарські, ремісничі тощо).

Короткий огляд середніх загальноосвітніх навчальних закладів

Успішне закінчення цих закладів давало право на вступ у вищі навчальні заклади певного типу (доступ жінок до вищої освіти був дещо обмежений).

Гімназія – середній навчальний заклад, що надавав «класичну» освіту (включала передусім гуманітарні навчальні дисципліни і обов'язково – латинську, іноді – давньогрецьку мови, а також «нові мови» – французьку й німецьку). У 1914–1917 рр. діяв новий навчальний план, згідно з яким зменшувалася кількість годин на давні мови й збільшувалася – на «реальні» предмети. До обов'язкових належали Закон Божий, російська мова й література, математика, історія, географія, танці, малювання, співи, рукоділля. В останній період існування імперії зникли формальні заборони для навчання в гімназіях вихідців із «нижчих соціальних верств», а в навчальному плані з'явилися фізика і природознавство (за рахунок скорочення кількості годин на давні мови).

Чоловічі й жіночі гімназії мали *підготовчі класи* (аналог початкової освіти, у яких практикували учениці 8-х класів гімназій). Особливим типом навчальних закладів були *прогімназії* (навчання тривало 4 роки). За навчальними планами і програмами прогімназії відповідали чотирьом молодшим класам гімназії. Випускники прогімназій без вступних екзаменів могли продовжувати навчання в наступних класах гімназії. Прогімназії найчастіше створювалися у містах, де не було гімназій. *Чоловічі прогімназії* мали право проводити екзамени на здобуття звання приходського вчителя.

Класичні чоловічі гімназії відрізнялися від жіночих тривалішим на рік основним терміном навчання (це давало право на вступ в університети), наявністю уроків гімнастики і військової підготовки.

У Полтавській губернії в 1916 р. було 12 чоловічих класичних гімназій, із них дві – у Полтаві, по одній – у Гадячі, Кобеляках, Лубнах, Золотоноші, Зінькові, Константинограді, Миргороді, Переяславі, Пирятині і Прилуках.

У нинішній будівлі старого корпусу педуніверситету (тоді – провулку Кірочному, 2, розташовувалася Друга чоловіча гімназія, або «дворянська» (називалася так тому, що відкрита 1907 р. замість Дворянського пансіону-притулку). Перша чоловіча гімназія імператора Олександра I (з 1808 р.) – нині будинок школи № 3 (вул. Куйбишева, 4).

У жіночих гімназіях обсяг і глибина підготовки були меншими, ніж у чоловічих, що формально створювало перепони

для вступу жінок в університети. *Жіночі прогімназії* ще мали назву «вище початкове 4-класне жіноче училище».

У жіночих (семикласних) гімназіях діяв додатковий (8-й) педагогічний клас, після закінчення якого випускниці отримували право на викладання у початкових училищах. У Полтавській губернії 1916 року було 23 жіночі класичні гімназії, із них 6 – у Полтаві, а решта – у 14 повітових центрах (зокрема, у Кременчуці – 3, Прилуках – 2).

Із шести полтавських гімназій п'ять були приватними, відкритими на початку ХХ ст.: В. П. Ахшарумової-Бельської (зараз – будинок міського лицю № 1 по вул. Шевченка, 14), М. П. Павелко (майдан Незалежності, 3), Н. О. Старицької (на її місці – школа № 6 і новий корпус педуніверситету), О. П. Вахніної (на її місці – видавництво «Полтава» по вул. Шевченка 38/40), В. А. Морозовської (будинок № 34 по вулиці Рози Люксембург). Найдавнішою у Полтаві, створеною ще в середині ХІХ ст., була Маріїнська гімназія (відомства імператриці Марії). У 1943 р. будівля згоріла, і на її місці зараз знаходиться Мала Академія мистецтв імені Раїси Кириченко (вул. Жовтнева, 5).

Полтавський інститут шляхетних дівчат – закритий (із цілорічним пансіоном – проживанням, харчуванням і вихованням) навчальний заклад, який діяв у Полтаві в 1818–1917 рр. Перший серед губернських міст і шостий у Російській імперії взагалі, інститут шляхетних дівчат був єдиним у Полтавській губернії середнім навчальним закладом для дочок збіднілих дворян (пізніше за плату стали приймати дочок духовенства і купців). Заклад давав не тільки освіту, а і посилене естетичне й етичне виховання та право на посаду домашніх вихователок дітей із дворянських родин і духовенства. Зміст навчання і права випускниць у цьому закладі були майже такими, як і в жіночих гімназіях. Нині у будівлі цього інституту розташований головний корпус Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Зарахування в університет без вступних екзаменів було відкрите для юнаків – випускників класичних гімназій. Але університет на початку ХХ ст. вже не був занадто престижним закладом, хоч і давав непогану гуманітарну, природничо-математичну, медичну або юридичну підготовку. Розвиток продуктивних сил зумовив відкриття вищих спеціальних навчальних закладів (інститутів: політехнічних, сільськогосподарських, гірничих, транспорту тощо), які готували фахівців для різних галузей господарства.

Середню освіту для вступу в такі заклади надавали *реальні й комерційні училища*. Випускники цих закладів мали змогу працевлаштуватися і без вищої освіти або вступити на фізико-математичні та медичні факультети університетів, інститутів.

Реальні училища у свідомості громадськості вважалися «другосортними» і з огляду на менший термін навчання хлопчиків, і на походження учнів із «нижчих соціальних класів», які не могли запам'ятати «премудрості» латини й давньогрецької мови. Але в таких закладах більше уваги приділялося фізико-математичній і природничій підготовці (хімії, космографії, географії, природознавству тощо), сучасним іноземним мовам. У 1916 р. у Полтавській губернії працювали 5 реальних училищ: Полтавське, Кременчуцьке, Хорольське, Роменське, Лохвицьке.

Полтавське Олександрівське реальне училище було відкрито ще в 1876 р., згодом заклад займав будівлю за адресою вул. Пушкіна, 83а (сучасний політехнічний коледж). Випускником училища був викладач педінституту природознавець М. І. Гавриленко.

Комерційні училища – середні загальноосвітні заклади, у які приймали хлопчиків і дівчаток 10–12 років із початковою освітою, що відповідає 1-му класу реального училища. Учні отримували знання не тільки із загальноосвітніх дисциплін, а й спеціальну освіту: вивчали комерційну арифметику і географію, бухгалтерію, діловодство, торгове і промислове законодавство, товарознавство, політкономію тощо. Ці училища готували службовців для банків, торговельних фірм, а також комерсантів для здійснення самостійних торгових операцій. Комерційні училища були підвідомчі міністерству фінансів.

У 1916 р. у Полтавській губернії діяло шість комерційних училищ: Переяславське, Прилуцьке, Роменське, Кременчуцьке, Кобеляцьке, Полтавське О. О. Байєра (1900–1917). Ініціатором відкриття й директором 7-класного комерційного училища у Полтаві був громадський діяч Олександр Оттович Байєр. У цій будівлі в наш час знаходиться Полтавська школа № 4 (вул. Шевченка, 19).

Петровський Полтавський кадетський корпус (1840–1919 рр.) був найстарішим і найпрестижнішим навчальним закладом цього типу на теренах України. Це середній військово-навчальний заклад закритого типу. Готував офіцерів, які розподілялися по військових частинах. Сюди приймали хлопчиків віком від 10 років, винятково дітей офіцерів і потомствених дворян.

У кадетському корпусі викладали загальноосвітні предмети (зокрема арифметику, російську мову і словесність, французьку й німецьку мови, хімію, географію, історію, аналітику, малюнок, космографію, ручну працю, законодавство, проекційне креслення тощо); навчали спеціальних позакласних дисциплін: стройової підготовки, фізкультури, фехтування, плавання, музики, співів і танців тощо. Певна частина випускників вступала у вищі цивільні навчальні заклади.

У Російській імперії практикувалося, здебільшого, роздільне навчання чоловіків і жінок. Жіноча середня освіта включала три типи закладів (див. рис. 1.).

Якщо для навчання юнаків у Полтавській єпархії діяло чотири духовні училища, то *жіноче єпархіальне училище* як середній навчальний заклад тривалий час було одне, у Полтаві. Великобудищанське жіноче єпархіальне училище можна вважати початковою ланкою Полтавського, оскільки в цьому закладі учениці закінчували тільки перші 3 класи.

У 1908–1918 рр. функціонувало Лубенське жіноче єпархіальне училище. Єпархіальні училища з 1868 р. відкривалися, головним чином, для безкоштовної освіти дочок православного духовенства. Але за певну плату в них навчалися і представниці інших верств населення. Навчальний курс (6 класів, а на початку ХХ ст. – додатковий 7-й клас, для підготовки вчительок парафіяльних шкіл) наближався до курсу жіночої гімназії. Але чи не найголовніше завдання цього училища – підготовка освічених дружин священнослужителів. Викладали: Закон Божий, російську мову, математику, географію, загальну та російську історію, педагогіку, чистописання, церковні співи, рукоділля і домашнє господарство, музику (навчали гри на роялі та скрипці).

Вищі початкові училища – заклади, що давали неповну середню освіту. *Вищі початкові училища* – навчальні заклади, що мали проміжний статус між середніми і початковими (орієнтовно відповідають статусу неповної середньої школи подібно до 9 класів сучасних шкіл). Були створені 1912 р. (перетворені із трикласних міських училищ, які існували з 1870-х рр., а з початку ХІХ ст. називалися повітовими училищами). На характеристиці таких закладів спинимося детальніше, оскільки передбачалося, що для викладання саме в цьому типі освітніх установ велася підготовка в учительських інститутах, зокрема Полтавському.

Вищі початкові училища мали 4-річ-

ний курс навчання (4 однорічні класи). У них приймали дітей, котрі закінчили початкову школу, віком 11—13 років. Були чоловічими, жіночими й зрідка — мішаними. Навчання було переважно платне і здійснювалося російською мовою. Учні, які пройшли курс 1-го і 2-го класів Вищого початкового училища, мали право вступити відповідно до 2-го і 3-го класів середніх шкіл (гімназії, реального або комерційного училища). Для вступу до 3-го класу необхідно було витримати додатковий екзамен із давніх або іноземних мов.

При Вищих початкових школах іноді відкривалися додаткові професійні класи різного профілю або курси з терміном навчання 1—2 роки (зокрема педагогічні). Випускники вищих початкових училищ зазвичай вступали в учительські семінарії або середні спеціальні заклади (технічні, сільськогосподарські, торговельні училища тощо). Інколи випускники здобували стаж, викладаючи у початкових школах, і після цього мали право вступати в учительські інститути.

У вищих початкових училищах викладалися: Закон Божий, російська мова і словесність, арифметика і початки алгебри, геометрія, географія, історія Росії з відомостями із загальної історії, природознавство і фізика, малювання та креслення, гімнастика (у жіночих, крім того, — рукоділля). Іноді викладалися додаткові навчальні дисципліни. Цей же набір дисциплін (а також психолого-педагогічну і методичну підготовку) включала й програма учительського інституту.

У 1916 р. в Російській імперії нараховувалося 1 573 таких училища, в Україні — понад 300. На початок 1917 р. на Полтавщині діяло 36 вищих початкових училищ, більшість яких була відкрита в 1913 р. (у Гадячі — нині ЗОШ № 2, Гельмязеві, Глинську, Зінькові, Золотоноші, Іваниці, Комишні, Карпівці, Кобеляках, Константинограді, Кременчуці, Лохвиці, Лубнах, Миргороді, Нових Санжарах, Опішні, Оржиці, Переяславі, Пирятині, Пирогах, Полтаві, Прилуках, Рашівці, Ромнах, Решетилівці, Хоролі, Царичанці та інших населених пунктах). Із них було двадцять чоловічих, п'ятнадцять мішаних і одне — для дівчат.

Вище початкове училище у Полтаві розташовувалося у будівлі сучасної загальноосвітньої школи № 7 (вул. Балакіна, 2; до революції — вул. Фабрикантська).

У вищих початкових училищах Полтавської губернії навчалося 4 613 хлопчиків і 728 дівчаток. За соціальним станом учні розподілялися так: із

селян — 1 512, козаків — 2 457, міщан і цехових — 1 067, почесних громадян і купців — 65, духовенства — 38, особистих дворян і чиновників — 73, родових дворян — 98.

При Вищих початкових училищах губернії діяли бібліотеки, фізичні кабінети та кабінети природничих наук. Відкривалися ремісничі відділення та педагогічні курси. Навчання платне: від 6 до 12 рублів на рік. Утримувалися коштом держави, міської казни та шляхом платні за навчання. Училища здебільшого знаходилися у власних приміщеннях. У кожному училищі навчалося від 100 до 200 учнів. Учителями працювали випускники учительських і комерційних інститутів, педагогічних та вищих жіночих курсів, інститутів шляхетних дівчат. Гімнастику викладали унтер-офіцери [9, с. 129—130].

Короткий огляд початкових загальноосвітніх навчальних закладів

У 1908 р. в царській Росії було взято курс на обов'язкову початкову освіту дітей, причому на території лівобережної України перед 1917 р. цієї мети відносно хлопчиків було досягнуто приблизно на 80 %, дівчаток — менше ніж на 40 %.

Двокласні початкові училища — початкові школи посиленого типу з п'ятирічним терміном навчання (виділялися серед закладів початкової освіти, але дещо не дотягували до неповної середньої освіти). Діяли наприкінці XIX ст. в деяких великих селах, на окремих залізничних станціях, рідше — у повітових містах. Навчання в них було роздільне для хлопчиків і дівчаток. Перші 3 роки вважалися 1-м класом і повністю відповідали курсу початкової школи, а 4—5-ті роки навчання були еквівалентні 2-му класу (вивчалися російська мова, арифметика, елементарні відомості з природознавства, фізики, геометрії, історії, креслення; іноді — гімнастика, ремесла, рукоділля, садівництво, городництво, бджільництво). У таких закладах навчалися, головним чином, діти селян, дрібних торговців і кустарів. Крайні учні мали право вступити в учительські семінарії. Двокласні і вищі початкові училища в народі називали «школами-тупиками», оскільки після їх закінчення мало куди можна було вступити навчатися далі.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. особливо активно початкові загальноосвітні і спеціальні (професійні) навчальні заклади створюють земства. Із 1905 р. діяло Педагогічне бюро Полтавської губерньської земської управи, яке складалося з педагогічного музею як освітньо-методичного центру, видавничого відділу (готував до друку «Педагогический жур-

нал для учасних народних шкіл Полтавської губернії”, а також різні посібники); бібліотеки (видавала педагогічну літературу й наочні посібники для учителів).

Земські початкові школи (офіційна назва – *однокласні народні училища відомства Міністерства народної освіти*, яке розробляло програми навчання та через директорів й інспекторів Народних училищ контролювало їх виконання). Це загальноосвітні початкові школи, які відкривалися й утримувалися земствами в сільській місцевості. Виникли після земельної реформи 1861 р., мали з 1890-х рр. чотирирічний термін навчання, яке провадилося на безкоштовній основі (тому класи були переповнені). У 1916 р. у Полтавській губернії діяли 1 773 земські школи (охоплювали 57 % усіх учнів початкових шкіл). Земства забезпечували діяльність шкіл матеріально (наймали чи споруджували будівлі таких освітніх закладів, наймали «народних учителів», надавали навчальну літературу, наочність тощо). Така турбота земств зумовлювала вищий, ніж в інших початкових школах, рівень освіти. У багатьох земських школах учні додатково опановували ремесла й навички трудової діяльності.

Учителями земських шкіл працювали випускники гімназій, учительських і духовних семінарій, епархіальних училищ (переважно жінки). Їхня кваліфікація підвищувалася завдяки організованим земствами педагогічним курсам та самостійній підготовці.

Міністерські (приходські) початкові училища створювалися починаючи з 1869 р. на базі приходських шкіл Міністерства державних помість. Фінансувалися коштом держави, міста, а також товариств. Однокласні училища з трирічним терміном навчання надавали елементарні знання Закону Божого, російського письма, арифметики. У двокласних училищах (5 років навчання) у 2-му класі додавалися історія, географія, природознавство, креслення тощо.

У Полтавській губернії в 1912 р. працювали всього 63 міністерські училища (4 – однокласні та 59 двокласних). У Полтаві було два однокласні міські приходські училища – чоловіче й жіноче, а при них – недільні школи.

Міські однокласні початкові училища створювалися для найбідніших груп населення. Таких училищ у Полтаві на початку ХХ ст. було три. Одне із них – Третє міське початкове училище імені Стефановича (нині будинок ЗОШ № 8 м. Полтави).

Церковні школи. 7 квітня 1902 р. видано „Положення про церковні

школи”. Згідно з ним, школи поділялися на початкові – школи грамоти, церковнопарафіяльні школи, недільні; учительські – другокласні, церковно-учительські.

Церковні початкові школи. Школи грамоти відкривалися у міських і сільських парафіях із дозволу парафіяльного священика, а також при монастирях. Навчання в них тривало два роки. Випускники цих шкіл мали завчити молитви, здобути початкові навички читання, письма й рахування.

Церковно-приходськими (церковнопарафіяльними) називали школи при православної парафії, що об'єднувала вірян, яких обслуговують церковнослужителі одного храму. Відкривалися при церквах і монастирях із дозволу епархіальної училищної ради. „Положенням” 1902 р. термін навчання в однокласних школах продовжено до трьох років, а пізніше – у деяких школах – до 4-х років (діти вивчали Закон Божий, церковний спів, письмо, церковнослов'янську мову, читання, російську мову, арифметику). У двокласних, яких було небагато, навчання тривало до 5-ти і навіть 6-ти років (крім названих предметів, вивчали російську історію, географію, креслення, малювання, короткі відомості з природознавства). На навчання приймалися діти віком від 8 років.

Навчання здійснювали священики, диякони і дячки (псаломщики, пономарі), а також учителі і вчительки, які закінчили переважно церковно-учительські школи та епархіальні училища.

Перед 1917 р. поступово зростав термін навчання. У Полтавській епархії у 1915–1916 н. р. працювали 4 двокласні церковнопарафіяльні школи із 6-річним курсом навчання, 11 шкіл – із 5-річним терміном навчання, 151 однокласна із 4-річним курсом та 720 однокласних із трирічним терміном [7, с. 56]. Рівень навчання був загалом нижчим, ніж в інших типах початкових шкіл. Але для вчителів церковнопарафіяльних шкіл Полтавської епархії з метою підвищення рівня викладання досить часто проводилися педагогічні курси.

У Полтаві на початку ХХ ст. діяло 8–11 церковнопарафіяльних шкіл: із них для хлопчиків однокласні – при Хрестовоздвиженському монастирі, Троїцькій і Преображенській церквах, недовго – при Покровській; змішана церковно-приходська залізнична; для дівчаток – при Троїцькій, Миколаївській, Покровській на Павленках, Різдва Пресвятої Богородиці. У них навчалися діти бідних верств населення.

Недільні церковні (православні) школи мали працювати у недільні та святко-

ві дні для дітей і дорослих.

Коротко – про освіту дітей жителів Полтави й губернії *неправославних конфесій*. Вона здійснювалася за благодійні внески громад і конфесій. Відомо, що за переписом 1897 р. серед усього населення було менше ніж 17 % грамотних (27,7 % серед чоловіків і 6,3 % серед жінок). Серед єврейського населення на вказаний час грамотними були 51,6 % чоловіків і 29,4 % жінок. Єврейське населення на початку XX ст. в сільській місцевості становило близько 1 %. У середньому у містах губернії мовою ідиш розмовляли приблизно 1/3 їх населення.

Специфічними навчальними закладами для єврейського населення були *Талмуд-Тори*. Ці школи навчали переважно бідних дітей та сиріт. Школи існували коштом пожертв, а навчання в них було безкоштовне. На рубежі XIX–XX ст. у губернії таких закладів було шість. Полтавська Талмуд-Тора діяла в 1863–1917 рр. Крім давньоєврейської мови й релігійного виховання, викладали російську мову, арифметику, ручну працю (ремесла) тощо.

Найпоширенішими формами освіти були платні початкові школи (*хедери*), а також приватні *нижчі єврейські училища* (головним чином, у Кременчуці, де єврейське населення становило близько 50 %). На початку XX ст. у близько 500 хедерах хлопчикам викладали історію єврейського народу, географію Ерец-Ізраель, граматику і врити. У 1896 р. коштом гуртка єврейських дам було відкрито *Полтавське єврейське жіноче училище* для дівчат бідних батьків із навчанням елементів грамоти, а також домознавства. Згодом були відкриті нижчі заклади початкової освіти для єврейських дівчаток.

У Ромнах діяло чотирикласне жіноче єврейське училище. Тільки на початку XX ст. дуже обмеженій кількості єврейських дітей дозволили вступати у звичайні середні загальноосвітні і професійні заклади.

Для дітей німецьких колоністів у XIX ст. існували парафіяльні школи з відділенням для дівчат у Константинограді (1819), Полтаві (1825) та Кременчуці (1832).

Висновки

Загальноосвітні заклади (початкової і середньої освіти) діяли за єдиними, затвердженими Міністерством просвіти

програмами, але фінансувалися з різних джерел (державного бюджету, земств, коштів населення, коштів меценатів і громадських організацій, церков). Про необхідність диверсифікації джерел фінансування освіти йдеться в обговоренні проектів реформування системи освіти в сучасній Україні.

Система професійної освіти в краї буде схарактеризована в частині II статті. Жодного закладу вищої освіти на Полтавщині до 1918 р. не було.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бояренцев С. М. *История учебных заведений Полтавы до 1917 года* / С. М. Бояренцев. – Полтава : АСМІ, 2013. – 546 с.
2. Булава Л. М. *Історія підготовки вчителів географії та природознавства на Полтавщині (1914–2014 роки) : монографія* / Л. М. Булава, С. М. Шевчук, О. М. Мащенко – Полтава : ПОІППО, 2015. – 158 с.
3. Днепров Э. Д. *Российское образование в XIX – начале XX века: [монография]* / Э. Д. Днепров. – Т. 2 : *Становление и развитие системы российского образования : (истор.-стат. анализ)*. – М. : Мариос, 2011. – 657 с.
4. *Наш рідний край* / В. Н. Жук, Т. П. Пустовіт, М. А. Фісун, В. М. Ханко. – Випуск дванадцятий. – (З історії освіти на Полтавщині в дореволюційний період). – Полтава, 1991. – 88 с.
5. Петренко І. М. *Церковнопарафіяльні школи Лівобережної України в системі освітньої політики уряду Російської імперії (1884–1917 рр.)* / І. М. Петренко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 206 с.
6. *Полный сборник Правил приёма и программ высших, средних и низших, общеобразовательных, специальных и профессиональных учебных заведений России, мужских и женских, правительственных и частных*. – Издание IV-ое. – Петроград, 1915. – 472 с.
7. *Полтавщина. Енциклопедичний довідник*. – К. : Українська Енциклопедія, 1992. – 1024 с.

Цитувати: Булава Л. М. Загальноосвітні навчальні заклади Полтавщини напередодні Української революції. Частина I / Л. М. Булава, О. М. Мащенко // *Постметодика*. – 2015. – № 3. – С. 32–39.

© Л. М. Булава, О. М. Мащенко, 2015. Стаття надійшла в редакцію 11.11.2015 ■

Неживий О. І. Григір Тютюнник: мить і вічність. Джерелознавчі матеріали для дослідження і вивчення творчості Григора Тютюнника в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України : електронне видання. – 1 електронний оптичний диск (DVD – ROM) / 1.1. gb. – Полтава : Полтавський літератор, 2015.

КРЕАТИВНА ПЕДАГОГІКА ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: У ПОІППО ПРЕЗЕНТОВАНО ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ З ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

О. В. Стоцька

Розкрито особливості, зміст та дидактичні можливості навчального посібника О. І. Неживого «Григір Тютюнник: мить і вічність». Джерелознавчі матеріали для дослідження і вивчення творчості Григора Тютюнника в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України: електронне видання» (2015).

Ключові слова: Григір Тютюнник, електронне видання, джерелознавчий матеріал, дослідницька робота учнів, творчі здібності, патріотизм.

Стоцкая Е. В. Креативная педагогика средствами инновационных технологий: в ПОИППО представили электронное издание по изучению творчества Григора Тютюнника

Раскрыты особенности, содержание и дидактические возможности учебного пособия А. И. Неживого «Григор Тютюнник: мгновение и в вечность». Источниковедческие материалы для исследования и изучения творчества Григора Тютюнника в общеобразовательных и высших учебных заведениях Украины: электронное издание» (2015).

Ключевые слова: Григор Тютюнник, электронное издание, источниковедческий материал, исследовательская работа учащихся, творческие способности, патриотизм.

Stotska O.V. Creative Pedagogy by Innovative Technologies: E-edition for Learning Grygir Tyutyunnyk's Works Presented in Poltava-INSETT

Author of this paper describes content, specific features and educational strength of O.I.Nezhyvyi's textbook "Grygir Tyutyunnyk: moment and eternity. Source materials for research and study of Grygir Tyutyunnyk's works in secondary and higher educational institutions of Ukraine: electronic edition" (2015).

Keywords: Grygir Tyutyunnyk, electronic edition, source study material, research work of students, creative ability.

Цьогоріч у видавництві «Полтавський літератор» (редактор М. В. Костенко) видано навчальний посібник доктора філологічних наук, професора кафедри філософії і економіки освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського Олексія Івановича Неживого

«Григор Тютюнник: мить і вічність. Джерелознавчі матеріали для дослідження і вивчення творчості Григора Тютюнника в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України: електронне видання».

27 лютого 2015 р. у Полтавському ОІППО відбулася зустріч «Григор Тютюнник: життя у слові», під час якої автор книги презентував своє нове видання вчителям української мови і літератури міста Полтави (перша така презентація відбулася на батьківщині видатного новеліста, у Шилівці Зіньківського району). Олексій Іванович ознайомив аудиторію зі своїм науковим доробком у галузі тютюнникознавства, розкрив особливості й новизну презентованого видання, його зміст та дидактичні можливості.

Електронне видання «Григор Тютюнник: мить і вічність» готувалося багато років, адже збір, систематизація й аналіз джерелознавчого матеріалу про життя і творчість Григора Тютюнника розпочато автором ще у 80-х рр. ХХ ст., що й засвідчено першою публікацією «Сповідь життєвій правді» в обласній молодіжній газеті «Молодогвардієць» 21 листопада 1985 р. Важливою подією в дослідженні О. І. Неживим творчості письменника стало видання його листів (2004 р.), щоденників і записників (2005 р.), а також кіносценарію за романом старшого брата Григорія Тютюнника «Вир» (2013 р.), що кількісно збільшило творчу спадщину Григора Тютюнника майже вдвічі. Першу відеопередачу навчального спрямування за сценарієм О. І. Неживого було підготовлено 1989 р., наступну – 2006 р.; у 2001 р. упорядковано збірку поетичних присвят українських поетів Григорові Тютюннику.

«Креативний характер електронної книги «Григор Тютюнник: мить і вічність. Джерелознавчі матеріали...» підкреслено, власне, таким елементом її назви, як «дослідження та вивчення творчості Г. Тютюнника». Розраховане видання на творчих учителів, які здатні не тільки користуватися дидактичними матеріалами книги, а й самостійно планувати уроки, розвивати креативну педагогіку засобами інформаційних технологій. Це і є європейський підхід до вчителя – вірити у його творчий потенціал», – наголосив професор під час презентації.

Окреслюючи зміст посібника, О. І. Неживий зазначив, що видання складається не тільки із текстового матеріалу, а й численних фотоматеріалів, аудіо- і відеозаписів. На думку дослідника, найбільш цінним із аудіозаписів є читання літера-

турних творів їх автором – Григором Тютюнником. Також пропонуються фрагменти навчальних відеопередач, що були підготовлені автором посібника. Подано бібліографію та текстовий варіант його книг «Григор Тютюнник: життя у слові», «Григор Тютюнник: бути письменником».

Чим насамперед важливе для вчителя презентоване видання? Зміст посібника подає той дорогоцінний матеріал, що може прислужитися вчителю, який хоче донести до дітей правдивий образ видатного українського новеліста. Так, розділ «Аудіо» розпочинається із статті О. І. Неживого «Проблема основоположного тексту новел Григора Тютюнника», у якій зазначається: «Новела «Три зозулі з поклоном» і в наш час публікується зі значними текстологічними помилками, що знецінює глибину й чистоту письменницького слова». Відтак автор скеровує вчителя й учнів до дослідницької текстологічної роботи, що полягає у порівнянні тексту хрестоматії з автентичним текстом новели у виконанні Г. Тютюнника, аудіозапис якої тут-таки і подається. Розділ «Аудіо» відкриває вчителю й інші дидактичні можливості: прислужиться для розвитку в учнів навичок виразного читання на основі ознайомлення із записами новел «Комета» у майстерному виконанні Олександра Печори та «Зав'язь» – Наталії Баклай, наблизить до сучасних школярів світ Г. Тютюнника та поглибить розуміння його творчості завдяки записам пісень, згаданих у його творах.

Крім цього, на основі електронного видання на уроках української літератури учні 11 класу матимуть змогу підготувати творчі проекти щодо вивчення життєпису Григора Тютюнника, а також характеристики історичної та літературної епохи другої половини ХХ ст. Учитель-словесник використає презентоване видання для проведення інтегрованих уроків української літератури та історії на тему «Трагедія тоталітарного режиму в життєвій долі Григора Тютюнника», української літератури і мови «Національна основа мовного світу Григора Тютюнника», української літератури і музики «Образ народної пісні у творчості Григора Тютюнника».

Студенти й учні зможуть працювати над навчальними, творчими, дослідницькими темами: «Художня та історична правда щоденників і записників Григора Тютюнника», «Образ автора в листах Григора Тютюнника», «Краєзнавчий характер топоніміки художніх творів Григора Тютюнника», «Джерелознавча

основа життєпису Григора Тютюнника» «Історія тексту новели «Три зозулі з поклоном», «Джерелознавча проблематика новели Григора Тютюнника «Деревій», «Образ Григора Тютюнника в сучасній українській поезії», «Вивчення життя і творчості Григора Тютюнника в художній рецепції», «Шкільні літературні музеї Григора Тютюнника на Полтавщині та Луганщині», «Донбаський край у житті й творчості Григора Тютюнника» та ін.

Особливо професор Олексій Неживий наголошує, що джерелознавчий матеріал електронного видання спрямований на активізацію пізнавальних інтересів, розвиток творчих здібностей, виховання патріотизму, формування естетичного та морально-етичного ідеалів молодого покоління. Дослідник упевнений: «Григир Тютюнник на Донбасі – це духовний блокпост. Саме на Донбасі, у м. Артемівську, Григир Тютюнник народився як письменник і своєю творчістю робив усе, аби чистими були наші душі, щоб вони здоровішали з кожним роком. Донбас живий українською душею. Це відчував Григир Тютюнник, і це відчуваємо ми». Вочевидь, не випадково зустріч з учительством Полтавщини була ініційована і проведена професором О. І. Неживим саме під гаслом «Україна – єдина країна».

Праця науковця щодо презентації навчального посібника та дослідження творчості братів Тютюнників триває. Так, проведено низку презентацій електронного видання «Григир Тютюнник: мить і вічність. Джерелознавчі матеріали...» для вчителів області; відбулися лекції-презентації в Івано-Франківському ОІППО, Луганському ОІППО (м. Северодонецьк, м. Лисичанськ, м. Рубіжне, м. Старобільськ), Київському університеті імені Бориса Грінченка, а в листопаді 2016 р. планується Всеукраїнська наукова конференція «Національний образ світу творчості Григорія і Григора Тютюнників у освітньому, літературознавчому, мовознавчому дискурсах».

Для впровадження презентованого видання в навчально-виховний процес, проведення семінарів, творчих зустрічей звертатися до автора посібника за тел. +380502456138

Цитувати: Стоцька О. В. Креативна педагогіка засобами інноваційних технологій: у ПОІППО презентовано електронне видання з вивчення творчості Григора Тютюнника / О. В. Стоцька // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 40–42.

© О. В. Стоцька, 2015. Стаття надійшла в редакцію 4.03.2015 ■

**«МЕНІ НЕМА СУПЕРНИКА У СВІТІ»:
МОВНОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНТИМНОЇ
ЛІРИКИ МИХАЙЛА ШЕВЧЕНКА**

О. В. Халчанська

Аналізуються художні засоби інтимної лірики збірки «Я і час» полтавського поета Михайла Шевченка, виокремлюються лексичні та граматичні одиниці, їх стилістичні функції та стильові доміанти. Стаття буде корисною вчителям української мови і літератури для проведення уроків і позакласних заходів.

Ключові слова: інтимна лірика, епітет, метафора, переносні значення, синоніми, антоніми, Михайло Шевченко.

Халчанская А. В. «Мне нет соперника в мире»: лингвостилистический анализ интимной лирики Михаила Шевченко

Анализируются художественные средства интимной лирики сборника «Я и время» полтавского поэта Михаила Шевченко, выделяются лексические и грамматические единицы, их стилистические функции и стилевые доминанты. Статья будет полезной учителям украинского языка и литературы для проведения уроков и внеклассных мероприятий.

Ключевые слова: интимная лирика, эпитет, метафора, переносные значения, синонимы, антонимы, Михаил Шевченко.

Khalchanska A. V. "I Have no Rival in the World": Linguistic & stylistic Analysis Intimate Lyrics Mikhail Shevchenko

The article analyzes the artistic means of intimate poetry collection, "I and the time" Mikhail Shevchenko, stand lexical and grammatical units, their stylistic features and the dominant style. The article will be useful to teachers of the Ukrainian language and literature for classes and extracurricular activities.

Keywords: intimate lyrics, epithet, metaphor, figurative meanings, synonyms, antonyms, Mikhail Shevchenko.

Михайло Васильович Шевченко – відомий український поет, автор багатьох збірок поезій, серед яких найбільш відомі такі, як «Травневе поле», «Близень-світ», «Балади про любов», «В отчому краї», «Глибокий шлях», «Один, прощальний поклик журавля», «Єдина Книга», «...Я ще живу», «Мені на цьому світі не нажитись», «Молитва для двох», «Останній теплохід мого тисячоліття», «Перед горою Чернечою», «Юне дівча обриває ромашку», «Все відходить назавжди», «Вісь» та інші. Михайло Шевченко упорядкував книгу «Найкращі пісні України». Його поезії перекладені німецькою, польською, угорською, болгарською, словацькою, білоруською, російською, монгольською та іншими мовами.

Творчість Михайла Васильовича Шевченка стала об'єктом дослідження Сергія Гальченка [6, с. 10], Бориса Олійника [4, с. 14], Федора Польового [4,

Михайло Васильович Шевченко

Халчанська Олександра Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної і корекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

187], Михайла Кудрявцева [5, с. 210], Михася Ткача [3], О. Семенов [2], Світлани Шевченко, Олександра Бакуменка тощо, які проаналізували творчість поета в літературознавчому аспекті, проте мовностилістичний, розкриття стилістичних особливостей лірики поета, залишається маловивченим, що і визначило мету нашої статті – звернутися до аналізу поезії збірки «Я і час».

Біографічний шлях

Михайла Васильовича Шевченка

Декілька слів про біографічний шлях Михайла Васильовича Шевченка, який, хоч і народився на Сумщині, 19 серпня 1947 р. в с. Обтове Кротецького району Сумської області, проте як колишній журналіст газети «Комсомолец Полтавщини» й сьогодні вважає себе полтавцем.

Батьки – Марія Прокопівна та Василь Іванович, брат Василь, сестри Ніна та Валентина. Дружина – заслужений учитель України (філолог, викладач української мови та літератури). Сини: Олег – журналіст, Григорій – юрист.

У 1965 р. закінчив Обтовську середню школу. Далі його життя тісно пов'язане з Полтавщиною: навчався у Полтавському сільськогосподарському інституті (зоофакультет). Під тиском органів держбезпеки (категорично відмовився співпрацювати) був вимушений перевестися на заочне відділення. Працював у Новосанжарській районній газеті «Червоний прапор», а потім – у газеті «Комсомолец Полтавщини», а з 1982 р. – у газеті «Молодь України» (м. Київ).

Із першої своєї молодіжної газети «Комсомолец Полтавщини» розпочав Михайло Васильович шлях у літературу саме під час навчання на зоотехнічному факультеті у Полтавському сільгоспінституті. Паралельно до журналістської праці писав вірші, видав понад два десятки книг, творячи постійно і наполегливо, як він сам зазначав, «і в опалі, і в пошані суспільства та влади».

Із 1986 р. – секретар Київської організації Спілки письменників України (член СПУ з 1977 р.), з 1988 р. – директор Бюро пропаганди художньої літератури СПУ, з 1993 р. – директор Літфонду СПУ і Секретар Спілки письменників України до 2002 р. З 1993 р. по 1996 р. редагував журнал «Криниця» (Полтава).

Засновник (разом із Тарасом Никітіним) і голова журі Міжнародної літературно-мистецької премії ім. Григорія Сковороди. З 1987 р. по 2002 р. М. В. Шевченко був незмінним головою оргкомітету Міжнародного Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій».

Лауреат премій: ім. Петра Артеменка, ім. Павла Усенка, ім. Володимира Сосюри, ім. Івана Нечужа-Левицького, ім. Миколи Островського, Міжнародної премії ім. Гри-

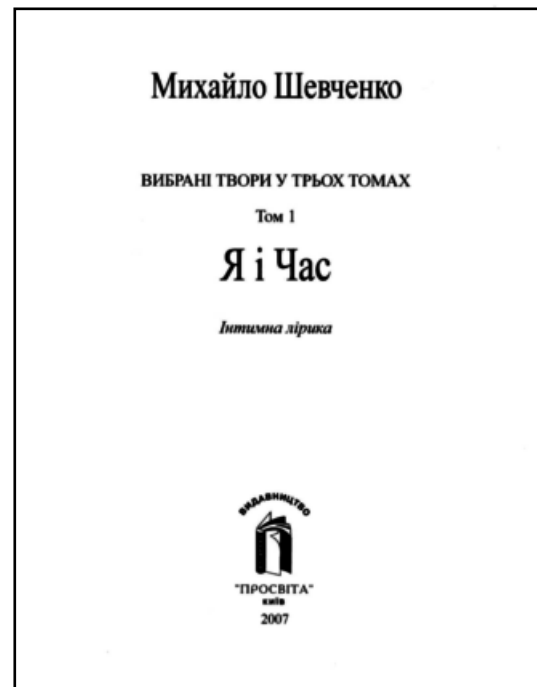
горія Сковороди. Заслужений діяч мистецтв України.

Як бачимо, життєвий і творчий шлях Михайла Шевченка тісно поєднаний із Сумською і Полтавською областями, тому він і вивчається в літературі рідного краю Сумщини і Полтавщини, а також міста Києва, про що, зокрема, свідчать декілька розробок учителями сценаріїв уроків для вивчення його творчості.

На нашу думку, потенціал поезії Михайла Шевченка для вивчення у середній школі ще не розкрито на повну силу. Як відзначає учений-літературознавець Сергій Гальченко, «найвизначнішим у поетичній філософії Михайла Шевченка є те, що вона абсолютно прикладна, життєва, актуальна... в усій політиці, в усій органіці нашого життя» [6, с. 9]. При цьому в ній «немає кучерявого мудрування в позахмарних безмірах. Найяскравішою ознакою філософської лірики Михайла Шевченка є її афористичність. Використовуючи відомий античний сюжет, поет викриває чимало людських установ, за якими живемо і нині» [6, с. 7–9].

Універсум лірики М. Шевченка

Універсум лірики М. Шевченка відображено в тритомнику Вибраних творів поета: Т. 1 : Я і Час : Інтимна лірика; Т. 2 : Час і Я : Громадська лірика; Т. 3 : Час поза мною : Громадська лірика [4, 5, 6].

«Найрельєфніше небуденний Михайлів талант проявляється і в ліриці, особливо – в заповідному гаю кохання. Саме в тому раю найлегше заблукати і загубитися, оскільки всі без винятку поети прагнуть освідчувати віршами», – так охарактеризував інтимну лірику Михайла Шевченка відомий митець Іван Бокий [4, с. 11].

У творах М. Шевченка, як він сам себе називає – «нетиражованого поета» [4, с. 70], звучать і патріотичні мотиви любові до своєї Батьківщини, високих громадських почуттів, і філософські теми, найзагальніші закони розвитку людських стосунків. А «любовна лірика виділяється здоровим, сказати б, кіплінговським чоловічим началом, яке, зрештою, і вабить, і хвилює читача», як доречно сказав Борис Олійник [4, с. 12].

Образні звертання

В інтимній ліриці Михайла Шевченка образні звертання підпорядковуються загальній художньо-естетичній меті – створенню образу самого поета і його коханої. Чистим, щирим, благородним постає автор у своїх віршах, він готовий поступитися, взяти на себе відповідальність за помилки. Його величають любим, коханим, мужем. А кохана жінка для поета – це богиня, «свята, Богинечко, Билиночко, Зориночко» [4, с. 26], одна, єдина у світі, «богиня з виду», не схожа на «жодну в світі», до якої він примчить, «впаде у ноги», навіть якщо «ця любов невічна, хай тимчасово нав'яна». Основна увага митця зосереджена саме на ній, «єдиній, милій і хорошій», коханій жінці. «Цей високий, благородний, красивий, важкодосяжний образ жінки» [4, с. 192] він створив сам, тому звертається до неї шанобливо, граматичною формою займенника другої особи множини – «ви».

Палітра інтимних звертань до коханої у поезіях М. Шевченка необмежена: «моя пречиста діво» [4, с. 110], «іскорка» [4, с. 42], «моя ладо» [4, с. 183], «моя найкраща і остання, моя всеможна і одна» [4, с. 168], «земна моя, солодка і пречиста» [4, с. 160], «превірна, премила моя й превисока» [4, с. 183]. Інтимно-ліричного забарвлення надає віршам часте залучення присвійного займенника «моя», форм прикметників із префіксом пре-, який підкреслює збільшену ознаку.

Інтимна лірика Михайла Шевченка – це стан його душі. А вислів «Боже! Яка ти красива! Боже, красива яка!» [4, с. 21] вважається творчим доробком поета. Каденція, інтонаційне підкреслення цієї фрази збагачує вірш особливою інтимністю, чарами довірливості. Сила цієї поезії відчутна, проте делікатна, ненав'язлива. Світ кольорів, барв передає настрої поета. І сприяють цьому епітети: «срібна тятива», «муки солодкі», «малиново стікають мідні дзвони», метафори: «ясним огнем палають груди», «умиті небом зорі молоді», «і крига не підріже на крилі», порівняння: «вільна, неначе ріка», «бринить, як срібна тятива», «любов солодка, як меду» [4, 21]. А інверсія слова «краса» змінює його експресивну функцію, надає йому більшого значення.

Особливості добору синонімів

Найвагомішим чинником у сприйнятті тексту поезій є їх мовно-семантична орієнтація, яка виявляється в доборі окремих

слів. Лірика Михайла Шевченка відзначається майстерністю використання синонімів. Органічне їх вплетення в ритмічну тканину віршів створює потрібний авторові настрій. Для цього він вдається до слів загальноновживаних, діалектних і розмовних. Наприклад, невеселий настрій, переживання, спричинені горем, невдачею, передаються синонімічним рядом, до складу якого входять загальноновживані слова «туга, печаль» і діалектне «жура»:

Й твоя жагуча туга вечорова
Йому, з печалі, теж не відповідь
[4, с. 34];

Там і я ще юним та зеленим
У жури простояв без утіх [4, с. 47].

Добір синонімів відзначається мовно-естетичним запитом автора, наприклад, *шляхи* – *дороги*, *кожен* – *жоден*. «Ніколи не зіходяться *шляхи*, які ведуть в світи у протилежні» [4, с. 30]. «І знов мені *дорога* дальня» [4, с. 32]. «Дорога» у значенні перебування в русі і «шлях» як спосіб існування, за словами поета, «навіки різно» [4, с. 29]. Якщо означальні займенники *кожен* – *жоден* об'єднані спільним узагальнено-якісним значенням – «один з усіх», «будь-який з низки подібних», то в тексті «На тебе просто *кожна* схожа, а ти на *жодну* в світі – ні!» займенник «жоден» використовується для вираження повного заперечення.

Синонімічний ряд складається також зі слів *плакати* – *ридати*. «Співають і *плачуть* у два голоси [4, с. 35], «...*ридають*, *ридають* у два голоси» [4, с. 36], в іншій ситуації, коли «дуріє душа, мов отрути випилась», крім спільного значення «лити сльози», передає збільшену ознаку дії – «голосно плакати, схлипуючи й захлинаючись сльозами». Створення аплікаційного синонімічного ряду дієслів підсилює виразність тексту: «Зупинись, там нема *ні гіркот, ні печалі*» [4, с. 73], «Так зацеміло, та так *заболіло*, та так *закортіло* глянуть хоч здалеку в той заворожений двір» [4, с. 83], «*Ми ж розсталися-розпрощалися* під Полтавою» [4, с. 143].

Особливість добору синонімів у поезіях Михайла Шевченка в тому, що він використовує співзвучність, яка наближає парні синоніми до римованих сполучень, наприклад, *стежка* і *стежина* (обидва слова розмовного стилю): «Одна, як єдина у світі Десна, Як біла *стежина* у житті – одна!» [4, с. 35], «Не сниться *стежка*, де ми вдвох ступали» [4, 34].

Драматичні мотиви виражаються формою питально-риторичних речень, наприклад, «Що за туга?» [4, с. 114] і ніби відповідь: «Що за нею суне туга друга, а ще слідьма, ніби із-під смерті, суне третя, а ось там – четверта». Ряд лексичних синонімів підпорядковується семантичному наростанню – «суне, тягне, наступа» із різним стилістичним забарвленням: «Попід вікна тягне туга п'ята. Ще ж котрась їй наступа

на п'яти» [4, с. 114]. Градаційний ряд створюється не тільки завдяки використанню синонімів, а й порядкових числівників – «друга – п'ята туга» і навіть граматичні форми різних відмінків іменника виражають підсилювальне градаційне значення «посилають туга, тугу, тузі».

Антонімія

Значне місце у поезіях М. Шевченка посідає антонімія як важливий стилістичний засіб увиразнення. Завдяки використанню антонімів досягається контрастна характеристика образів, понять:

– Не озовись мені

Довіку, хоч *ненавидиш*, хоч *любиш* [4, с. 29].

Контекстуальна антонімія дає змогу глибше й наочніше подати образ простору, відчуття свободи, коли ти удвох з коханою на горі, «і нікому не зупинити, не здоганать» закоханих:

А яка печаль під лівою рукою –

Хоч *умри* на цих вершинах,
хоч *умри*,

а хоч – од відчаю

кричи! [4, с. 31].

Також антонімія допомагає поетові яскравіше змалювати картини зміни у настрої: «хочеш – *померкни* зовсім, а хочеш – *вдягни собі німб*», «однакове ти мені – *сьогоднішнє, чи вчорашнє*» [4, с. 41], «на сході мене *стрічали і проводжали* на заході» [4, с. 39].

Особливість поетичної майстерності поета в тому, що поєднуються далекі асоціації: умерти (перестати існувати) – кричати (видавити від радості і крик). Антонімічні зіставлення різних вимірів дають вичерпну узагальнювальну характеристику явищам, пейзажу, часу: «Скажи мені, скільки у *щасті і горі* людина людину у серці несе?» [4, с. 86].

Антоніми широко використовуються як художньо-образний засіб для створення різноманітних антитез, своєрідної «гри словами», коли залучаються безпосередні значення, виражені навіть різними частинами мови:

Що сльози лле, сама співаючи, –

Ніхто не знає, де бува *вночі*.

А тільки *рано* – ще пекуча рана [4, с. 37].

Художні засоби: метафори, порівняння, епітети Михайла Шевченка

Художній текст завдячує використанню переносних значень слів, які у поезіях Михайла Шевченка є поетичним засобом індивідуалізації особи, відтворюють найтонші порухи внутрішнього стану ліричного героя, його світосприйняття. Поет знає, яку життєву силу має почуття. І спектр його емоцій багатогранний: це і захоплення, і любов, і ніжність, і святість, і біль, і розпука. Метафоричність передбачає порівняння з чимось знайомим, рідним. Для митця це зайчик, птах, ріка, стежина, келих вина, хвиля, дзвін тощо. Так, багатство метафор

робить стиль автора самобутнім, оригінальним, допомагає створити яскраві образи, підсилити висловлене.

Найбільше впливають на емоції дієслівні метафори. У Михайла Шевченка вони динамічні, прості, ґрунтуються на абстрактних поняттях і використовуються для змалювання внутрішнього стану поета, переживань, викликаних певним явищем. Наприклад, «Розлюбиш – перейду, перекочую з любові в забуття. Через біду» [4, с. 149], «і хай *тремтить* у них ревнивий жар..., але *втомилися* громи» [4, с. 139], «Язиком рудого полум'я *лиже* білка верховіть» [4, с. 141], «*Літо* м'яко-вечорово, мов ріка, на долиноньці конвалії *гойдало*» [4, с. 146], «Вночі *заходжу* в ліс, а попід серцем *стогне трава*, що від чужих слідів не підвелась» [4, с. 157]. Частіше у мові ознаки живих істот переносяться на неживі предмети, але у поезіях М. Шевченка можливим, навпаки, є порівняння ознак предметів із ознаками істот: «Чому ж, чому ти знов очам моїм *одквітла?*» [4, с. 158], «впізнаю тебе... і ще – по твоєму плачу... *по пальцях*, що *тануть* мені на губах» [4, с. 182].

Інколи домінують функції у структурі художнього образу виконують прикметники, які виступають у ролі метафоричних епітетів і підкреслюють емоційний настрій: «А зоря *прощальна* через плечі *пробиває світлом глупу ніч*» [4, с. 170], «Димаря просвистаний чок... Білий дим... І *язичок синім мітить білий берест*» [4, с. 161], «Вдруге підвівся *потоптаний ліс*, тільки з грудей *точиться полум'я давнє, руде, ліс млодий* у задумі гуде» [4, с. 177]. Прикметники у метафоричних конструкціях не сприяють динамічності, як дієслова, а створюють атмосферу розміркованості, зваженості, ніби уповільнюючи розповідь.

Цікава символіка метафор із числівниками, які увиразнюють конкретні рамки міри поетового уявлення про масштаб, ступінь вираження ознаки, частіше це числівник «сто», наприклад, у реченнях: «Я влетів, як дим,... в сто копит потрясши світ *умить*» [4, с. 23], «сто років без тебе *холонув сам*» [4, с. 164], «а за нею – бита-перем'ята *триста років мною* переключата» [4, с. 114].

Для опису почуттів, які переживає поет до своєї коханої, використовуються порівняння, наприклад, «вона сядне, як *дикий спалах*» [4, с. 171], «летіти, немов на *крилах*» [4, с. 58], «стало темно, ніби *виколоно очі*» [4, с. 57], які творяться за допомогою сполучників «як, мов, немов, ніби, наче» і зосереджують увагу на домінуюльній ознаці. Деякі порівняння створені під впливом літературної традиції, але це не позбавляє їх яскравої поетичної індивідуальності, наприклад, «занімів, *мов скляний*» [4, с. 69], «легко, *мов подих*, цвітуть жасмини» [4, с. 63], «хата, *немов тюрма*» [4, с. 52]. Деякі надзвичайно лаконічні: «душа, як *жінка*, *наревлась і спить*» [4, с. 113],

«кожен порух страшний, *мов утеча*», «літо м'яко-вечорово, *мов ріка*» [4, с. 146], «Коли любов солодка, *як меду?*» [4, с. 21], «крізь сніг обличчя – біле, *мов з ікони*» [4, с. 180].

Більшість порівнянь поета оригінальні: «у небі хмарки, *мов орлине пір'я б'ється*» [4, с. 31], «рвучи подошви, *як старий пергамент*» [4, с. 27], «опік його, *мов цвітом жаливи*» [4, с. 160], «моя рука, *немов осінній лист*» [4, с. 151], «і вітер шастав, *мов лис*» [4, с. 173]. Розгорнуті порівняння Михайло Шевченко використовує з метою створення більш складного образу, тому у їх складі наявні й інші тропи, наприклад, епітети, метафори: «В цей лютий час, де вже й душа в удавці, *як птаха знята з голубих висот*» [4, с. 42], «*Мов руки зламавши в ключицях, проплив журавлиний ключ*» [4, с. 58], «Пірне в пучину, топлячи й мене, *отож, як сонце красне морем котиться*» [4, с. 81].

Найбільш уживаним тропом майже кожного поета є епітети, стилістична функція яких полягає в тому, що вони можуть зобразити предмет із несподіваного боку, індивідуалізувати його ознаку, викликати певне ставлення до описуваного. У творчості М. Шевченка наявні й епітети психологічного сприймання, і кольористичні епітети, і епітети-неологізми. Так, кольористичні епітети є полісемантичними і використовуються в прямому та переносному значеннях. Наприклад, «гойда під місяцем свій *золотий горіх*» [4, с. 157], «Димаря просвістний чок... *Білий дим*... І язичок *синім мітить білий берест*» [4, с. 161].

Епітети психологічного сприймання зосереджують увагу на певній домінувальній рисі персонажа, його психологічному стані: «І місяць, *намертво вишитий* спогадом – по зимі» [4, с. 52], «Не вертатись по тих дорогах *макоцвітній* твоїй весні» [4, с. 62].

Поетичні неологізми

Михайла Шевченка

Вдається М. Шевченко і до використання поетичних неологізмів. Нові образи створюються на основі ритмізованих слів-словосполучень, у яких друге слово посилює, доповнює перше, розкриває його значення, наприклад, «двоєкриляно», «терпко-холодно», «трагічно-зболена», «яблукастий», «пекуче-сонячна», «м'яко-вечорово» тощо.

Колоративи

Щодо колоративів, то поет зосереджує увагу саме на таких, як білий, сірий, золотий, срібний, чорний, зрідка червоний, синій, блакитний, рожевий, русий, зелений.

Наприклад, білий колір, сакральний для всіх культур, використовується й у прямому значенні, для позначення номінативного опису предмета («Знову ступлю мимо білої хати»), і з традиційною семантикою – як постійний епітет із значенням чистого, непорочного: «Що ж воно буде, як снігом білим всипне все й занесе» [4, с. 63], «Туга й жага, й на акації біла росинка» [4, с. 129].

Прикметник «білий» сполучається також з іменниками «птаха», «лебідь», які є традиційно священними птахами і символізують чистоту і величну красу, вірність кохання: «Я пускаю птаха білого за гору... І ні слова, і ні словечка про зраду» [4, с. 111], «Я облетів тут лебедем білим» [4, с. 63]. Деякі символи поет переосмислює, урізноманітнює їх значення, зокрема, «білі руки». Якщо традиційно це словосполучення означає лінощі, то для поета вони є окрасою жінки: «Зухвало білі руки подала: – Цілуй!».

Зі словом «птаха» поєднується у поезіях сірий колір: «Однак прилечу до тебе сірим птахом», який вважається нейтральним, проте якщо в образі сірого птаха поет уособлює себе, то підкреслює стриманість і гнучкість у стосунках, готовність до компромісу.

Різноманітні асоціації із золотим кольором у Михайла Шевченка пов'язані із символом жіночої краси («Цілую ці *коліна золоті*» [4, с. 49]), духовного багатства («летіти на свій жертковий *золотий огонь*» [4, с. 48]), проте завжди з позитивним значенням, навіть якщо це символ розлуки: «Наша *золота осінь*» [4, с. 152].

Створення контексту

Спіраючись на традиційний образ срібного як саява, поет створює таке контекстуальне оточення, у якому слово збагачується новими значеннями й емоційними відтінками, наприклад, «І я стою вночі з чужою скрипкою. І не знайду у неї лад. Вона ж тонка – уся з *душею срібною*» [4, с. 80]. Срібний колір асоціюється із чистотою, гармонією, премудрістю. Інші значення, зокрема, відтінки надзвичайного, урочистого формуються у поєднанні з лексемами «небо», «місяць», «мла», «птаха»: «І сонцю не хотілося вставати, І нас оберігала *срібна мла*» [4, с. 48], «Однак прилечу до тебе *сірим птахом* з лиману» [4, с. 108]. Для підсилення емоційного ефекту митець використовує складні відтінки срібного, як наприклад, «Цвітуть магнолії – вони ж удома! Вечірне море *срібно-золоте*» [4, с. 34]. Полюбляє Михайло Шевченко поєднувати ці поняття і не тільки у прикметниковій формі: «Ось під ними плесо закипіло. Скрики й зойки – *срібне й золоте*» [4, с. 71]. «Підходить він, *зухвалець срібноскронний*, і їй вдягає *золоту корону*» [4, с. 153].

Стилістично увиразнюють вірші М. Шевченка питальні речення, як, наприклад, у поезії «З походу»: «Ти молилась на ніч? І боліла душа? І питала у Господа, де ж?». За окремими зовнішньо простими, неповними реченнями – ціла буря почуттів, багатопланові асоціації, формально виражені й приховані, тому невеликий за розміром вірш набуває симфонічного звучання.

На мелодійне звучання поезій впливають евфонічні чергування (у – в – ув – вві – вві), завдяки чому створюються легкість, невимушеність, і, звичайно, ритм, наприклад,

«Останній вогник догорів. І я берізьку *ув* обіймах» [4, с. 98], «І глибоко хлопці зітхають *у* сні, і чую: дівчата заплакали *в* сні» [4, с. 126]. Приємному звуковому оформленню тексту, усуненню одноманітності граматичних форм сприяють чергування паралельних форм дієслів «ся – сь», «ти – ть» тощо, зо-крема, «Не треба буде воскресати *в*друге, щоб знову в Бога вимолить тебе» [4, с. 19], «Раптом зупинюся на світанні – солов'ї втопились в морі сліз» [4, с. 20].

Стилістичним настановам слугують і лексико-синтаксичні повтори або структурно однакових речень, як наприклад,

Можна! Усе тобі можна! Усе тобі можна
Мучить мене і сміятися можна безбожно...

Можна. І мушу прощати. Опівночі зносити мушу.

Можна всміхатися хтиво і плакатись іншим,

Можна знімати з коня і підносити піших [4, с. 75];

або одних і тих самих сполучників, часток, модальних слів: «Де скіфської могили стертий шпиль... Де битий шлях пліткарок розпазілих... Де тиха музика вечірньої води... [4, с. 132];

І боліла душа?

І боліла, боліла, боліла.

І питалася, де я?

І питала у Господа, де ж?

І гриміли мечі [4, с. 99];

Може, змиє поміж нами полинів пекучий щем?

Може, серце ще відпустить погуляти в зорепадь...

Може, очі, може в очі пролетить зоря між нас [4, с. 104].

Стилістика речень

Питальні речення, особливо риторичні, у віршах поета є засобом збудження уваги, надають тексту відтінки довірливості: «Чому ж ви летите у хорі голосінь, земна моя, солодка і пречиста?» [4, с. 160], «Чому моя любов така трудна?» [4, с. 151], «Де це так гримлять підкови, де так люто коні б'ють?» [4, с. 123], «Що ж воно буде, як снігом білим всипле все й занесе?» [4, с. 63]. Окличні речення, зокрема, їх інтонація, допомагають встановленню контакту зі співрозмовником: «Лети, моє серце, нічим у житті не тавроване, допоки твій час!» [4, с. 117], «Господи, як солодко! До млості. Господи, як ніжно! До плачу» [4, с. 169], «Це погоня, чуєш, це погоня, а любові, милий мій, нема!» [4, с. 178], «Як це люблю, як це легко: вдвох – під гору! Як це п'яно – вдвох з тобою на горі!» [4, с. 31].

У загальний пісенний лад поезій легко вливаються односкладні й еліптичні речення,

які передають динамічність, схвильованість: «Ось тому – не треба лоску й бурштинових чаш медів. *Якось солодко. Та тоскно. А не світло, як тоді*» [4, с. 72]: «І ще ця пекуча цифра прямо до серця прилипла – номер твого вагона. *А так – нічого нема!*» [4, с. 88];

Я сказав:

Зупинись, там нема

Ні гіркот, ні печалі.

Там каміння і вічна зима...

Я ще далі [4, с. 73].

Висновки

Отже, у відтворенні інтимних почуттів серед поетів першого повоєнного покоління у Михайла Шевченка «немає суперників», адже його ліричні вірші – «це алмаз із безліччю граней. Це свято, полон, шаленство, наслання, сон, чаклунство. Це самозречення і відчай, втіха й смуток, шал пристрасті і безмежжя ніжності, сили, викликані співзвучністю двох душ, що летять назустріч одна одній», за словами учителя СШ № 24 м. Києва Світлани Григорівни Шевченко [7]. Читаючи ліричні вірші Михайла Шевченка, ми змогли долучитися до пізнання художніх таємниць поета, зачаруватися його душевною відкритістю, творчою індивідуальністю, яка не може не полонити нас.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакуменко О. *Поетичний рушник Михайла Шевченка* / О. Бакуменко // *Літературна газета*. – 2012. – № 2.

2. Семенов О. «За обрієм слова...»: Штрих до портрета Михайла Шевченка як мовної особистості / О. Семенов // *Українська література в загальноосвітній школі*. – 2008. – № 7/8. – С. 56–59.

3. Ткач М. «Я вільно і чисто несу свою душу» / М. Ткач // *Сіверян: літопис*. – 1999. – № 3. – С. 149–155.

4. Шевченко М. В. *Вибрані твори : у 3 т. / М. В. Шевченко*. – К. : ПТФ «Просвіта», 2007. – Т. 1 : *Я і час : Інтим. лірика / передмова Б. Олійника, післямова Ф. Польового*. – 192 с.

5. Шевченко М. В. *Вибрані твори : у 3 т. / М. В. Шевченко*. – К. : ПТФ «Просвіта», 2007. – Т. 2 : *Час і Я : Громадян. лірика / післямова М. Кудрявцева*. – 224 с.

6. Шевченко М. В. *Вибрані твори : у 3 т. / М. В. Шевченко*. – К. : ПТФ «Просвіта», 2007. – Т. 1: *Час поза мною / передмова С. Гальченка, післямова М. Шевченка*. – 240 с.

7. Шевченко С. *Конспект уроку в 10 класі. Творчість Михайла Шевченка / С. Шевченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ipro.org.ua/files/Информация_для_Шевченко.doc*.

Цитувати: Халчанська О. В. «Мені нема суперника у світі»: мовностилістичний аналіз інтимної лірики Михайла Шевченка // О. В. Халчанська // *Постметодика*. – 2015. – № 3. – С. 43–48.

© О. В. Халчанська, 2015. Стаття надійшла в редакцію 9.20.15 ■

ДО 80-РІЧЧЯ Б. І. ОЛІЙНИКА. ПОЕТ І ЗЕМЛЯКИ-НОВОСАНЖАРЦІ

Г. О. Романець

Розкривається вплив родини, односельців, земляків-новосанжарців на формування життєвої позиції та ідейної спрямованості літературної творчості відомого українського поета Б. І. Олійника. Висвітлено діяльність колективів Зачепилівської та Новосанжарської шкіл щодо ознайомлення школярів та громадськості з вагомим творчим доробком поета, котрий творчістю відгукується на найважливіші події в житті односельців, усього українського народу, світу і, користуючись головним правом поета, – правом на правду – мужньо і твердо стоїть за свій народ.

Ключові слова: мати, батько, Вітчизна, рідна земля, учитель, школа, вірші, народність поезії, достовірність історії.

Романець Г. О. К 80-летию Б. И. Олейника. Поэт и земляки-новосанжарцы

Раскрывается влияние семьи, односельчан, земляков-новосанжарцев на формирование жизненной позиции и идейной направленности литературного творчества известного украинского поэта Б. И. Олейника. Освещена деятельность коллективов Зачепиловской и Новосанжарской школ по ознакомлению учащихся и общественности с весомым творческим наследием поэта, который творчеством отзывается на важнейшие события в жизни односельчан, всего украинского народа, мира и, пользуясь главным правом поэта, – правом на правду – мужественно и твердо стоит за свой народ.

Ключевые слова: мать, отец, Отчизна, родная земля, учитель, школа, поэзии, народность поэзии, достоверность истории.

Romanets H. O. To the 80-th Anniversary of Borys Oliynyk. Poet and His Fellowmen

This paper tells about influence of the family, fellow-villagers, fellow-countryman on the forming stand in life and ideological orientation in literature work of the famous Ukrainian poet Borys Oliynyk. Borys Oliynyk aspires to respond on the most important events in the life of her fellow-villagers, all ukrainian peoples, world and applying the main right of the poet on truth and bravely defend his nation. Paper describes the way Zachepylivka and Novi Sanzhary schools familiarize community with the poet's great art gift and teach the school youth to the great poetry.

Keywords: mother, father, Motherland, teacher, school, poems, folk origins of poetry.

Його у світ благословила Зачепилівка
22 жовтня 2015 р. українському поетові, громадському діячеві Борису Іллічу Олійнику виповнилося вісімдесят. У своєму житті він досягнув найвищих вершин людського духу, став державотворцем найвищого рангу, знаним у світі політиком. І ця важка, терниста дорога почалася з невеликого села Зачепилівка, що за три кілометри від райцентру Нові Санжари, де він народився. Тут минули його дитячі та юнацькі роки, сюди він завжди повертався і зараз повертається з душевним трепетом і тривожною радістю уже як знаний поет, відома постать у політичному житті. У рідному селі на нього завжди з нетерпінням чекали рідні: мама Марфа Никонівна (батько загинув на ратному полі в 1943 р. під Харковом), бабусі Катерина і Химка, тітка (наймолодша батькова сестра) Віра Іванівна з чоловіком Миколою Євдокимовичем та їх

Б. І. Олійник

Романець Геннадій Олександрович, викладач історії, ветеран педагогічної праці

доньки Тамара й Тетяна, а то й просто односельці, літні люди. Їм завжди цікаво послухати його розповіді, поділитися бідами і болем, яких у наших селах завжди було вдосталь, бо знали, що Боря (як його колись і понині люб'язно називають зачепилани, всі земляки-новосанжарці) душею, серцем сприймає їх нележку долю і кожному по можливості намагається допомогти. Ці чуйність, доброта сформувалися у Бориса Ілліча і його однолітків ще в дитячі роки, що припали на період Великої Вітчизняної війни і післявоєнної відбудови, час, коли діти жили турботами дорослих, коли дорослі намагалися хоч якось ошчасливити дитинство своїх синів і доньок.

Ось як про це розповідає однокласник поета Михайло Манько: «Тут, у Зачепилівці, ми народилися, тут виростили і ходили до школи. Але наше дитинство було зовсім іншим, ніж у нинішнього покоління дітей. Ми у війну не грались, ми були її маленькими учасниками, ми відчували на собі, що таке війна. Наше дитинство скінчилося... Ми були зайняті, ми були в роботі. Матері зайняті на жнивах, а значить, ми, діти війни, босими ногами бігаємо по колючій стерні, розносимо дорослим воду. Коли кінчались жнива, ми збирали в полі колоски. Знали: на полі не повинно залишитись жодного колоска. На буряках збирали довгоносиків, допомагали вдома по хазяйству.

Після війни у вільний від навчання і роботи час грали у футбол на стадіоні, який самі і обладнали, хоча ще довго справжнього футбольного м'яча не мали. Борис був воротарем, а я грав у нападі».

Та найпомітніший слід у житті поета залишила мати Марфа Никонівна – проста сільська жінка.

Скільки страждань лягло на плечі цієї жінки, мільйонів її ровесниць! У 27 років провела на фронт свого чоловіка Іллю Івановича. У 29 стала вдовою. Відповідальною за долю сина, своєї Зачепилівки, усієї країни. Щоб усім жилося краще, з ранку до вечора працювала на колгоспному полі, в'язала снопи, полола буряки, днями не повертаючись додому. І де б не була, що б не робила, завжди пам'ятала свого сина, зігріваючи його нев'янучою материнською любов'ю, світлими мріями і надіями.

Пригадуючи ті, тепер уже такі далекі роки шкільного дитинства, Борис Ілліч розповідає: «Після школи я похапцем робив уроки і брався до римування. Переважно на пастівнику, де степ, нудьга та переліски хилять до самовдосконалення і рішучих замислів».

Бувало, що часто й пізнього вечора, коли вже всі вкладалися спати, я брався за олівець (перо тоді було розкішшю). І

тут я мушу з глибокою вдячністю схилитися перед матір'ю, яка давала мені повну волю. Я в неї був один, до того ж дуже схожий на батька, отож вона мене берегла і заступала в усьому. А що з нею ми не бачилися цілими тижнями, бо угіддя нашого колгоспу лежали за 7–10 кілометрів од села і в жнива зачепилівці їхали «в степ» на кілька днів, то кожна наша зустріч ставала справжнім святом. Це свято завжди зі мною – і тоді, коли я з Києва виривався у рідні полтавські краї, до отчої хати, де на порозі, приклавши долоню дашком до чола, мене зустрічала найкрасивіша і найсвятіша для мене жінка – Мати, і тепер, коли її не стало і ми бачимося з нею у снах та спогадах».

Ось ця нев'януча материнська любов до сина, незгасна любов сина до матері і стали головним підмурівком найкращих, як на мене, поетичних творів про матір у нашій українській та і світовій літературі, що вийшли з-під пера нашого славного земляка Бориса Олійника.

Галина Мехетько, завуч Новосанжарської середньої школи, де свого часу навчався поет, знайомлячи учнів із його творчістю, сказала: «Вірші Бориса Олійника – безсмертний пам'ятник усім матерям. Найтепліші, найглибші, найніжніші слова Борис Ілліч присвятив матерям, звівши їм величний поетичний храм».

Прославляючи, возвеличуючи матір, матір – солдатську вдову, поет звертається до нинішніх і прийдешніх поколінь:

*Віддай усе, що взяв, і освятись,
Ще більше, ніж узяв, зумій віддати.
Стоїть на видноколі світла мати –
У неї вчись.*

Саме в цьому, напевне, і полягає наступність, великий взаємозв'язок часів історичного поступу.

Так склалося, що серед рідних поета завжди панували доброзичливість, взаємодопомога і взаємовиручка. «Мушу зізнатися щиро, – розповідає Борис Ілліч в інтерв'ю кореспондентові журналу «Українська мова і література в школі» (1980, № 7), – що і моя рання грамотність була всього лиш наслідком педагогічного експерименту наймолодшої батькової сестри, а моєї тітки Віри Іванівни. Вона добровільно взяла на себе роль моєї неньки і виховательки. І не лише вигоїдала мене, а й навчила читати та писати. Певне, з неї вийшла б добра вчителька. Але війна обірвала її навчання у дев'ятому класі і разом з іншими її ровесницями закинула в Німеччину, де вона пройшла всі дев'ять кіл фашистського пекла.

І все ж праця моєї тітки не минула марно, в чому вона переконалася невдов-

зі після повернення з триклятої чужини, заставши мене за студіюванням... Мопассана. Книжка була забрана, а «любому другові» перепало на горіхи».

Інкони перепало Борису Іллічу від тітки й тоді, коли він був уже знаним поетом, відомою постаттю в Україні. Віра Іванівна не гребувала гострим словом і говорила його так, як тільки могла сказати мати рідному сину. У відповідь племянник казав своїм протяжним голосом: «Та, Віро Іванівно, заспокойтесь».

Протягом усього життя пам'ятає Борис Ілліч і слова баби Катерини, яка повчала внука, що багатство далеко не головне в житті людини. «Пам'ятай, синку, – казала мудра літня жінка, – що всього за оградку не забереш».

Зігріває душу поета пам'ять про батька Іллю Івановича, якого більше знає з розповідей мами і баби Катерини – батькової матері, адже хлопцеві не було й шести років, коли він пішов на війну. У довоєнну пору працював на шахтах Конграда (місцева назва колишнього Константинограда (з 1922 р. – Краснограда, районного центру Харківської області), що вживалася до початку 1980-х рр. – *Ред.*), де внаслідок обвалу був травмований, змушений повертатися у Санжари. Тут «його взяли в двополосну райгазету «Ленінським шляхом», де він од інструктора дослужився до редактора». Як згодом стало відомо, перед вторгненням німецько-фашистських окупантів у наш край Ілля Іванович, будучи редактором райгазети, загорнув шрифти у провощений папір і сховав їх у якийсь висохлий колодязь. За кілька днів по окупації землячок, якого редактор Ілля Олійник перед війною взяв у редакцію, дістав заховане й налагодив випуск газети під патронатом окупантів.

«Звідти і понині, – ділиться наболілим Борис Ілліч, – у мене несхитна ненависть до всіляких відступників, перекинчиків, одне слово – до зрадників. Відтак я не міняв своєї ідейної орієнтації уже хоча б тому, аби не поповнювати ряди перебіжчиків. То паче, що ідеї соціалізму в чистому вигляді – од Бога, бо сповідують рівність, братерство і свободу особистості. І не вина ідеї, яку деформували, а непростима вина тих, хто її деформував».

Тому беззастережно засуджуючи сталінщину з її тотальними репресіями, я водночас доземно вклоняюся перед подвигом комуністів, серед яких і мій батько, перед безпартійними, перед синами і доньками усіх націй, які полягли на бранних полях Великої Вітчизняної війни, захищаючи мою Україну од фашистської нечисті. Стояв і твердо стояв супроти навалочі, яка намагається потоптатись по могилах, пам'яті героїв. І хай благословить мене Господь».

Ось звідки, саме з дитинства, у поета незгасна любов до всього розумного, доброго, вічного, до рідного краю і неньки-України, всяк суших націй і народів і несхитна ненависть до всіляких відступників, перебіжчиків, зрадників.

Споглядаючи прожите з висоти свого 80-ліття, Борис Ілліч стверджує: «У нас було дитинство, ми до чогось високого прагнули. Ми знали, що є те, котре не купується і не продається, – це батько, мати, баба, дід, Вітчизна. Цим не можна торгувати. Так нас учили. І я думаю, добре вчили».

Хочеться, щоб цю велику життєву мудрість осягали всі наступні молоді покоління.

Від першого вірша – до найвагоміших нагород і премій

З біографічної довідки. Друкуватися як поет Борис Олійник почав ще учнем, у 1948 р. Він автор майже півсотні книг віршів, поем, публіцистики, які виходили в Україні, в усіх республіках СРСР, перекладалися чеською, словацькою, сербською, румунською, польською, італійською та іншими мовами.

Борис Олійник – Герой України, лауреат Державної премії СРСР (1975 р.), Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1983 р.), міжнародних премій імені Григорія Сковороди (1994 р.), та «Дружба» (1997 р.), югославської премії «Рицарське перо» (1998 р.), премії імені М. О. Шолохова. Почесний громадянин Києва, Канева та рідної Новосанжарщини. Дійсний член Національної Академії наук України та Міжнародної слов'янської академії.

Відомий український поет Михайло Шевченко у передмові «Основи основ» до книги Б. І. Олійника «Основи» пише, що перші поетичні рядки Борис почав заримовувати ще у молодшому шкільному віці, навчаючись у Зачепилівській семирічці. Першими терплячими слухачами його поетичних вправ були бабуся Катерина, тітка Віра Іванівна та її чоловік Микола Євдокимович Давиденко. І ось цей добрий чоловік із примруженим лагідним поглядом одного разу наказав юному поету на чистовик переписати вірші, взяв його за руку і повів у райгазету.

«Було це десь 1948 року, – пригадує Борис Ілліч. – Я тоді топтав стежку до п'ятого класу Зачепилівської семирічки. Стояв звичайний літній день, коли мені вчителька російської мови Анастасія Гнатівна Ольшанська значуще вручила новосанжарівську райгазету «Ленінським шляхом». Там чорним по білому над невеликим віршем, переписаним начисто відповідальним секретарем редакції Дмитром Безручком, стояло моє прізвисько».

Згодом були інші вірші... І перше визнання, нехай на рівні школи, таланту юного поета. Ось як про це розповідає однокласниця Бориса Ілліча вже Новосанжарської десятирічки Зінаїда Крига: «І ось новорічна ніч. 1950 рік. У школі новорічний вечір. Учителька української мови та літератури Галина Мефодіївна Сакало оголосила: «Перед вами зараз виступить із своїми віршами учень восьмого класу Борис Олійник». Всі розступилися. Утворили коло, на середину якого вийшов білявий невеликий хлопець. Несміливо почав читати вірші про маму, Батьківщину. В цьому конкурсі він зайняв перше місце і одержав приз переможця. Це був його перший вихід на так звану широку аудиторію».

Ще навчаючись у школі, юний поет своїми віршами намагався відгукуватися на найважливіші події в житті своїх односельців-зачепиліян і жителів району. І коли у липні 1953 р. урочисто відкрили Кунцівську гідроелектростанцію, збудовану на Ворсклі, він написав вірш, де є такі рядки:

*У кожного очі від щастя іскряться,
І пісня крилата зліта до небес.
Велике в нас свято – до ладу,
до праці*

Вже стала потужна Кунцівська ГЕС.

Традиції своїми поетичними творами відгукуватися на найважливіші події в країні і світі, започатковані ще під час навчання в школі, поет залишається вірним усе життя. І робить це чесно, мужньо, сміливо, тому його твори завжди актуальні. Михайло Шевченко із цього приводу пише: «Осмилення подій, типів, доль простих людей, означення їх словом настільки точно (мов вирізьблене із бальзаміту свого часу), що можна сказати: історію будемо вчити по різнокольорових «посібниках», а от достовірність її, мабуть, не раз звіримо за поезією Бориса Олійника».

Ще навчаючись у школі, хлопець сповна відчув притягальність редакційної роботи. В уже згаданому інтерв'ю кореспондентові журналу «Українська мова і література в школі» він продовжує: «Згодом я вже сам носив до редакції свою «продукцію». А оскільки чимало працівників газети, особливо найбільш стабільна її частина – друкарі та верстальники, – ще пам'ятали мого батька, то мене приймали там як свого. І довіряли настільки, що вже з восьмого класу я став ледве чи не штатним працівником, писав зарисовки, навіть «нарис», формувал літературні сторінки, правив, вичитував, брав участь у плануванні номерів. Одне слово, моя подальша доля

була визначена. 1953 року я вийшов на батьківську дорогу, вступивши на факультет журналістики Київського державного університету».

Відтоді сплигло немало днів і років. І де б не був поет – у Москві чи Києві, Парижі чи Страсбурзі, Нью-Йорку чи Вашингтоні, він завжди пам'ятає свою Зачепилівку, своїх маму і батька, тих людей, серед яких ріс, з якими ділив усе, що випало на долю. Очевидно, саме з цієї вдячної синівської любові і народилися такі прекрасні вірші, як «Про хоробрість», «Дядько Яків», «Дискусія з глобусом» та багато інших, у яких, вважає письменник Олександр Сизоненко, автор промовляє до людей їхніми словами, мучиться їхніми роздумами, говорить не своїми, а ніби їхніми словами. І в цьому справжня істинність, народність Олійникової поезії.

Із глибин душі поета ідуть слова вдячності вчителям. «Навчався в Новосанжарській школі, – говорить Борис Ілліч, – у якій мудрі і красиві душею педагоги навчали мене усвідомлювати себе у світі і світ у собі». Одним із таких педагогів була Віра Іванівна Левкович, яка навчала математики, норм людського співжиття не одне покоління новосанжарців і завжди була у високій і незаперечній пошані. Саме їй присвятив свій вірш «Формула» колишній учень Борис Олійник. Він із болем і вдячністю говорить:

*Я плувавсь у формулах,
наче в тропічних ліанах,
Я, наче сліпий, натикавсь
на кути пірамід,
І всі мінуси спроектувалися рано
На вашім обличчі у зморшки,
до болю прями.*

Про безмежне довір'я учнів до своїх учителів ідеться у вірші «Похорон учителя», присвяченому пам'яті Олексія Антоновича Вовнянка, який у той час працював завпедом (завідуючим педагогічною частиною) школи:

*Як могли ви, учителю,
вмерти, коли
Мені й так до безтями прикро?
Я ж вам вірив, як Богу.
Мені ви були
За Отця, і Духа, і... приклад.*

Зустрічаючись із своїми земляками, посеред яких ріс, набирался мудрості, Борис Ілліч нерідко наголошує: «Мені завше щастило на добрих людей, що завдяки їхній душевності, щирості й сердечності я ніколи не почувався безбатченком. Вони вчили мене найвищого – доброти, щирості й принциповості, і коли

я щось справді зробив, то тільки завдяки їм. Певне, тому чимало моїх віршів, як те й критики помітили, мають конкретних адресатів, бо народ – це не безлика маса, а об'єднані воедино люди, кожен зі своїм обличчям, характером і вподобаннями. Кожен з них несе визначальні риси свого народу, як і народ – риси кожного з них».

Данина поваги, шани і любові

Значущість поезії Бориса Олійника для української і світової літератури, її масштаби і місце в житті українського народу переоцінити важко. Завжди виважений і стриманий в оцінках поет Михайло Шевченко ще декілька років тому писав: «Як народний депутат, як політичний діяч і як голова Українського фонду культури він незмінно стояв і стоїть на сторожі інтересів незалежної України і зробив особисто для неї більше добра, ніж деякі партії і блоки, разом узяті». Із цим не погодитися не можна. Ось тому педагоги Зачепилівської, Новосанжарської шкіл, де навчався поет, педагоги всього району вважають своїм священним обов'язком глибоко, всебічно знайомити школярів із вагомим творчим доробком поета, розкриваючи сутність його громадянської, політичної, державницької діяльності. І для цього немало зроблено. Зачепилівська школа вже декілька років носить ім'я свого колишнього учня, а нині відомого поета, Героя України Бориса Ілліча Олійника. Саме тут часто відбуваються конкурси з художнього читання і літературної творчості.

Один із таких конкурсів був присвячений ще 70-річному ювілею поета. За його підсумками відділ освіти видав збірку учнівських поезій «Уклін Вам, поете», у яку увійшли кращі поетичні твори школярів Альони Юдіної та Катерини Куліш з Нехворощанської, Богдана Сотули з Руденківської, Оксани Лахно з Новосанжарської, Марії Шовкопляс у Великокобелячківській шкіл та інші. І хай поки що не всі з них стали поетами, незаперечним успіхом цієї книжечки є те, що завдяки подвижницькій праці учителів-словесників юнаки й дівчата душею і серцем доторкнулися до воістину геніальних рядків одного з чільних поетів сучасності. У своїх віршах школярі висловлювали захоплення громадянською позицією, життєвою мудрістю, літературним талантом поета-ювіляра. Якщо судити строго, то в цих учнівських поезіях можна було помітити деякі літературні невірності,

однак там є головне, визначальне, без чого немає справжньої поезії, – у кожному рядку пульсує думка, кожне слово зігрите теплом гарячого юного серця.

На цей захід Борис Ілліч відгукнувся телеграмою: «Сердечно вітаю поважне зібрання вчителів української мови – вихователів на невмирущих національних здобутках нашого народу молодого покоління незалежної України. Бажаю вам міцного здоров'я, довголіття, вдячних учнів і невичерпного натхнення. Доземний уклін від усіх, кого ви денно і нічно виводили і вивели в люди».

Земляки завжди підтримують Бориса Ілліча у його громадській діяльності. Коли Координаційна рада, головою якої був поет, започаткувала акцію «Всенародному пам'ятнику Матері-Вдові – бути», зачепилівські педагоги й школярі, як це зробили і представники інших шкіл району, одними з перших надіслали свої скромні пожертви.

В одному з класів Новосанжарської школи нещодавно оновлено експозиції кімнати Бориса Олійника. До цього неабиякі зусилля доклали вчителі Олександр Десятун, Алла Білоконь, Світлана Поставна, Тетяна Байбара, голова батьківського комітету 11-А класу Наталія Казирід, фотограф Володимир Шаравара та інші. Зі стендів «Є село моє – Зачепилівка», «Навчався у Новосанжарській школі», «Тут мій поріг», «Стою на своїй землі», «У дзеркалі слова», «Віддай усе, що взяв, і освятись» відвідувачі можуть дізнатися про життєвий шлях поета, його спілкування зі своїми друзями, однокласниками, з громадськістю селища.

Ознайомлення делегацій з інших шкіл, районів, областей із Новосанжарським навчально-виховним комплексом майже завжди починається з відвідування цієї кімнати. Екскурсіводи-школярки Валерія Вовк та Наталія Муха із знанням справи поведуть слухачів життєвими стежками-дорогами, якими йшов і йде Борис Ілліч.

Підсумовуючи зроблене, учителька Новосанжарського НВК Алла Білоконь говорить: «Дуже важливо, аби діти зрозуміли, що великі люди, генії живуть поміж нас, мають ті ж самі витоки, що й ми, тому вони такі величні у своїй простоті».

Що ж, це справді так.

ГЕНІАЛЬНИЙ КОМПОЗИТОР П. І. ЧАЙКОВСЬКИЙ – ОНУК УКРАЇНИ

В. М. Григор'єв

На основі архівних досліджень доводиться, що родовід всесвітньовідомого композитора П. І. Чайковського бере свій початок на Полтавщині. Матеріал викличе інтерес в учителів історії та музики, краєзнавців, любителів історії рідного краю.

Ключові слова: П. І. Чайковський, П. Ф. Чайковський, Федір Опанасович Чайка.

Григорьев В. Н. Гениальный композитор П. И. Чайковский – внук Украины

На основании архивных исследований доказывається, происхождение рода всемирно известного композитора П. И. Чайковского из Полтавщины. Материал вызовет интерес учителей истории и музыки, краеведов, любителей истории родного края.

Ключевые слова: П. И. Чайковский, П. Ф. Чайковский, Федор Афанасьевич Чайка.

Grygoriev V. M. Genius Musician P. I. Chaikovski is the Grangson of Ukraine

On the basis of archive researches author of this paper states that well-known musician P.I.Chaikovski has Poltava family-tree roots. This paper would be interesting for the teachers of history and music, local history, geography and culture, for everybody who is keen on these subjects.

Keywords: P.I.Chaikovski, P.Th.Chaikovski, Th.O. Chaikovski.

7 травня 2015 р. виповнилося 175 років від дня народження всесвітньовідомого композитора, диригента і педагога Петра Ілліча Чайковського. Він написав 10 опер, 3 балети, 6 симфоній, велику кількість інших музичних творів. У царській Росії було лише дві людини, поховані коштом царської казни, – О. С. Пушкін і П. І. Чайковський.

Народився композитор у невеличкому селищі при Камсько-Воткінському металобробному заводі, начальником якого був його батько Ілля Петрович – генерал-майор корпусу гірничих інженерів. Це селище стало містом Воткінськ в Удмуртії Російської Федерації.

Мати майбутнього композитора – Олександра Андріївна – народилася у Петербурзі в сім'ї впливового митного чиновника Андрія Михайловича Ассієра і дочки диякона Катерини Михайлівни Попової.

Прадідом Чайковського по материнській лінії був знаменитий художник-модельєр Майсенської фарфорової мануфактури француз Мішель Віктор Асьє. Майже все його свідоме життя минуло в Саксонії, де він працював на виробництві

П. І. Чайковський

німецької порцеляни. Його син на початку 19 століття 17-річним приїхав у Росію і став називатися Андрієм Михайловичем

Віталій Миколайович Григор'єв, член Національних спілок журналістів і краєзнавців України, лауреат премій ім. Самійла Величка та ім. Володимира Малика

Ассієром. Приймавши російське підданство, він, завдяки своїй освіченості, блискучому знанню іноземних мов, а також зв'язкам швидко дослужився до чина дійсного статського радника.

Батько Іллі Петровича, Петро Федорович, піднявся із полкових лікарів у городничі міст Слобідського і Глазова.

Про те, що родина Чайковських має українське, полтавське коріння ніхто навіть не здогадувався. Вважалося, що в неї польські корені. І підстави на те були. У першому томі тритомної біографії Петра Ілліча, написаної його братом Модестом Чайковським, яка вийшла в 1900–1902 рр., зазначається, що пращур композитора Федір Опанасович був православним шляхтичем. Джерелом свідчень про предків П. І. Чайковського біографу слугували сімейні легенди. А вони, як виявилось, не цілком достовірні. Заради справедливості слід зауважити, що П. І. Чайковський до питання благородства свого походження ставився іронічно. Модест Ілліч писав про старшого брата: «Он не упускал случая поглумиться над гербом и дворянской короной своей фамилии, считал их фантастическими, и с упорством, переходящим иногда в своеобразное фатовство, настаивал на плебействе рода Чайковских... Претензии некоторых родственников на аристократичность вызывали в нем насмешку недоверия, но подозрение в польском происхождении его раздражало и сердило».

Документи свідчать про те, що рід Чайковських, який подарував світові одного з найвизначніших композиторів, бере свій початок від українського козацького роду Чайок. Уперше оприлюднила ці документи позаштатний співробітник Воткінського музею П. І. Чайковського, краєзнавець, колишній інженер одного з місцевих заводів Валентина Йосипівна Пролєєва (1908–1994).

Автору пощастило спілкуватися з нею у вересні 1980 р. в селі Фрунзівці Глобинського району, куди ця, тоді 72-річна дослідниця, приїхала за власний кошт із далекої Удмуртії, щоб побувати на батьківщині діда композитора, а заодно і повідомити його землякам сенсаційну новину про українське коріння П. І. Чайковського.

Валентина Йосипівна, вийшовши на пенсію, багато подорожувала. Одного разу, заїхавши у м. Митищі до знайомих, вирішила з'їздити у м. Клин, де композитор жив останні роки. Купуючи вхідний квиток у Будинок-музей П. І. Чайковського, В. Й. Пролєєва звернула увагу на миловидну жінку. Познайомившись із нею, Валентина Йосипівна дізналася, що це Ксенія Юріївна Давидова, внучата племінниця Петра Ілліча Чайковського.

Її сестра свого часу вийшла заміж за сина декабриста Давидова і жила в Кам'янці, тепер Черкаської області.

Валентина Йосипівна Пролєєва та Ксенія Юріївна Давидова обмінялися адресами і почали переписуватися. 1974-го року Ксенія Юріївна попросила В. Й. Пролєєву переглянути архівні документи про м. Глазов кінця XVIII – поч. XIX ст. в Центральному державному архіві Удмуртської АРСР, повідомивши, що її прапрадід і дід композитора був городничим у цьому місті, але про нього нічого не відомо. Та охоче взялася за справу. І пошуки дали результат. У документах Глазовського духовного правління за 1797 р. пощастило знайти перший запис про сім'ю П. Ф. Чайковського. Далі вдалося уточнити, що в Глазові сім'я жила 1796 р., а 1818 р. Петро Федорович помер.

Важливою знахідкою став і документ, на основі якого 1785 р. при складанні дворянської книги штаб-лікар П. Ф. Чайковський був зарахований до дворянства. На основі документа, знайденого у Москві, виявилось, що дід композитора був сином простого козака Федора Опанасовича Чайки. Цей документ повідомив також, що П. Ф. Чайковський навчався в Києві і Санкт-Петербурзі, а не в Москві, як припускали деякі дослідники.

Федір Опанасович Чайка походив із під Кременчука, з Омельника. Навесні 1769 р. його син, студент Київської академії Петро Федорович Чайковський, звернувся до імператриці Катерини II з проханням про зарахування його учнем лікаря в Санкт-Петербурзький госпіталь після закінчення вказаної академії, у якому зокрема писав: «...Бьет челом Киевской Академии студент Петр Федоров сын Чайковский... Отец мой находился в Миргородском малороссийском полку сотни Омельницкой казаком, и назад тому два года как умре, а я родился в селе Николаевке и по желанию моему находился ... в Киевской Академии, где по науке дошел до школы риторики...» [1].

Валентина Йосипівна, знайшовши вказаний документ, працювала потім у Київському та Полтавському архівах. Та у переліку жителів слободи Миколаївки (тепер с. Фрунзівка Глобинського району), складеному під час генерального опису Лівобережної України в 1765–1769 рр., прізвища Чайковського не зустріла. Зате в ньому значилася Ганна Чайчиха – вдова померлого козака Федора Чайки. Опис двору і маєтності свідчить: «Хата бездворная, сараев три. В ней живет вдова умершего захожого з города Омельника, какого же он звания

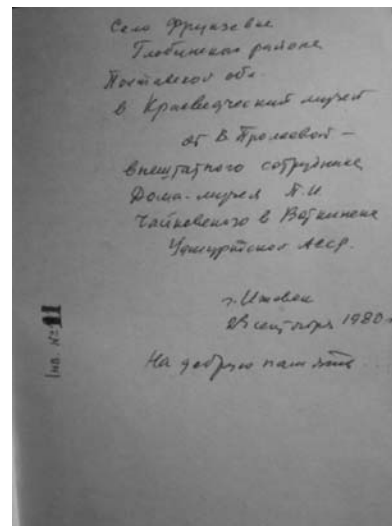
был неизвестно, Федора Чайки жена – Анна Чайчиха, 50 лет, здорова... Дети ее Данило – 25 лет, здоров, его жена Варвара – 25 лет, здорова, сын его Яким, четырех лет, здоров. Петр, находится в Киеве, в училищах латинских, 18 лет; Михайло – 15 лет; Матвей – 13 лет; Алексей – 8 лет, здоровы”. Цей документ датований 1767 роком [2].

Слобода Миколаївка (згодом село) належала в 40-х роках XVIII ст. В. П. Капністу, батькові відомого поета В. В. Капніста і названа на честь його сина Миколи (до цього називалася Троїцьке, що було подароване Капністу за заслуги царицею Єлизаветою Петрівною). У 1922 р. село переіменовано на Фрунзівку.

Саме син Ганни Чайчихи Петро Чайка

мав іспит на звання лікаря. Після закінчення російсько-турецької війни 1766–1774 рр., у якій брав участь як полковий лікар Володимирського піхотного полку, П. Ф. Чайковський у складі полку був переведений у Перм, а згодом Вятку. Тут в 1785 р. відповідно до “Табели о рангах” Петра I він і отримав дворянство. Помер Петро Федорович на 73 році життя. Похований у Глазові (Удмуртія).

На підставі опрацьованих у багатьох архівах документів Валентина Йосипівна Пролєєва у 1989 р. у м. Іжевську видала книгу «К родословной П. И. Чайковского: жизнь и деятельность П. Ф. Чайковского». 1980 р. подарувала краєзнавчому музею с. Фрунзівки книгу про батька композитора та буклети музеїв П. І. Чайковського у Воткінську та

Книга про П. І. Чайковського з дарчим написом дослідниці походження його роду В. Й. Пролєєвої

в Київській академії став значитися Чайковським. Зазначимо, що і в сучасній Фрунзівці є мешканці на прізвище Чайка. Один із уродженців сусідньої з нею Манжелії – Олексій Омелянович Чайка – став Героєм Радянського Союзу, а місцева школа носить його ім'я.

Факт запису в казенних паперах Чайки Чайковським досить типовий у процесі утворення українських прізвищ у XVIII ст. Після закінчення школи риторики Київської академії Петро Чайка вивчав медичну справу в Санкт-Петербурзькому госпіталі. Через рік у званні підлікаря був зарахований на військову службу, а ще за два роки витри-

Кліні. Так непрофесійний історик і архівіст, але сумлінний дослідник донесла світу відомості про родовід Петра Ілліча Чайковського, за що українці, а особливо полтавці, глобинці та фрунзівці їй щиро вдячні. Адже не секрет, що наш північний сусід частіше присвоює нашу історію, аніж ділиться нею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів давніх актів, ф. 344, оп. 1, частина 1, кн. 34, л. 329.
2. Центральний історичний архів України, ф. 57, оп. 1, спр. 443, л. 62 об-63.

Цитувати: Григор'єв В. М. Геніальний композитор П. І. Чайковський – онук України / В. М. Григор'єв // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 54–56.

© В. М. Григор'єв, 2015. Стаття надійшла в редакцію 14.04.2015 ■

Освітняни Полтавщини в Книзі педагогічної слави України / Департамент освіти і науки Полтавської облдержадміністрації, ПОІППО /укл. : Зелюк В. В., Клепко С. Ф., Сиротенко Г. О., Мартинець О. М. – Полтава: ПОІППО, 2015. – 112 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/drukouprodukt_POIPPOPDF/2015/Osvityani_Poltavshini.pdf

ОСВІТЯНИ ПОЛТАВЩИНИ У КНИЗІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СЛАВИ УКРАЇНИ

Презентується електронне видання Полтавського ОІППО «Освітняни Полтавщини у Книзі педагогічної слави України», яке буде корисним для ознайомлення громадськості з відомими особистостями в галузі педагогічної та науково-педагогічної діяльності, чії творчі здобутки отримали широке визнання суспільством і освітянською спільнотою в Україні та за її межами і заслуговують на поширення й упровадження у педагогічну практику.

Ключові слова: передовий педагогічний досвід, Книга педагогічної слави.

Педагоги Полтавської області в Книзі педагогічної слави України

Представлено електронне видання Полтавського ОІППО «Педагоги Полтавщини в Книзі педагогічної слави України», которое будет полезным для ознакомления общественности с известными личностями в области педагогической и научно-педагогической деятельности, чьи творческие достижения получили широкое признание обществом и образовательной сообществом в Украине и за ее пределами и заслуживают распространения и внедрения в педагогическую практику.

Ключевые слова: передовой педагогический опыт, Книга педагогической славы.

Pedagogues of Poltava Region in the Book of Pedagogical Glory of Ukraine

We presents for the readers attentions e-edition of Poltava INSETT "Teachers of Poltava Region in the Book of Pedagogical Glory of Ukraine". This edition will be useful for the acquaintance of the community with famous persons in teaching and pedagogical scientific work. Their achievements gain recognition in society and pedagogical community in Ukraine and beyond its borders and worth to be spread and implement in pedagogical practice.

Keywords: leading pedagogical experience, the Book of the Pedagogical Glory

Що таке «Книга педагогічної слави України»

«Книга педагогічної слави України» – довідково-енциклопедичне видання, що містить автобіографічні дані і стислий опис творчих здобутків педагогічних і науково-педагогічних працівників, які відповідно до ст. 54 Закону України «Про освіту» здійснюють педагогічну та науково-педагогічну діяльність у дошкільних, середніх загальноосвітніх та позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закла-

дах і зробили вагомий внесок у становлення і розбудову національної освіти за роки незалежності України.

«Книгу педагогічної слави України» засновано Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.07.2007 р. № 592.¹

Відповідно до Концепції видання Книги, затвердженої тим же наказом, «Книга педагогічної слави України» укладається з метою ознайомлення громадськості з відомими особистостями в галузі педагогічної та науково-педагогічної діяльності, чії творчі здобутки

¹ Наказ Міністерства освіти і науки України «Про створення і видання Книги педагогічної слави України» від 10.07.2007 р. № 592 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/documents/date Бг/р/я gvsrwb.htm>.

мають широке визнання суспільством і освітянською спільнотою в Україні та за її межами, заслуговують на поширення і впровадження у практику навчальних закладів.

2010 р. в «Книгу педагогічної слави України» занесено прізвища 51 освітянина з Полтавської області.

Ознайомитися із «Книгою педагогічної слави України» можна на сайтах: <http://iitzo.gov.ua/knyha-pedahoh-ichnoi-slavy-ukrainy> (Інститут інноваційних технологій і змісту освіти); <http://kps-ua.net> (офіційний сайт «Книги педагогічної слави України»).

Відповідно до листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 11.01.2014 р. № 14.1/ 10-39 «Про надання інформації щодо кандидатур до другого видання «Книги педагогічної слави України»² у березні 2014 р. Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського розпочато збір матеріалів до 2-го довідково-енциклопедичного видання «Книги педагогічної слави України».

Наказом Департаменту освіти і науки Полтавської облдержадміністрації від 4.03.2014 року № 70 затверджено склад постійної Комісії для розгляду пропозицій щодо внесення імен педагогічних і науково-педагогічних працівників до «Книги педагогічної слави України»,³ за результатами засідання якої (протокол від 24.04.2014 р. № 2/9) Колегія ДОН ПОДА розглянула й рекомендувала матеріали 30 претендентів від області для внесення їх імен у «Книгу педагогічної слави України» з направленням відповідного листа в Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. У травні 2015 р. колегія ДОН ПОДА ухвалила (протокол № 2/11 від 27.05.2015 р.) пропозиції постійної Комісії щодо внесення 13 імен педагогічних та науково-педагогічних працівників Полтавської області до другого видання «Книги педагогічної слави України» (Додаток).

«Освітяни Полтавщини у Книзі педагогічної слави України»

Не очікуючи публікації 2-го видання «Книги педагогічної слави України», Полтавським ОІППО підготовлено електронну книгу «Освітяни Полтавщини у Книзі педагогічної слави України», у якій подано інформацію про 51 освітянина з Полтавської області, прізвища яких занесено у перше видання «Книги педагогічної слави України» (2010), 43-х претендентів від області для внесення їх імен у «Книгу педагогічної слави України», яким присвоєно почесні звання: «Заслужений учитель України», «Заслужений працівник освіти» та нагороджено іншими державними нагородами й котрим належить вагомий внесок у становлення і розбудову національної освіти у 2008–2014 рр.

Електронну книгу «Освітяни Полтавщини у Книзі педагогічної слави України» представлено на сайті ПОІППО: http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/drukov_produk_POIP-POP/2015/Osvityani_Poltavshini.pdf

Мета книги «Освітяни Полтавщини у Книзі педагогічної слави України» – ознайомити педагогічних працівників області, управлінців, методистів освітніх закладів з освітянами Полтавської області, котрим належить значний внесок у розвиток освіти в Україні; поінформувати про порядок подання довідково-енциклопедичних матеріалів претендентів на внесення у «Книгу педагогічної слави України»; для цього надаються перелік нормативних документів та рекомендації.

Власне, ПОІППО планує створити постійно поповнювану електронну книгу для представлення кращих освітян області, зокрема переможців конкурсу «Учитель року», лауреатів обласної Премії імені А. С. Макаренка, заслужених учителів України.

Сподіваємося, що ознайомлення з інформацією про передовий педагогічний досвід колег спонукатиме освітян до власного творчого пошуку, виявиться цікавим і корисним, наповнюватиме кожного вчителя новими ідеями.

² Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН «Про надання інформації щодо кандидатур до другого випуску «Книги педагогічної слави України» за період з 2008-2013 рр.» від 11.01.2014 р. № 14.1/10-39.

³ Наказ департаменту освіти і науки Полтавської облдержадміністрації «Про створення постійно діючої комісії для розгляду пропозицій щодо внесення імен педагогічних і науково-педагогічних працівників Полтавської області до другого випуску «Книги педагогічної слави України» від 4.03.2014 р. № 170.

**Список кандидатур освітян Полтавщини
щодо внесення їх імен до другого видання
«Книги педагогічної слави України»**

Прізвище, ім'я, по батькові	Відомості про претендента
Бабич Олександр Вікторович	Викладач вищої кваліфікаційної категорії Полтавського політехнічного коледжу Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, сертифікований тренер Microsoft, освітній консультант Microsoft (MCLC), консультант із питань здобуття вищої освіти в країнах ЄС, сертифікований спеціаліст із технологій Microsoft (MCTS), сертифікований професійний розробник (MCPD), сертифікований ІТ-професіонал (MCITP), сертифікований професіонал з UML (OCUP) рівня Advanced. Лауреат обласної Полтавської обласної премії імені А. С. Макаренка (2013).
Бойко Алла Микитівна	Завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Заслужений діяч науки і техніки України (2001); нагороджена Орденом княгині Ольги III ступеня (2010), медаллю К. Д. Ушинського (2009), медаллю Г. Г. Ващенко (2008), знаком «Відмінник народної освіти» (1975), нагрудним знаком «За наукові досягнення» (2007), орденом Почаївської Божої матері (2010).
Булава Леонід Миколайович	Професор, завідувач кафедри географії та краєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Нагороджений грамотами Верховної Ради України (2010), Академії педагогічних наук України (2009), Міністерства освіти і науки України (2001), Почесною грамотою Полтавської облдержадміністрації (2009), знаками «Відмінник освіти України» (2000), «Василь Сухомлинський» (2009).
Бут Любов Вікторівна	Завідувач спеціалізованого навчально-виховного комплексу № 3 художньо-естетичного профілю, нагороджена знаком «Відмінник освіти України» (1999), має звання «Заслужений працівник освіти» (2012).
Величко Любов Миколаївна	Учитель історії Лубенської загальноосвітньої школи I–III ст. № 1 Лубенської міської ради Полтавської області, має звання «Заслужений учитель України» (2012).
Ворожбит Ніна Миколаївни	Учитель економіки Лубенської спеціалізованої школи I–III ст. № 6 Лубенської міської ради Полтавської області, має звання «Заслужений учитель України» (2013).
Герман Наталія Володимирівна	Директор центру ліцензування та акредитації, доцент кафедри технологічного обладнання харчових виробництв і торгівлі Полтавського університету економіки і торгівлі, має звання «Заслужений працівник освіти України» (2012).

Продовження додатка 1

Глуценко Любов Анатоліївна	Завідувач методичного кабінету відділу освіти Хорольської РДА, нагороджена нагрудним знаком «Василь Сухомлинський» (2007).
Год Борис Васильович	Проректор із науково-педагогічної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Нагороджений знаком «Відмінник освіти України» (1996); знаком МОН України «За наукові досягнення» (2009), знаком НАПН України «К. Д. Ушинський» (2009), Почесними грамотами Міністерства освіти України (1988, 1998), Почесними грамотами Полтавської облдержадміністрації (1995, 2000) і Полтавської обласної ради (2006); має звання «Заслужений працівник освіти України» (2010); лауреат обласних премій імені Панаса Мирного (2010) та Леоніда Бразова (2011).
Голтвяниця Олена Олексіївна	Директор Полтавської гімназії № 17, голова Полтавської міської асоціації керівників закладів освіти «Співдружність», учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист. Нагороджена грамотою Міністерства освіти і науки України (2009), грамотами обласного управління освіти, Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації (2008, 2009, 2011, 2012, 2013), управління освіти виконавчого комітету Полтавської міської ради (2009, 2010, 2011), Премією міського голови Полтави (2010), «Відзнакою міського голови» з нагрудним знаком.
Горіна Оксана Йосипівна	Директор загальноосвітньої школи I–III ст. № 18 м. Полтави, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, нагороджена знаком «Відмінник освіти України» (1997), знаком «Василь Сухомлинський» (2009).
Дзюбкін Григорій Григорович	Директор Полтавської загальноосвітньої школи I–III ст. № 26, учитель вищої категорії, учитель-методист, нагороджений знаком «Відмінник освіти України», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України; депутат Полтавської міської ради двох скликань.
Єрмак Олександр Петрович	Професор кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Заслужений діяч науки і техніки України (2007), лауреат обласних премій імені Панаса Мирного (2008), Самійла Величка (2010), Леоніда Бразова (2011) та Лубенської міської премії імені Володимира Малика (2012). Нагороджений грамотами Міністерства освіти України (1987, 1998).
Іщенко Ольга Миколаївна	Директор Рясківського НВК «ЗНЗ – ДНЗ» (2008–2011), нагороджена знаком «Відмінник освіти України» (1992).
Карапузова Наталія Дмитрівна	Декан психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Має звання «Заслужений працівник освіти України» (2008); нагороджена знаком «Відмінник освіти України» (2003);

	Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України (2007), Полтавської облдержадміністрації (2001, 2003), Академії педагогічних наук України (2001), Української асоціації імені Василя Сухомлинського (2007), виконавчого комітету Полтавської міської ради (2002, 2008).
Касяненко Микола Миколайович	Учитель фізики Полтавської гімназії № 21, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист, нагороджений знаком «Відмінник освіти України» (1992).
Козлов Володимир Андрійович	Учитель історії Хорольської спеціалізованої школи I–III ст. № 1, має звання «Заслужений учитель України» (2008).
Коротич Леонід Прокопович	Директор Новоаврамівської гімназії Хорольського району, має звання «Заслужений учитель України» (2009).
Кочерга Надія Костянтинівна	Доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, відзначена Грамотою Президента України (2002), Почесною Грамотою Верховної Ради України (2005), медаллю Юрія Кондратюка (2007), знаком МОН України «Петро Могила» (2008), ювілейною почесною грамотою президії НАН України за вагомих особистий внесок у розвиток та популяризацію ідей В. І. Вернадського.
Куріпта Валентина Іванівна	Учитель початкових класів Полтавської загальноосвітньої школи I–III ст. № 36. Відзначена Грамотами УОН (2006 р., за видання посібника для вчителя «Сценарії позакласних заходів для 1–4 класів», за сумлінну працю, плідну педагогічну діяльність), Почесною грамотою УОН (2006) як переможець обласного туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2006» в номінації «Початкові класи», Грамотою інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України (2007), Подякою управління Полтавського міськвиконкому (2012).
Ляшенко Оксана Василівна	Учитель німецької мови Полтавської ЗОШ I–III ст. № 13, нагороджена Почесним дипломом Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України.
Максак Іван Юхимович	Директор Кременчуцького професійного ліцею ім. А. С. Макаренка, має звання «Заслужений працівник народної освіти України» (1992).
Мельник Валентин Іванович	Учитель інформатики Полтавської обласної спеціалізованої школи-інтернату II–III ст. з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів при Кременчуцькому педагогічному училищі ім. А. С. Макаренка, має звання «Заслужений учитель України» (2006), нагороджений нагрудним знаком «Василь Сухомлинський» (2009), орденом «За заслуги III ступеня» (2010).
Мізева Наталія Семенівна	Учитель музичного мистецтва та художньої культури, керівник вокального ансамблю Полтав-

Продовження додатка 1

	ського міського багатoproфільного ліцею № 1 ім. І. П. Котляревського Полтавської міської ради Полтавської області. Учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, має звання «Заслужена артистка України».
Неізвідська Людмила Степанівна	Учитель початкових класів Полтавської загальноосвітньої школи I–III ст. № 24, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист. Нагороджена знаком «Відмінник народної освіти України» (1989), грамотою Академії педагогічних наук України (2006).
Нерадко Ігор Романович	Майстер виробничого навчання Полтавського професійного ліцею, нагороджений Почесною Грамотою МОН України, знаком «Відмінник освіти України», удостоєний Полтавської обласної премії імені А. С. Макаренка.
Ніколенко Ольга Миколаївна	Завідувач кафедри світової літератури Полтавського національного університету імені Юрія Кондратюка, очолює наукову школу «Традиції та новаторство в літературі, має звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2008); лауреат Державних премій імені Івана Франка (2009), Вячеслава Чорновола (2012). Нагороджена грамотами Міністерства освіти і науки України (2001), Академії педагогічних наук України (2006).
Онищенко Володимир Олександрович	Ректор Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. Має звання «Заслужений працівник освіти України», нагороджений знаком «За наукові досягнення», знаком «Петро Могила». Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2011).
Онищенко Олександр Григорович	Ректор Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (1982–2003), заслужений працівник вищої школи України, нагороджений орденами «Знак Пошани», «За заслуги» III ступеня. У 2011 р. відзначений Державною премією України в галузі науки і техніки, почесною грамотою Кабінету Міністрів України, подякою Президента України, почесними відзнаками МОН України «Ярослав Мудрий», «За наукові досягнення».
Павелко Геннадій Григорович	Учитель історії та географії Полтавської загальноосвітньої школи I–III ст. № 18. Нагороджений Грамотами управління освіти Полтавського міськвиконкому (2004, 2006), Грамотою Головного управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації (2010), Премією Верховної ради України (2013).
Пасюра Ірина Іллівна	Директор Полтавської загальноосвітньої школи I–III ст. № 37, нагороджена неодноразово Грамотами, Подяками управління освіти Полтавського міськвиконкому та подякою міського голови м. Полтави.
Пічугін Сергій Федорович	Доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри конструкцій із металу, дерева та пластмас

	Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, нагороджений знаком «Відмінник освіти України», знаком Міністерства освіти і науки України «Петро Могила» за вагомий внесок у розвиток національної освіти і науки України. Заслужений працівник ПолтНТУ.
Приходько Юлія Миколаївна	Учитель трудового навчання Полтавської гімназії № 17, учитель вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель, має звання «Заслужений учитель України».
Рогоза Микола Єгорович	Професор, доктор економічних наук, завідувач кафедри економічної кібернетики Полтавського університету економіки і торгівлі, має звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2011).
Руденко Лідія Миколаївна	Вихователь Машівського дошкільного навчального закладу «Калинка», нагороджена знаком «Відмінник освіти України» (2004).
Руденко Олександр Пантелеймонович	Завідувач кафедри загальної фізики, професор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Нагороджений медалями А. С. Макаренка (1983), імені академіка С. П. Корольова (1992), імені Ю. В. Кондратюка (1993), імені Ю. В. Кондратюка на честь 100-річчя з дня народження вченого (1997), імені Івана Пулюя (2014), знаком «Відмінник освіти СРСР» (1983), нагрудним знаком «За відмінні успіхи в роботі» (1985), нагрудним знаком «Петро Могила» (2009), Почесною грамотою Міністерства освіти України (1994), Почесними грамотами Полтавської обласної ради (2008, 2011, 2013); має звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (1996).
Семко Олександр Володимирович	Декан архітектурного факультету Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2011). Нагороджений знаком МОН України «За наукові досягнення».
Степаненко Микола Іванович	Ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Нагороджений знаком «Відмінник освіти України» (1994), має звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2009). Відзначений знаками «Петро Могила» (2009), «Ушинський К. Д.» (2009), Золотою медаллю української журналістики (2013), медаллю Святого Володимира (Академія наук вищої освіти України, 2013), Орденом Святого Миколая Чудотворця Української Православної Церкви Київського Патріархату (2013). Член Національної спілки письменників України (з 2011), Національної спілки журналістів України (з 2007). Лауреат Державної літературної премії імені Олеса Гончара (2011), Міжнародної літературної премії імені Івана Кошелівця (2011); всеукраїнських премій

Продовження додатка 1

	імені Івана Огієнка (2010), Бориса Грінченка (2013), Петра Василенка (2013).
Стороженко Леонід Іванович	Професор кафедри конструкцій із металу, дерева та пластмас Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреат Полтавської обласної премії імені І. П. Котляревського, нагороджений знаком «Відмінник освіти України».
Фененко Валентина Василівна	Директор Миргородської ЗОШ І–ІІІ ст. № 1 імені Панаса Мирного, нагороджена нагрудним знаком «Василь Сухомлинський».
Шакотько Віктор Васильович	Заступник директора з навчальної роботи, викладач інформатики Кременчуцького педагогічного училища ім. А. С. Макаренка, Нагороджений знаками «Отличник просвещения» (1990), «Відмінник народної освіти» (1997), «Відмінник освіти» (2001), грамотою Академії педагогічних наук України (2005), знаком «Василь Сухомлинський» (2006).
Шошина Ірина Володимирівна	Начальник міського відділу освіти м. Комсомольськ Полтавської області, має звання «Заслужений працівник освіти України» (2010).
Шурко Любов Митрофанівна	Директор Полтавського спеціалізованого навчально-виховного комплексу № 86, спеціаліст вищої категорії, вихователь-методист, нагороджена знаком «Відмінник освіти України», має звання «Заслужений працівник освіти України» (2013).

Підготувала Стоцька Олена

Цитувати: Освітня Полтавщини у Книзі педагогічної слави України / укл. О. В. Стоцька // Постметодика. – 2015. – № 3. – С. 57–64.

© «ПМ», 2015. Стаття надійшла в редакцію 30.05.2015 ■

НАШІ АВТОРИ

Білоусько Олександр Андрійович, історик-краєзнавець, заслужений учитель України, директор науково-редакційного центру по дослідженню історії Полтавщини Полтавської обласної ради

Бойко Алла Микитівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, член-кореспондент НАПН України

Булава Леонід Миколайович, кандидат географічних наук, професор, завідувач кафедри географії та краєзнавства Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (ПНПУ)

Глуценко Любов Анатоліївна, завідувача методичним кабінетом відділу освіти Хорольської районної державної адміністрації

Григор'єв Віталій Миколайович, член Національних спілок журналістів і краєзнавців України, лауреат премій ім. Самійла Величка та ім. Володимира Малика

Клепко Сергій Федорович, доктор філософських наук, доцент, проректор із наукової роботи, завідувач кафедри філософії і економіки освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (ПОППО)

Литвинюк Людмила Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і економіки освіти ПОППО

Мащенко Ольга Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та краєзнавства ПНПУ

Резніченко Зоя Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогічної майстерності ПОППО

Романець Геннадій Олександрович, викладач історії, ветеран педагогічної праці

Стоцька Олена Вікторівна, методист редакційно-видавничого відділу ПОППО

Усатенко Тамара Пилипівна, провідний співробітник відділу змісту та організації педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Халчанська Олександра Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної та корекційної педагогіки ПНПУ

На стор. обкладинки : М. Зайцев. "Початок навігації (7 куль)".

На 3 стор. обкладинки: Липенко Олена Вікторівна – учитель Стасівської гімназії ім. М. Башкирцевої Диканської районної ради Полтавської області – одна із 44-х найбільш інноваційних учителів в Україні за рівнем використання ІКТ в освіті (за рейтингом Міжнародної глобальної програми розвитку освіти Microsoft, 2015 р.).

EDUCATIONAL LOCAL HISTORY: STEP TOWARD "POLTAVIKA"

PHILOSOPHY OF EDUCATION

The Thinker's Philosophy. About Ivan Ziaziun
Usatenko T. P.

UKRAINIAN KKOEO»

Institute of Studies in Ukrainian Pedagogy as Constituent Component of National Research University
Boiko A. M.

Toward the Project of Volume in Local History of Education, Encyclopedia "Poltavika".

Klepko S. F., Lytvyniuk L. V.

Working on the Encyclopedia "Poltavika".

Bilousko O. A.

Reveals the problems of training and the materials to as «Education and Science» "POLTAVIKY".

Reznichenko Z. V.

MANAGEMENT OF EDUCATION

Experience of Innovative Management of Methodological Work: Experience of the Khorol Methodological Department

Hluschenko L. A.

RETROMETHODS

Educational Institutions in the Poltava Province before Ukrainian Revolution. Part I

Bulava L. M., Mashchenko O. M.

READING ROOM

Creative Pedagogy by Innovative Technologies: E-edition for Learning Grygir Tyutyunnyk's Works Presented in Poltava-INSETT

Stotska O. V.

"I have no Rival in the World": Linguistic & Stylistic Analysis of Mykhailo Shevchenko's Intimate Lyrics

Khalchanska A. V.

CHRONICLES

To the 80-th Anniversary of Borys Oliynyk. Poet and His Fellowmen.

Romanets H. O.

Genius Musician P.I. Chaikovski is the Grangson of Ukraine

Grygoriev V. M.

REFERENCES

Pedagogues of Poltava Region in the Book of Pedagogical Glory of Ukraine

Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST – ДАЛІ, ЗА, ПІСЛЯ*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної (постдипломної) педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «**ДАЛІ**» методики полтавських педагогів: Г. Сковорода, Я. Козельського, І. Когляревського, М. Остроградського, В. Короленка, П. Юркевича, А. Макаренка, Г. Ващенко, О. Астряба, В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «**ЗА**» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителю «**ПІСЛЯ**» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уявленням про сучасну педагогіку як мішанину різнорідних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищестя нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методику як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методику недалекого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта **“УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ”**”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Читайте журнал «Постметодика» безкоштовно на сайтах:
<http://poippo.pl.ua/pm/archives.html>
http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Postmetodyka/texts.html
<http://issuu.com/imrudenko/docs>

Журнал призначається для

Для всіх ціна вільна, а для Вас